

POGLED NA TRIGLAV S KRIŽKIH PODOV

FOT. BOGUMIL BRINŠEK

Delo in denar.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

IX.

Samo Peščata je še šumela in hrumela ob tvornici, nekako vesela, da ji ni treba več opravljati težkega dela; na okolici je ležala mrtvaška tišina. Iz visokih dimnikov se ni več valil in pihal dim; skoz okna in line niso žareli zublji raztaljenih kovin in velikanski stroji so si štrleli nasproti in si kazali ostre zobe in iztegali drug proti drugemu grozne ude kakor čudne pošasti, odrevenele na čarodejen ukaz, ravno ko so se hotele spopasti.

Mirna je bila tudi vas. Tiho so hodili orožniki po cesti gorindol, tiho delavci in delavke po trije ali štirje k vhodom v tvornico gledat, če se je že kaj izpremenilo, in zavračat, če bi bilo treba, tuje delavce, da jim ne bi prekrižali računov, ki so se tako lepo ujemali v nadepolnih mislih. Uradniki so redno še dohajali. Pregledovali so delavnice, če ni zlobna roka naredila ali zasnovala kakšne škode. Nakladali so nekoliko tudi sami izgotovljeno blago in vabili mimohodeče delavce, češ da se bodo še

kesali svoje nepremišljenosti. Ti pa so se jim rogali skoz ograjo, povpraševali, kako da jim ugaja novo delo in da naj le poizkusijo, kako trpi delavec; samo beraško delavsko plačo bi morali še vleči. Grohot je nastal, kadar se je po nerodnosti kakšnega uradnika prevagalo težko breme in zrožljalo na tla, ali če so se gospodje zaman trudili in upirali z vzdiganjem. Ravno ta trud je potrjal delavce v misli, da je tvornica v silni stiski, da se bo morala vdati, da se obotavlja le zaradi ugleda. Zatorej jih je bilo mnogo tega mnenja, da bi mogli zahtevati še večjega izboljšanja svojih plač, izdatnejšega skrajšanja delovnega časa in boljših nagrad za nadure.

Brnot je sedel v krčmi in narekoval zaupnikom pisanja na vse strani, kjer je opravičeval stavko, objestno izzvano od ravnateljstva tvornice, prosil podpor delavcem v trdem boju za obstanek, dolžil uradništvo krutega postopanja in zatrjeval, da se ne vdajo delavci in ne odnehajo, dokler ne dobe svojih pravic. K njemu so dohajala poročila o dogodkih v tvornici in okrog, on je nadziral, da se je pravilno menjavalo delavstvo, ki je oddaleč obsedalo vhode

v tvornico, da se je držal strog red in dobra disciplina.

„Ti norci v tvornici,“ se je smejal zlobno, „ne poznajo razmer nič. Kar bi danes lahko poravnali z majhno popustljivostjo, to bodo drago plačevali jutri. Vso našo škodo postavimo mi na njih račun, in čim dalje nam bodo nagajali, tem huje se bodo kesali. Zdaj kujmo in varimo železo, ko žari!“

Sicer pa so bili delavci precej osamljeni. Obrtniki po vasi in v okolici so računili, da se bo zdaj še teže dobilo plačilo za blago in za živila, in da se ne sme človek zameriti na nobeno stran; zakaj posamezen uradnik troši več od posameznega delavca, da pride tukaj le število v poštev.

Še manj so se brigali za boj delavcev kmetje. „K nam naj pridejo delat,“ so rekli, „če hočejo dobiti kruha! Tvornica nam jemlje delavce in mi naj jih še redimo!“ Odtod ni bilo pričakovati nobene podpore. A tudi od delavcev iz drugih krajev je prihajala pičila in počasi; tem več se je pošiljalo pozdravov, izpodbudil, izrazov solidarnosti, hrabrenj in dobrih svetov. Odločno je stalo na strani delavstva javno mnenje, kakršno se nekoliko izraža in večinoma dela po novinah. Tvornica se je smatrala za močnejšo, delavstvo za šibkejšo, zatirano stranko; na tej strani je stalo sočutje, ki tako rado privošči izgubo bogatim, poraz mogotcu. Mnogo je tudi sumljivih ljudi, ki vidijo za vsakim velikim podjetjem zviti naklep na svoj žep, v vsakem velikem podjetniku nekakega poštenjaka, kateremu se ne more nič dokazati. Vsi ti gledajo pisano velika podjetja v rokah posameznikov in težé nevede za podržavljenjem; državnemu monopolu se ne upirajo; a zasebnega ne preneso.

Pripeljal se je okrajni glavar, da posreduje med delavci in ravnateljstvom. Posvetoval se je z zastopniki obeh strank in poudarjal, kako koristno bi bilo na obe strani, kako ljubo državni upravi, če se uredi mirnim potom razmerje, da ne bo ne zmagovalcev, ne zmaganih, da ne ostane v spominu strupeno želo; državi da je važna naloga pospeševati obrt, ki prospava najbolje ob slogi med podjetniki in delavci.

Klepš se je zahvaljeval v toplih izrazih in prosil, da se izporoči njegova zahvala še na višje mesto; on da je za popolno prostost na obe strani; kakor zahteva delodajalec prostost pri najemanju delavcev, tako se tem ne sme kratiti svobodno gibanje, dokler izkušajo z zakonitimi pomočki izboljšati svoj položaj; zatorej da je dirnilo njega jako neprijetno, ko je zagledal bajonete okrog tvornice, ko se vedejo vendar delavci mirno in lepo. Tožil je o brezvestnih hujskačih, ki zavajajo in strahujejo poštene ljudi, in izrazil nado, da se kmalu poleže razburjenje in poravna nesporazumljenje. Demonstrativno je podaril

sto kron podpore ubogim delavcem in poskrbel, da se je hitro raznesel ta dokaz velikodušnosti.

Delavce je genila blagosrčnost gospoda svetnika. Tem bolj je rasla nevolja proti ravnatelju, ki so ga dolžili, da ovira pogajanje proti volji gospoda Klepša.

Prosili so delavci posredovanja tudi poslance, a v svoji nepremišljenosti tri poslance različnih strank, tako da so bili po pravici razžaljeni vsi trije in ni prišel nobeden.

Siromaki so čakali uresničenja svojih nad od dne do dne željneje in nepotrpežliveje. Radovedni so prihajali vsako jutro, vsako opoldne k tvornici pozvedovat, če je že kaj novega, in žalostni in jezni so se vračali. Vedno nezaupljiveje so poslušali pomirjevanje in tolaženje voditelja Brnota, ki je miril komaj sam svojo razburjenost in le s težkim trdom kazal neomajno zaupanje na končno zmago. Tu in tam je že slišal in molče požrl kak izraz nevolje; marsikdo ga je pogledal pisano in malokdo ga je še pozdravil s prejšnjo vdanostjo in navdušenostjo, naj je nastopal mož še tako oblastno.

Kruta beda je začela trkati na trhla vrata siromanih stanovanj; zahtevala je vstopa in že vlomljala siloma. Kdor živi na rokah, ne pozna tistega polahnega prehoda iz trdnega stanja v pomanjkanje, ki ga povzročuje draginja in nesreča onemu, ki ima vsaj malo posestva, nekaj zaloge. Pri siromaku se oglasi stiska čez noč v vsej grozoti. Dokler se je delalo, so dobili delavci živež tudi na upanje, na knjižico; to je zdaj nehalo; dolgovi so se izterjevali, stanovanja odpovedovala. Tihi sporazum posestnikov in obrtnikov in trgovcev deluje izborna, tudi brez oblastveno priznane zadruga. V stiski so bili tudi delavci, ki so imeli svoje hišice; zakaj kdo bi posojeval na to, kar se bo dalo v kratkem ceneje kupiti!

Glad in mraz sta prevzela gospodarstvo po stanovanjih in razkazovala svojo moč in zmago na upadlih licih, vdratih očeh, zanemarjeni, ohlapni obleki, mahedravi hoji, navzlic oblastnim besedam trmasti delavcev in nesrečnih delavk. Otroci so prosili, drhteč od mraza in lakote, kruha od hiše do hiše, molče ali s pritajenim jokom in pretrganimi besedami. Noben kosček premoga ni ostal na cesti, nobena trščica na potih; množile so se tatvine živeža in kuriva.

Ta beda je budila v srcih delavcev različna čuvstva. Nekateri so zrl topo predse v bodočnost, brez posebnega upanja, a tudi brez strahu; drugim je rasla nevolja na Brnota in jeza, da so se dali zapeljati; ti bi bili izkazili vso stavko, samo da bi dobili pogumnega in spretnega voditelja; večina je bila brez svoje volje, pripravljena potegniti z večino; precej, zlasti mlajših delavcev pa je kar divjalo od sovraštva proti ravnateljstvu. Ti so bili najzvestejši pristaši

Brnotovi, vdani na življenje in smrt, pripravljani udariti in razbiti vse, kar bi jim prišlo pod roko, naj poginejo tudi sami. Ti bi bili udušili s silo vsak poizkus vdaje, vsako rušenje stavke. A strastnejše od moških so bile ženske, ki so se bile živeje vdale zbujevim nadam in so zdaj živeje čutile domačo revščino. V njih srcih je rasla razjarjenost, ne tolikanj zaradi lastne nesreče kolikor zaradi nepopisne stiske nedolžnih otrok, ki so jo morale gledati, ne da bi mogle pomagati. Ta muka se jim je zdela hujša od smrti.

Jemčevi so bili zelo potrti. Lakota jih sicer ni bila še pritiskala s toliko silo, ker jim je bila varčnost v dobrih časih preskrbela podpore za hude dni; toda ravno ta varčnost je čuvala tem strože majhni zaklad. Kako radi bi bili vsi prijeli za delo, če bi jih ne zadržavala poleg strahu zavest skupnosti. A kako bi mogli zapustiti in izdati v stiski sodelavce, sotrpine! Bolje trpeti skupno škodo nego iskati zasebne koristi na škodo skupnosti. Zaman se je jezil Janez, da se dado tako slepo voditi takemu človeku, kakršen je Brnot, ki jih žene v mesnico kakor pes ovce. „Kadar se mu bo zazdelo, se bo obrnil in mi vsi za njim. Ali je to kakšna prostost, če si izmislijo trije, štirje kaj neumnega in silijo potem tovarišev na stotine skakati in dreti za njimi? Ali smo imeli mi kakšno priliko za posvetovanje, ali je bila dovoljena prosta beseda? Ali ni bil, kdor ni kimal, v nevarnosti, da ga pobijejo? In ti ljudje, ki strahujejo vse druge, se ustijo, da se bore za prostost. Vrag vzemi tako prostost, kjer ukazuje eden in se jih mora sto pokoriti! Ali nismo vsi enaki? Zakaj ne bi smel vsak misliti in govoriti in delati po svoji volji? Kdo mu sme braniti, dokler ne prestopi zakona! Če so uradniki kaj ukazali, kar ni bilo prav delavcem, je bilo vedno prepiranje in ugovarjanje; in vendar so nam oni šteli denar: naj pa ukaže Brnot, karkoli se mu zdi, vse drži jezike za zobmi, vse poslušajo molče, no in videli bomo, koliko denarja nam bo naštel on.“

Pritrjeval je Janezu samo Artur, ki je še vedno zahajal v staro družbo, brez strahu in nevarnosti. Zakaj oče se je bil prikupil delavcem s svojo podporo in z nekakimi demokratičnimi nazori, ki so se raznašali o njem; sin pa je nosil z gradiča polne žepe kruha in sadja in delil med otroke, ki so ga čakali vsak dan na potu.

Arturju niso bile znane vse skrivnosti denarnega poslovanja; zatorej je trdil, da so pričeli delavci stavko lahkomišno, brez povoda. Pripovedoval je, kako nedostojno da se je vedel Brnot proti ravnatelju; takšnega delavca da bi pač zapodil vsak gospodar, in da se mora obžalovati, da se vleče za takšnega človeka vse delavstvo. Izpodbujal je Janeza,

da naj pridobi somišljenikov med tistimi, katerim preseda strahovlada; naj se organizirajo in dogovore z ravnateljstvom; njegov oče da bo rad posređoval.

Jemčevi niso ne ugovarjali, ne pritrjevali; samo svarili so Janeza, da naj bo previden, naj si z naglico ne nakoplje nesreče, ki bi ne pomagala nikomur nič. Da ni Janez kar nič ustvarjen za dogovarjanje in pogajanje, to so vedeli vsi; a bali so se, da Janez sam tega ne ve, ko so videli, kako da mu ugaja dobro mnenje Arturjevo.

Dasi pa se Janez res nikakor ni zavedal svoje popolne nesposobnosti za tak posel, se ga vendar ni hotel lotiti, dokler ni obračunal z Brnotom. Tega je sledil, tega zalezoval, da bi ga zalotil na samem. A Brnot je imel toliko javnega dela, da ga podnevi ni bilo dobiti doma; zunaj doma pa je bil vedno obdan od delavcev. Janez je moral čakati. To mu je bilo tem lažje, ker njega ni posebno zadela stavka. Pri Rožiču je dobil dela dosti. Žagal in sekal je drva golorok in žvižgal in premišljeval, kako se bo znosil nad onim, nad Brnotom. V njega bližini je vedno prezebalo par otrok in prežalo na iverje in trske. Kadar je pogledal Janez te siromačke, ki so si hukali v roke in prestopali z noge na nogo, se je jezil na nespametne, trmaste starše, ki se brigajo bolj za Brnota ko za svoje otroke.

„Mati, ali boste hudi, če dam kateremu kakšno grčo?“ je vprašal gospodinjo, ki mu je prinesla malico. „Saj pobirajo tudi vrabci, kadar trosite kokošim.“

„Če se le ne bodo preveč navadili,“ je dejala gospodinja, kar se je zdelo Janezu nekako dovoljenje.

„Dajte skladati polena, otroci!“ je dejal Janez, kadar so prežali večji dečki, „pa se boste ogreli.“ Toda reveži so bili prelačni, da bi se ogreli, in ko jih je pripeljal Janez v zakurjeno sobo, so nekateri kar tulili od bolečine, ker se jim je zanohtovalo.

Enkrat pa se je bilo vendar posrečilo Janezu priti v Brnotovo stanovanje; toda moža ni dobil doma in sestra Lojza se je grozno prestrašila, ker je slutila, kaj da ima brat v mislih.

„Lojziki sem prinesel kruha,“ je dejal Janez in preletel z očmi siromašno, mrzlo sobo, kjer je stala ob vlažni steni revna postelja in pri durih škaf vode, pokrit s tanko ledeno skorjo.

Lojzika se je skrivala pod odejo, obloženo zaradi gorkote z raznovrstnimi oblačili. Nasmehnila se je Janezu, vzela kruh in ga prelomila. Polovico je skrila pod odejo, ostali kos je začela hlastno jesti.

Janez se je poslovil na kratko in šel. Srečala ga je Meta.

„Odkod, Janez?“ ga je vprašala.

„Malo sem bil po vasi,“ je legal fant. „Kam pa ti?“

„S teboj grem, če hočeš,“ je dejala ona; da je bila namenjena k Lojzi, ni hotela povedati v strahu, da se bo fant sramoval pred njo ali se jezil, da ga hoče sramotiti. Pridružila se mu je in ga začela zopet prositi, da naj se vrneta domov vsaj zdaj, ko nimata na Fužinah ne dela, ne kruha.

„Jaz ga imam še vedno dosti, dela in kruha,“ je odvrnil Janez. „Tebi pa sem jaz že zdavnaj rekel, da pojdi. Ali se bojiš, kaj da poreče Artur?“

„Oh, Janez, kako znaš usekati!“ se je žalostila Meta. „Prišla sem za teboj in ni ti bilo prav; gospodu Arturju sem povedala, da ne maram zanj in zopet ti ni bilo prav. Njega si sam ti vabil in zdaj očitaš meni ne vem kaj.“

Janez se je hitro ločil, češ da ima pri Rožiču še nekaj dela; njej pa se je storilo inako. Tako krivično očitaje! Kako je Janez sam vabil in klical in zadrževal Arturja; in da je Artur poslušal njega, očita on njej! Ali je ona že katerikrat njemu kaj oponesla? In vendar bi imela povoda dovolj. O, bridko ji je bilo še zapisano v spominu, kako so se izprehajali neke jesenske nedelje, kako so nalašč zaostajali Dragica in Jože in Janez, da je hodila ona sama proti svoji volji naprej z Arturjem. Ona se je ustavljala, da bi ju došla družba, in se ozirala nazaj in klicala Dragico. Artur pa je rekel: „O, Dragica se zabava izborna. Ali niste še zapazili, kako rada se imata z Janezom?“ In njo je stresel mraz, ko je spoznala, da drugi že govore, kar ona samo misli in sluti v mučni ljubosumnosti. Odtod to zaupno spogledovanje, ta sporazumni smeh, to preprijazno občevanje! Takrat se ji je zazdela grozna pomisel, da stanujeta oba pod isto streho. Zatorej se vede Janez tako čudno proti njej. A s kakšno pravico more on njej kaj očitati! Ali ne zasluži, da se mu vračuje, kakor on posojuje? Kako porogljivo ji je bil takrat zadonel na uho zvonki smeh Dragičin v Janezovi družbi! „Drugi so tako veseli,“ je dejal Artur in spogledala sta se oba in zardela in molčala. Oh, tudi ona je imela gorke sanje; toda zavedela se je vselej o pravem času. A kar bi smela ona njemu očitati, očita on njej! On sme biti prijazen s komersibodi, govoriti s komerkoli; ona pa bi se ne smela meniti z nikomer brez zamere. Zakaj pa se on z njo ne meni! Silno jo je bolela ta krivičnost, naj jo je tudi tešila misel, da se skriva za to krivičnostjo nekoliko ljubosumnosti, tistega čuvstva, ki je vendar še v nekakšni zvezi z ljubeznijo.

Z neusmiljeno počasnostjo so tekli zimski dnevi, ki so donašali z jutranjo zoro vedno novega, vedno šibkejšega upanja in ga jemali v naročju večernega mraka zopet s seboj. To enakomerno zburjanje in varanje nad je topilo misli in čuvstva. Kakor brez volje so tavalili delavci po cesti in okrog tvornice. V

tihi obupnosti so se gnetli po zadehlih krčmah, kjer so se mogli vsaj ogreti, vsaj z razgovori pregnati nepopisno dolgi čas.

„Kam ste se namenili?“ je vprašal takšnega žalostnega jutra Artur, ki je prihajal iz Javorja, svoje znance.

„V cerkev, k maši,“ je dejala Meta.

„Pojdite z nami, gospod Artur!“ je pristavila Draga in se nasmehnila, ko sta jo karajoče pogledala Jože in Janez.

„No, pa pojdem,“ je dejal Artur, ko se je bil nekaj časa obotavljal.

V cerkvi je bilo nekaj delavcev, nekaj kmetov in mnogo delavk. Globoko je genilo Arturja preprosto petje. In kako bi ne! Tem ubogim pevkam ni bilo do tega, da bi imponirale pozemeljskim in nebeškim poslušalcem; iz potrih src so puhtele koprneče prošnje tja, odkoder so še pričakovale pomoči, ki so je zaman čakale toliko časa pri ljudeh.

Janez se je oziral nekoliko okrog in zagledal v oni klopi kmeta v kratkem kožuhu. Mož in kožuh sta se mu zdela znana in vendar tuja v tem kraju. Janez je pazil radoveden, kdaj da bo videl obraz. Toda mož se ni obračal; sedel je trdo, povešal glavo in cincal pomalem. Ko je začel mašnik brati evangelij, so vstali vsi drugi; mož v kožuhu je obsedel in kimal naprej, dokler ga ni dregnili sosed s komolcem. Zdaj je pogledal začuden na dve strani in vstajal. Ko pa je enkrat stal, ni hotel več sedeti. Evangelij je bil prebran, drugi so že zopet sedeli ali klečali, on je še stal in se priklanjal lahno zdaj na evangelijsko, zdaj na epistolsko stran, časi tudi naravnost predse, dokler ga ni zopet potegnili sosed za kožuh in ga spravil nazaj na sedež.

„Moj oče je,“ si je dejal Janez, neprijetno iznenaden. Zdaj ni mogel več zbrati svojih misli. Vedno mu je šlo po glavi, čemu da je prišel in kaj da hoče povedati njemu. Najbrž je slišal o stavki in hoče zdaj njega odvesti domov. Ali pa ga je pregovorila Franca, da hoče nanj prepisati posestvo in se dogovoriti z njim. Naj si je razlagal ta prihod kakorkoli, ni se ga veselil. Kar mu je tako hudo delo od začetka, kar mu je budilo toliko domotožja, duhomorna enakomernost dela, družba ljudi, ki so bili popolnoma drugačnih nazorov o življenju, zavest, da je priklenjen na eden majhen kraj: vsemu temu se je bil polagoma tako privadil, da mu je bila neljuba misel nove izpremembe. Celo možnost in prilika, da postane sam svoj gospodar, ga ni več posebno mikala. Zdelo se mu je, da bi tako dobrih in prijetnih prijateljev, kakor so bili Jemčevi, tudi doma ne dobil.

Meta je bila tudi zapazila starega Kocjana in hitreje ji je začelo biti srce. Sklepala je, da ima ta nepričakovani prihod važne razloge. Zgolj očetovska

CHOPIN POD VRBO ŽALUJKO
osnutek Szymanowskega za spomenik Chopinu v Varšavi

ljubezen ali celo radovednost ne bi bila pripeljala moža v takšni zimi na Fužine. Morda je vendar uvidel, da ne more sam nikamor z gospodarstvom, morda ga je preprosila njegova hčerka ali pregovorila njena mati.

Izpod klopi, kjer je dremal Kocjan, se je nenkrat čvrsto oglasil mlad petelin. Vse oči so oživele in se obrnile na petelinovo stran; tudi Kocjan, ki je imel to žival v pletenici pod klopjo, se je predramil in becnil z nogo ob pletenico. Toda petelin, ki je imel fin posluh in gladko grlo, je zapel kmalu vnovič, ko je slišal druge peti.

Kocjanu ni bilo ljubo, da se ljudje toliko zanimajo za njegovega petelina. Po maši je takoj pobral pletenico, pretresel za kazen petelina in se majal iz cerkve.

„Ta grda žival,“ se je jezil zunaj, ko so ga bili obstopili Janez in Meta in Artur, „ima vedno kljun odprt in še v cerkvi ne drži jezika za zobmi. — Ha, Meta, ti si pa zdrava, to se ti vidi.“

„Kaj pa ste prišli, oče?“ je izpraševal Janez nevoljen.

„Le počakaj, da ti povem,“ je dejal mož. „Odkod pa ste Vi, gospod? Ne zamerite!“ se je obrnil do Arturja.

„Jaz sem iz Javorja,“ se je smejal Artur, ki je bil zelo vesel moža v kožuhu, „Artur Klepš.“

„Sem si precej mislil,“ je dejal Kocjan.

„Ali Vas ne bodo doma nič pogrešili, oče?“ mu je segel v besedo Janez, ki se je bal očetovih poklonov.

„Kar nič, Janez. Ti ne veš, kako pridna je naša Franca. Tej ženski ni nikoli dosti dela. Ko sem kosil otavo, mi je prišlo na misel, zakaj da jo moški kosimo. Srpe v roke ženskam in te naj bi jo požele.“

„V nemških krajih,“ je dejal Janez, „pa moški celo žito kose.“

„Ker so norci,“ se je zavzel Kocjan za svoje nemške sotrpine. „Žito se mora žeti, da se ne otrese, in žetev je žensko delo.“

„Oh, zdaj umejem,“ se je smejal Artur, „zakaj se nekateri kmetski možaki tako branijo vodovodov. Ker ne nosijo sami vode, ampak ženske.“

„Kaj sem hotel reči,“ je dejal Kocjan. „V Javorje nesem tega petelina.“

„V Javorje?“ so se začudili vsi trije.

„Zaradi tebe, Janez, grem gor in pa zaradi Mete. Saj veš, Janez. Tisti prepis.“

Meta je prebledela, ker se ji je razkrivala zveza med tem, kar je bila ona zaupala ravnatelju Adamiču in Kocjanovim prihodom. Pogledala je skrivaj Janeza, ki je gubančil čelo in gledal srepro očeta, in v glavo ji je šinila misel, da je zaslutil on njeno roko vmes. Sramovala in kesala se je svoje nepremišljenosti in

se poslovila z izgovorom, da jo čakajo doma opravki in da se bodo popoldne še videli. Janeza pa ni pustil oče proč in Arturja je začela zdaj šele zanimati zadeva.

„To je tako,“ je dejal Kocjan. „Pred štirinajstimi dnevi ali kaj je prišel k nam en gospod in je začel meni prigovarjati, da naj prepisem posestvo na sina. Kaj to mar temu človeku? sem si mislil jaz in si še mislim. No, on je govoril tako in tako in Franca mu je pomagala. Mene kar nista pustila do besede. Ali mi verjameš, Janez, da mi je ponujal ta gospod tudi denarja? No, začel sem ga poslušati in potem sva govorila na vse plati. Kmalu bi bila prišla skupaj. Za pet goldinarjev in en liter vina sva ostala narazen. Ko je odhajal gospod, sem ga vprašal jaz, odkod da je, ker se mi je zdelo, da se morda jaz še pokesam, da se nisem vdal. Rekel je, da je iz Javorja pri Fužinah.“

„Kakšen pa je bil?“ je vprašal Artur radoveden in sumljiv.

„Kakšen? Da povem po pravici, bolj suh in dolg; brke je imel pa takšne, da se ne bom nič zlegal, kakor ogrske sorte vol roge.“

„Ali ni rekel, da je Rumpel?“

„Tako, tako.“

Zdaj pa se je poslovil Janez, češ da bo počakal očeta opoldne pri cerkvi. Tudi njemu se je svitalo in ni se hotel razgovarjati vpričo Arturja, ki se mu je zdel prizadet, dasi ni slutil prave zveze.

„Ker grem jaz tudi v Javorje,“ je dejal Artur možu, „pojdiva skupaj! Torej Vi hočete prepisati na sina posestvo; pa kaj ima Javorje, kaj Rumpel pri tem opraviti?“

„To bi jaz tudi rad vedel,“ je dejal mož iz Medgorja; „in če ne veste Vi več ko jaz, bova morala vprašati. Veste? Janez bi se rad oženil.“

„Zakaj pa ne? Jaz vem, kako rad ima svojo Drago.“

„Rad gori ali doli. Dokler ne prepisem jaz posestva nanj, se ne more.“

„A zdaj ste se Vi vendar odločili.“

„Kaj hočem! Vi ne veste, kako so bile ženske nad menoj. Gosposke ženske menda niso tako sitne. Ampak naša Franca in potem mati te-le Mete, te dve mi ne dasta miru.“

„Zakaj pa Metina mati?“ je vprašal Artur.

„Metina mati? Tašča bi rada postala. Meto hoče vendar vzeti Janez. In Meta ga ima tudi rada. Veste? Med nama! Za njim je prišla na Fužine.“

„Meta?“ se je zavzel Artur in se ustavil. Začuden je gledal moža, ki se je tudi čudil, zakaj da ga gospod tako gleda.

„Ej!“ je stisnil Kocjan eno oko in sunil s kormolcem Arturja, „da se imata rada dva mlada člo-

veka, to ni nič čudnega. Ali nismo vsi enaki? V Javorju morate pa tudi radi imeti Janeza, da mu tako strežete. No, fant je, kakor se spodobi in radi so ga imeli povsod.“

„Zdaj pa kar tod!“ je pokazal Artur možu, se obrnil in hitel nazaj za Meto in Janezom. Žalost in srd sta ga prevzela. Raztrgati je moral mrežo, v katero so ga zamotale tajne, zahrbtne spletke. Izvedeti je moral, kaj da pomeni to tihotapstvo. Ali so ga brezvestno sleparili, da bi se mu potem rogali? Kako naravnost, odkrito je govoril on z Meto! A ona ni rekla ne tako, ne tako. Zakaj ni govorila jasno? Zakaj ni razdrla takoj temelja, ko je začel on zidati svoje nade? Čemu zavlačevanje in prikrivanje? Oh, kako ji bo strgal on krinko s hinavskega obraza! In Janez, ali je bil kaj boljši? Kako osoren je bil z Meto, kako se je prilizoval Dragi! Ali je bilo res vse dogovorjeno in napleteno na preslepljenje? Nekako maščevanje preprostih ljudi, ki so doživeli že toliko prevar od brezvestnih izobražencev. Komu naj človek še zaupa, na koga naj se še zanesel!

Ko se je bil približal Artur Jemčevi hiši, je začel hoditi počasneje, ker so mu padle druge misli v glavo. Če je bilo res vse skrivaj napredeno, zakaj toliko čudenja nad prihodom tega moža? Kako sta ga gledala oba, Janez in Meta, kako izpraševala, čemu da je prišel! Mož sam jima je moral razlagati, kaj da ga je napotilo. Obvestil ju ni bil nič poprej in sama niti slutila nista ničesar. Kakšne spletke so to? Oh, da, spletke; toda zasnovane drugje. V Javorje pelje sled. Tam se je rodila nakana.

Pred Arturjevimi očmi se je razpršila megla. Spoznal je, da je samo njegova rodbina mogla imeti tehten razlog za takšen naklep. Rodbinski razlogi so gledali iz goste mreže. In Rumpel, ta lopov, ta je bil orodje in pomagač. Ta hinavec, ki mu je bil zaupal on vse skrivnosti svojega srca, je zlorabil njegovo prijateljsko zaupljivost; on, ki je bil obetal njemu tolikrat svojo pomoč in podporo, je prodal njega in kupuje s kupnino njegovo sestro. Toda zaman. Zapodila ga bo ljuba sestra, ko izve, kako je ravnal z bratom, ki mu je hlinil v obraz prijateljstvo in ljubezen in vdanost, za hrbtom pa mu izpodkopaval življenje in srečo. Da so osnovali starši tak načrt, za to so imeli nesebične razloge; skrbeli so pač po svoje in delali po svojem razumu za sinovo srečo. A priliznjeneza izdajalca je vodila gola, nesramna sebičnost.

Proti Rumplu se je obrnil ves Arturjev srd. Da zanj ni še vse izgubljeno, da mora še počakati in izvedeti, kakšen bo uspeh, kakšna posledica črne nakane, to ga je tolažilo. A govoriti je moral z Meto, govoriti odkrito in odločno.

„No, zdaj so pa šli vsi,“ je kimal Kocjan s petelinom v pletenici proti gradu. „Škoda, da nisem poprosil tega gospoda kakšne smotke! Nič, nemara da bi mi jo bil dal, ker je bil tako prijazen.“

„O dober dan,“ mu je prihitel naproti gospod Rumpel, „gospod, gospod —.“

„Kocjan, gospod Kocjan,“ je pomagal mož.

„Da, gospod Kocjan. Ali sem uganil, da ste se skesali?“

„V božjem imenu, gospod!“ mu je segel v roke Kocjan; „samo če ste Vi še tistih besedi kakor v Medgorju.“

„Pravzaprav bi morali Vi nekaj popustiti, ker sem naredil jaz zastonj dolgo pot v vašo vas.“

„Kako zastonj? Če sem pa prišel jaz za Vami. Kar pogovoriva se, da bo prav na obe strani! — He, kuharica! Kje je kuharica?“ je vpil Kocjan v veži in odvezaval pletenico. „Tukaj sem Vam prinesel petelina, gosposkega petelina.“

Kuharica je prijela petelina in ga tipala in tehtala.

„No, posebno debel ni,“ je dejala naravnost.

„Kaj debel! Ampak pevec, pevec. Zjutraj spravi vso vas pokonci.“

Gospod je bil hitro naročil jedi in pijače in poslal po notarja in po Janeza, da bi se izvršila vsa zadeva, preden bi se mož zopet premislil in skesal.

„Prosim, gospod Kocjan, vzemite!“ je ponujal Rumpel svojemu gostu.

„Nič se ne bojte, gospod!“ je dejal mož in rezal in nabadal.

„Ta gnjat je prav poštena gnjat, sočna in mehka, skoraj premehka za dobre zobe. Gospodi se godi le dobro,“ je premišljeval, s komolcem uprt ob mizo in kos mesa na vilicah. „Ampak vilice imate nerodne. Čemu po štiri roglje? Pri nas imajo samo po dva; in na dva roglja nabodeš več do rogovile. Potlej pa kar posnameš z ustnicami.“

„Še malo mrzle pečenke?“

„Ta je tudi dobra,“ je pohvalil Kocjan, ko se je bil prepričal do dobrega.

„Ne pijete pa skoraj nič.“

„Še nisem prav začel. Ni slaba kapljica; ampak dolenjec ni.“

„Burgundec je, francosko vino.“

„Se mi je precej zdelo. Domačin je reznejši, tako da popraska po grlu. A tudi ta je dober. Pa mi ga še nalijte! Jaz imam to navado, da se najprej dobro najem, potlej pa pijem.“

„Pametna navada,“ je pritrdil Rumpel in vzel smotke iz žepa in ponudil. „Ali kadite?“

„Pa še kako rad!“ Rumpel mu je prižgal fino smotko in mož je menil, da ne diši slabo; ampak tobak v klobasah, drobno zrezan, rezanica, da je močnejša in boljša. Čudil se je, da gospod nič ne

pljuje, kadar kadi, in vprašal, kje da daje delati črevlje. Prijel ga je tudi za rokav, pomel sukno, če je kaj voljno, in vprašal, po čem da bi bil vatel takšnega blaga.

Pogovor je zastal. Rumpel je pogledoval na uro, vstajal, hodil k oknu, meril sobo in sedal zopet nepotrpežljiv. Kocjan je bil miren, zadovoljen sam s seboj in z vsem svetom. Na stolu se je nagnil s trupom nazaj, z glavo naprej in se zamislil. Med pre-mišljevanjem je zadremal najlaže. Nekaj časa mu je hodilo po glavi, ali naj bi res prepisal posestvo ali pa se poslovil in zahvalil in šel. Preden se je bil odločil, je zaspal. Ko so ga zdramili, je zagledal poleg Rumpla tudi Janeza in še nekega drugega go-spoda, ki je imel nekako pisanje že pripravljeno.

Pozno zvečer pa sta sedeli v toplo zakurjeni, mehko pregrnjeni sobi, ki jo je s prijetno zamolklostjo razsvetljevala viseča svetiljka, obe svakinji in premišljevali napol zadovoljni dogodek tega dne, napol nezadovoljni možne posledice in čakali z nekakim strahom Arturja.

Od zadnjega prepira sta se bili že toliko pomirili, da se jima je dozdeval smešen in nedostojen. Pritrjali sta obe z nekakšnim kesanjem sodbi kralja Salomona o ničemurnosti človeškega življenja. Gospa je vzdihnila lahno in počasi, svakinja glasneje in odločneje, ker je menila, da ima več povoda. Ona ima vendar moža in družino, si je dejala v opravičenje, ker ni pomislila, da se ne briga dosti za družino, kdor išče sam svoje sreče. Obema je bilo pri srcu pusto kakor zavedenemu človeku, kadar se iztrezni.

„Ali ne pojdeš še spat?“ je vprašala svakinja.

„Spat?“ se je zavzela gospa. „Kako bi mogla jaz zaspati, dokler se ne vrne Artur!“ In res je bila v velikih skrbah zaradi sina. Morda je zvedel, kako mu svojci odvajajo izvoljenko? In kaj bo počel, kadar zve! Ali si ne bo gnal preveč k srcu bridke izgube? Morda se bo vdal in spoznal sam, da je takšna rešitev zanj najboljša in da skrbe starši le za njegovo srečo. Toda kaj bo, če prevzame strast in jeza mladeniča, ki ne pozna potrpljivosti, vaje, da se ustreže vsaki njegovi želji? Ali se bo obrnila bridkost in jeza proti drugim? Ali sama proti sebi? Ene nadloge so se iznebili starši, nesrečne, smešne snehe so rešeni; a zdaj se dviga druga težava, negotovost, kako da sprejme Artur nezaželeno, nena-prošeno dobroto iz rok svojih roditeljev.

Materi je stopila pred oči še druga nevarnost. Delavstvo obupuje v svoji bedi, razjarjenost prekipava, grožnje in pretnje bruhajo iz divjih ust. Uradniki se umičejo delavcem in hodijo oboroženi. Ah, če zaloti ubogega sina na samem srdita druhal! Kdo mu bo pomagal, ko niti orožja noče nositi in občuje in se brati sam z delavci? Toliko je delavcev, orožnikov pa tako malo! Kako slabo skrbi vendar država za varnost davkoplačevalcev! Zakaj ni poslala vojakov?

Razburjena gospa je sicer vedela, da varujejo orožniki posebno tudi gradič, in gospod Klepš je miril vsak dan, da ni nobene nevarnosti. Toda kaj bo par orožnikov za varstvo tako dragocenih življenj!

Pozno ponoči je zapel zvonec in truden, izmučen je prišel počasi Artur. V blede svetlobi se je videl še bledejši njegov obraz. Pozdravil je z zaptopljenim glasom, premeril sobo in se ustavil pred mizo.

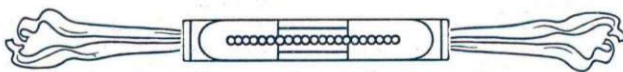
„Artur, ti si truden. Čaja naj ti prinese Elza in pojdi spat!“ je dejala mati.

„Ne bom ne pil, ne jedel, mama,“ je odkimal Artur in gledal sedaj mater, sedaj teto. Teta se je vzdignila, pospravljala svoje pletenje in menila, da je že pozno. On pa je še vedno gledal zdaj eno, zdaj drugo.

„Ta Rumpel je pravi lopov,“ je dejal čez nekaj časa. Glas mu je drhtel in se trgal, „hinavec od nog do glave. Dobro bi bilo, da se spravi izlepa izpod nog, da se ne izpozabim jaz nad gostom. Lahko noč!“

Artur se je obrnil in šel. Svakinji sta gledali vsaka na svojo stran in dihali težko pod težkimi besedami. Če bi bil le jasneje govoril Artur in utemeljil svojo obsodbo in če bi si bili onidve le upali vprašati, kako da naj se umeje obtožba! Toda Bog ve, kaj misli sin, Bog ve, kaj sluti in česa da dolži! Teta niti v mislih ni hotela ugovarjati Arturju, a ponosno se je spela pokonci, namrščila obrvi in hudo pogledala svakinjo, ki je zaničljivo vrnila pogled; zakaj nobene pregrehe ji ni očitala vest; a lahkomiselnost, lahkoživost očitati njej, za to nista imela nobene pravice ne mož, ne svakinja. Samo sina se je bala gospa in hčere; zakaj otroci so staršem jako rahla vest, in če jo ti preslišijo, hudi tožniki in ostri sodniki; in kakšna protinaravna nesreča, če morajo starše soditi otroci!

(Dalje.)

Razbita svetlih je želja posoda . . .

Zložil G. Koritnik.

Razbita svetlih je želja posoda,
iz mrtvih rož umazan vonj duhti,
še slišim zvok tenak, ki iz črepinj zveni —
glej, človek — tvoja je usoda!

Kako boli, kako to žge in peče,
ta tenki zvok črepinj, ta gadji sik —
čemu sadil si rože hrepeneče,
čemu si upal — nada je lažnik . . .

Čemu si hodil sam samotna pota,
v daljavah blodil z motnimi očmi,
in nisi videl, da je svet praznota,
ki išče žrtev, terja mlado kri.

In nisi slišal, nisi čul v samoti
ubitih src obupni, težki vzdih —
črepinje strte se iskré na poti
in blatna noga gazi preko njih . . .

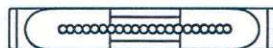
Mladosti.

Zložil G. Koritnik.

Goré kresovi, plamené oči,
krvavi cvet žari iz mladih lic —
naprej, mladost, svoboda, solnce, kri,
brezkončna pot in prost je naš poklic!

Nebeške svode zgane smeli klic,
brezmejnost preleti naš zvonki smeh,
naš car pogum oblake nadleti,
zgradi bodočnost nam na solčnih tleh . . .

Ne glej na stran, ne vprašaj, kod in kam,
pred sabo cilj — vse drugo vrzi proč —
in pomni to, če padeš v sebi sam,
za vedno izgubiš se v mrak in noč!

Dva lista zelena . . .

Zložil G. Koritnik.

V noči in mrazu trepetajoč
v srce je dahnila ledena —
rodila se je ljubezen čez noč,
ljubezen — dva lista zelena . . .

Ločena sta in se ljubita,
zakaj — morda sama ne vesta —
a vesta oba in slutita,
da kmalu spet križemsvet gresta . . .

A vetrič hladan ob njima pihlja,
šumi, valovi in zdihuje,
odtrga, bojim se, lista oba,
razdruži, odnese na tuje . . .

Komisarjeva hči.

Zgodovinska povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XI.

Mesec dni počakam," je bil rekel komisar, in dan za dnem hodi njegova hči po znani poti. In dan za dnem ji postaja težja pot, po kateri so jo nosila spomladi lahka krila upajoče ljubezni. Burna doba je nastopila, težka doba — kdo vpraša za želje tvojega srca, deklet?

Obzorje Evropino žari v plamenu gorečih ruskih vasi in mest, svet se izpreminja v bojni tabor. Orjaška vojna severa z jugom, tlačanstva z napredkom, razburja duhove, razdružuje rodbine in prijatelje v stranke. O zmagah, samo o zmagah pripovedujejo uradni listi in hvalijo cesarja, da pridobi Franciji vir novih dohodkov. Bogata je neizmerna Rusija, drago naj plača predrznost njenega vladarja — francosko kri. Skoz Rusijo gre pot v Perzijo in Indijo. Napoleon zada Angliji smrtni udarec, potem zavlada od cesarja željno zaželeni mir. —

Grga pa pravi, da prihajajo drugačna poročila iz Avstrije in Nemčije. Nemci da se pripravljajo, da izkoristijo Napoleonove izgube in se osvobodijo njegove nadvlade, in Avstrija da ne pozabi, da je, da mora biti za vse. Avstrija ne pozabi Ilirije. Daljni bojni grom da naznanja Ilircem bližnjo vrnitev k staremu vladarju.

Senca daljne vojne ločuje rodbine in prijatelje v stranke. Kadar se hvali papa z uradnimi poročili, mu razkriva mama neugodna dejstva, mu priobčuje vesti, katere dobiva po neznani poti. In kadar pride Mabelle v mlin in pripoveduje o cesarjevem prodiranju, jo vselej ranijo neprijazni izrazi in mnenja. Grga ni več isti, kar je bil odveden Šimen, in Rezika ne sme govoriti z Chapotinom. Težka postaja Mabelle pot v mlin, radost je odšla od zelene Reke, v neznane daljave... „Počakam mesec dni," je bil rekel papa, ko so ga omečile njene solze. „Mesec dni!" si je ponavljala takrat z veseljem. Dolg rok. V njem se pokrepi Grga popolnoma za nove težave, če ga ne uverijo tačas njene besede, ne preverijo njene oči. O, mesec dni! Kaj ne bo osupel Grga od komisarjeve dobrote, kaj ne bo iskal cesarjeve milosti — in kaj bo ostal trd napram njenim prošnjam? Dolg je mesec in mnogo se zgodi v njem. Mihčevi uvidijo, da je nespametno pustiti sina v nove boje, radi se uklonejo komisarjevi želji, cesarjevi postavi.

In sreča, pravljíčna sreča, bi zavladata v mlinu in gradu. Več ne bodo pretile morilne jeklenke Grgovi dragi glavi, več ne bo kropila Rezika s solzami rožmarina. Grgova nevesta, Mabelle, izprosi Chapotinu deklet. Stari snubec naj si poišče drugo, drugo naj si poišče Andrian, mamin stari princ. V gradu in v mlinu bo stanovala sreča, sledila bo papanu v Ljubljano, v Francijo: Mama se ga oklene, ko bo pogrešala hčer, drag bo papa njeni mami kakor kmetičam njihovi možje z brd...

Take sanje je sanjala Mabelle prve dni. Pa naglo je odbežala prva polovica meseca in ž njo je odbežalo veselje, pustilo nežni dekletici samo strah. Rada bi navesila krilom hitečih dni svinčeno težo svojih čuvstev... Pa dnevi hite, hite v nepovrat in vsak dan prinese novo razočaranje: Vse, kar si more izmisliti čistoljubeča ženska duša, da si pridobi ljubljenega, vse je poizkusila ona, da pridobi Grgo; kaže mu pot do slave in sreče, pravi mu, kaj da so bili zdaj mogočni Napoleonovi maršali, kaj je bil kralj Napolja, kaj švedski kralj Bernadotte? Dokazuje mu, da narodnost in stan ne delata zapreke zvezi src, da je zaman ves trud Napoleonovih sovražnikov, da je greh staviti po nemarnem svoje življenje in last v nevarnost.

Pripoveduje mu vse to, a Grga je mračan. Mehki pogled ljubezni se izpreminja v jekleni žar, sladki napev ljubezni se umika bojni pesmi. Dokazuje ji, da je dolžnost brambovčeva, da se bije in umrje za svobodo dežele. Razžarita se veliki rjavi zenici, bujni kodri se razdele, pokažejo brazdo izorano od francoskega jekla, pokrito še od tenkega reza platna, pokaže se rdeča polt na čelu, praske na rokah. O, lep si, junak, lep in plemenit, častite so tvoje rane. Pa srce mi umira, ko te gledam... kaj te niso meni oznanile kresnice? Kaj nisi ti moj edini pravi? Ne vzame te mi druga žena, vem — Avstrija — ona te mi jemlje. Ovila bi ti roko z rokama, pogledala bi proseče v oko, in ko vidiš skoz zrcalo duše tajnost srca, tedaj ostaneš Grga in stopiš pred cesarjevega namestnika... O pač! Toda zvesto streže mati na besedo in pogled sinov... Taka mati! Ljubša ji je sinova smrt, kakor da bi ljubil tujko, se klanjal tujemu vladarju... Pa saj ni potreba, mati, da gre od tebe sin. Doma ostane, pripelje ti sneho, ki sleče gosposko krilo. O! Ni

za nas! pravi mati, porogljivo se muza ded, ko jo vidi pri pinji, oče zaloputne vrata, kadar jo najde v mlinu.

Petnajsti avgust se bliža. Cesarjev rojstni dan in mesec očetove besede. Vse vedo mlinarjevi: kako je ponudil komisar uhajaču rešitev, čast. Chapotin je povedal, kar ni mogla povedati Mabelle. Ne zmenijo se. Grga melje, dela po hiši in žagi, kakor da ni namenjen nikamor. Chapotina prezirajo kot prej, na skrivnem le more govoriti z Reziko. Nihče ne pove nič odločnega, dnovi gredo naprej. Mabelle blede, hujša. „Kaj ti je, hčerka moja edina?“ vprašuje mama.

„Oj mamica — glava boli in srce.“

„Dete, moje dete!“ jo objemlje prestrašena mama, jo motri pozorno. „Škodijo ti poti v mlin, vroče je in hud je breg, ne hodi več doli.“

„O mamica,“ ugovarja prestrašeno Mabelle, „umrjem, če ne grem... Doli se kopljem v hladni Reki, doli sedim pod jagnjetom, poslušam mlinško kolo.“

„In prenašaš Chapotinove in Rezikine težave. Shujšal je tudi Marko. Pusti to, Mabelle moja, ne spodobi se mladi deklici, vtikati se v te nesrečne zadeve.“

„O mamica, saj mi ni nič — in onadva sta taka reveža.“

„S teboj pojdem, Mabelle, pregovorim mlinarjeve,“ gladi z mehko roko Armanda hčerine kodre.

„Ne, ne, mama. Užalili bi te... In pot v breg ni zate. Oni ne znajo francoskega, ti ne znaš njihovih šeg — saj mine kmalu vse, mama...“

Mamica, skrbna mamica se ne potolaži. Vedeti hoče, zakaj da hujša in blede njen otrok, ki se je razcvital tako krasno pred mesecem še.

„Manon te bo spremljala odslej,“ odredi mama. O mamica! Manon naj dozná, kaj vleče Mabelle v mlin, kaka nevarnost preti tam njenemu zdravju... Uboga Manon! Ne hodi rada v breg in težko je dihala navzgor, navzdol, a vlekla si jo, nagajivka, po strmi bližnjici — da ji preide veselje hoditi v mlin. —

Mihčevi so prijazno sprejeli grajsko kuharico. Peljali so jo v jedilnico, ji postregli. Gospodarja sta ravno južinala in pogovarjala sta se ž njo v mešanici, ki je tu običajna v občevanju s Francozi. Nad Bonapartom se je kregala Manon in ni videla, da sta se izgubili Mabelle in gospodinja. Z materjo sta šli gotovo v mlin, se je nasmehnila Rezika, ko je pogrešila Manon deklico. Bistroidna žena je čutila, da ne gre Reziki smeh od srca, da je Rezikin jagodji obraz pobledel. Zazibala je pentlje na glavi in predlagala: „Pojdimo v mlin!“ — Uboga Manon! Nič sumljivega ni našla v mlinu. Kolesa so klopotala, žrnji so se vrteli, moka se je sipala iz pajkelna

v kašto. Na ognjišču sta dražila berač Jožina in Žlahnik tigrastega mačka, pri vrsti mehov ob zidu je stal plečat mlinski hlapec, gostolaso glavo, hodnično srajco in rjav obraz pobeljene od moke. Prijel je meh in skočil preko pražičev h kamenu, vsul žito. Še pogledal ni Mabelle, ki je prestrezala moko, pustila, da se siplje čez tenko roko. — „Gospica gleda silno rada mlenje,“ se je nasmehnila Grgova mati.

„Mlini so od nekdanj znameniti,“ je kimala Manon in jela praviti dolgo povest o zakladu, ki je bil skrit v nekem mlinu... Mlinar je šel k zavoram, Mihčevka je poslušala in kimala, dasiravno ni razumela besede, Mabelle je sedla na pražek, sklonila glavo... „Bil je zaklad v mlinu,“ je pravila Manon. O bil je, bil... Za mlinško kolo se je skrila njena sreča, se raztopila v vodi. Loputnice mečejo vodo v zrak, biserno se svetijo kaplje v solncu, se razprševajo...

„Nič nevarnega ni v mlinu,“ je razsodila Manon, „in meni je težko vlačiti stare kosti nizbreg nabreg — samo pasji dnovi škodijo otroku, skuham ji srčne moči in bajno rožo.“

Mama je poklicala Callota, zdravnika intendance. Nerada je prepustila Mabelle zdravniku vročo roko, povesila je oči. Callot je tipal žilo, povpraševal po teku in prebavi in se nasmehnil: „Bolezen mladih let. Mine sama. Dajte ji zabave, solnca.“ Morda je hotel reči: „Dajte ji ženina.“ Saj meni ubogi Callot, da je Mabelle hudo po Andrianu... Kako so slepi vsi razen papa! Tudi Andrian. Nežno vprašuje, kaj je oboževani deklici, se boji, da ji ni naškodila grozna zimska burja, se veseli, da pojde Mabelle iz kraja zimskih viharjev, toži, da bo ostal kakor slepec brez vida, kadar odide Mabelle, obljubuje, da pride skoro za njo! Ubogi Andrian! Ostani in molči, da mi ne kličejo tvoje dobre besede rdečice na lica. Bil je zaklad v mlinu, Andrian...

Kako mučna je skrbna ljubezen vseh teh, mučen oblak na papanovem čelu, ker se ne vda, ne uklone Barkin. Vprašanjem in postrežbi uide Mabelle v svojo belo posteljico, skriva glavico v blazino, pije pokorno Manonine leke. Dolgo sedeva mama ob hčerki, jo križa, boža, moli. Ko meni, da je zaspala, odide tiho mama, Mabelle razgrne posteljina zagrinjala, gleda v zvezde. Svetle in blesteče jo spominjajo drugih zvezd, oči, ki skoro ugasnejo, zadete od francoske puške. O Grga, Grga! —

Težko padejo trepalnice, zakrijejo zvezdam bolečine srca, da bi jih ne povedale mesecu, solncu, da bi ne pošiljalo solnce na zlatih žarkih zemlji vesti o tajnih mukah dekliških src, da bi ne bil ranjen ponos komisarjeve hčere, ko jo pogleda sočutno slaboumna ženska v mlinu, ko jo pogleda resno mati tako lepega sina. Prosila, da bi ljubezni, iskala? O

ne! Saj ni razodela beseda ničesar. Vi se varate, varate se vsi, varaš se, jagned šumeči, ko šepečeš o kmetovem sinu, o tujki iz gradu. Pravljica je bila samo — pravilo jo je mlinsko kolo, sedela je med šmarnicami na griču, budila je tisoč neznanih sladkogrenkih čuvstev. Samo pravljica. Zakaj si šla v dol, dekle? Oveneale so šmarnice, pokošena je trava, požeto je žito, pravljice čarobne besede se gube v šumljanju Reke... Krsto so pokazali oblaki, ko so naznanile kresnice edinega pravega...

Zagrne jo sen. Pretekkel je rok. Glasno naznanja zvon in strel cesarjev rojstni dan. „Kdor noče živeti za Napoleona, naj umrje zanj,“ veli mračno papa. Ona teče v dol, razoglava, bosa, po ostrem kamenju. Burja ji razpleta lase, zebe in zbada jo v noge — in hitrejši od nje so žandarji. Že so obstopili hišo, ki stoka v viharju. Namerjene so puške... „Grga, Grga, reši se!“ Njen glas prevpije burjo. Iz okna skoči Grga, teče, podre žandarja, teče... Strel!... Grga pade, ona nanj. In joče in stoče z burjo za mladega junaka...

Vsa mokra od potu se prebudi, srce skače kot bi hotelo uiti iz prs. Oddahne se, ker ni še resnica njen sen — trese se pri misli, da se uresniči kmalu. Prekriža se, moli: „Vodi, svetla zvezda, naš čoln, vodi uhajača na pravo pot.“ Zadremlje. Zasanja sen o sreči: Vihar je bil razoral jez. Močno šumi narastla Reka. Grga hodi v zdelani obleki po jez, ukazuje hlapcem, izbira kamenje. Mabelle je Grgova žena. V kmetski obleki, ključke za pasom, košarico v roki, mu prinese malico. Sedeta ob robu vode. Ona mu nalije vina, on ji nazdravlja. Kako se smehlja, kako toplo mu sijejo oči... „Gorim zate,“ ji pravi. „O ti moj edini pravi!“ šepeče Mabelle; „pustil si radi mene uporno jezo, drug lavor ti ovijem okrog čela.“ — „Na veke moja!“ govori Grga. Reka in drevje šumijo slovesno potrditev, srce zatrepeče nezrečene sreče... Prebudi je materina mehka roka. „Govorila si, Mabelle — nemirno ti bije srce — kaj si sanjala?“

„Sanjala sem, da sem v rajju, mama.“

„Nedolžno moje dete! Naj se uresničijo tvoje sanje, a ne še, ne še... Kaj bi jaz brez tebe, Mabelle?“ — „Mama ti imaš papana...“ Tiho odide mama...

Težka je pot v mlin... Vendar vidi vročina ranega popoldne Mabelle na poti. Sklonjene glave gre komisarjeva hči. Desetega avgusta je! Prišel je „Moniteur“, „Telegraf“. Prinesla sta novice, ki sta vrgla papana v žensko sobo, kjer je hitel in poudarjal, da ujezi mamo in opozori hčerko:

„Zmaga naša! — Rusi beže — Napoleon se pomika proti Smolensku. Da, on zmaga. Zaman je up roalistov. Poljsko je poklical Napoleonov glas in

ona vstaja. Beli orel se dviga in znan je njegov polèt. „Sire, recite, da Poljska živi, in živela bo,“ so rekli cesarju deputati poljske konfederacije. Kdo razen Napoleona je klical mrtve države v življenje? Samo on, mogočni, more to, samo on je poklical iz tisočletnega spanja Ilirijo, samo on pokliče nesrečno, razkosano Poljsko k novi moči. Saj sem vam rekel, gospa markiza: Ruski generali so nezmožni. Res da je poklical car zmožne tujce — toda domačini spletarijo, onemogočujejo njihovo delo. Car ni vaje voditi vojske. Napoleonov prihod razburi ruski narod. V proklamacijah obeta Rusom svobodo. To vzbudi upor tlačanov, plemstva. Zato je rekel naš cesar Aleksandrovemu poslaniku, ki je prišel, da se pogaja za mir: Kaj hoče Aleksander? On je vzrastel na tronu — jaz v boju. Vajen sem zmag. Pridem, da uredim razmere, naredim stalen mir. V teku enega stoletja je pokazalo rusko plemstvo večkrat svojo nezadovoljnost. V šestdesetih letih so izpraznili nemiri štirikrat prestol Ivana Groznega. Vsledtega se je razširil po Evropi dvom na stalnost ruske oblasti. Tako pričakuje cesar, da mu pridejo tudi notranji nemiri Rusije na pomoč. Z matematično gotovostjo se lahko trdi, da zmaga Napoleon, prejkoslej odmeva svet v njegovi slavi. V joku in kletvi, pravite, da kličejo matere in očetje cesarjevo ime — a vojaki, umirajoči na polju slave, napredka svobodne misli, vzdihajo: „Vive l'empereur!“

„Napredka svobodne misli?“ se je nasmehnila pomilovalno mama. „O ta vaša svoboda! Reveži, slepci, ki umirajo za njo! Vi vsi mislite in verujete samo to, kar ukazuje krvi nikdar siti Bonaparte. Resnica se pa ne da potlačiti, Martin. Veste, da se gibljeta Avstrija in Nemčija. Odbor se je sestavil, da zavrača fanfaronade naših listov in prinaša resnična poročila z bojišča. Tajna društva izdajajo na tajnem proglase na narode. In če je tudi zaprl Napoleonov ukaz dušo tega odbora, Grunnerja v Pragi, vendar prinaša svobodoljubna nemška mladina, resnična poročila o vojni, o razmerah na Francoskem. Ej Martin! Drugo sliko kakor uradni listi nam slikajo oni...“

Zahteva Napoleona, da branijo meje kohorte stoinpetdesettisoč mož, je prestrašila Francoze in Italijane. Če se jim je tudi reklo, da bodo samo branili domovino, vendar mrmrajo, da jih hoče poslati cesar v mesnico. V glavnih mestih Francoske so bili upori, katere so potlačili krvavo. V Haagu, v Rotterdamu, v Amsterdamu so zapodili komisarje, vodeče novačenje. Cesar je ukazal, neglede na prošnje njegovih prijateljev, postreliti javno upornike.

„Da,“ je rekel komisar in prebledel. „Radikalno zdravilo, a potrebno...“

„In veste tudi, da govore tajna poročila, da je izgubil cesar že četrtno moštva od bolezni, pomanjkanja, prask? Ne da bi bili kako odločilno bitko, gospod komisar! Veste, da stradajo francoski vojaki na Ruskem?“

„Ni mogoče. Cesar se je preskrbel, po svoji navadi, z vsem potrebnim.“

„Da. Ali težki vozovi za proviant niso pripravljeni za mehke ruske ceste in kolovoze. V noči, ko je prišel cesar v Vilno, je besnela nevihta, ki je poplavila okolico in izpremenila julijevo temperaturo v januarsko. Vozovi so obtičali v blatu, se prekucnili, proviant se je pogubil, pokvaril. Orožje, obleko je jemalo vojakom kar iz rok, vse je nosila voda naprej. Deset tisoč konj, pravijo, da je poginilo tisto noč. In ruske vasi in žitnice gore . . .“

„Strašno — pa nemogoče, kar pravite . . .“

„In to je šele začetek, gospod komisar! Poljska vstaja, pravite? Pa kaj je obljubil onim, ki so mu ponudili šestnajst milijonov rok in src? Prazne fraze jim je tlačil, onim, ki se bore že leta pod njegovim orlom. Rusi beže? Umikajo se. In če zavleče Napoleona častihlepnost v notranjost neznane mrzle dežele, kako se vrne iz nje? Pravite, da so nezmožni ruski generali. Ne pozabite, da so Rusi globoko verni, globoko vdani carju. Iz neznanih dolin, z nedostopnih gora, iz gozdov in neizmernih step kliče carjev manifest jezera navdušenih Rusov! — Rusija se je izročila božjemu varstvu: Združite se, križ v srcu, meč v roki. Sredstva naj odgovarjajo namenu, namen je, da uničite tirana, ki si hoče podvreči ves svet. Kamorkoli stopi v tej državi njegova noga, naj vas najde pripravljene na njegove sleparije. Zaničujte njegove laži in poteptajte njegov denar. — Kaj, Martin, ali slišite kako napoveduje Aleksander Napoleonu pogin? Črne sence spremljajo veliko armado. Metropolit Platon je poslal Aleksandru podobo svetega Sergeja, variha dežele, in sporočil carju: — Moskva, prva prestolnica carstva, novi Jeruzalem, sprejema svojega rešenika. Skoz meglo, ki se dviga okrog nje, poje ona: Hozana! Blagoslovljen on, ki prihaja! Kakor velika je tudi predrznost francoskega Goljata, ki nosi preko ruskih meja moreči strah — vendar bo zadela miroljubna religija, frača ruskega Davida, nenadoma glavo, njegovega krvoločnega ponosa. Evo vam, Veličanstvo, podobo svetega Sergeja, branitelja in variha Rusije! — Tolažite se, da ni Aleksander vojskovodja? Prisegel je Francozom pogin in izpolnil bo to besedo, ker je Bog ž njim. Nobene besede pogajanja, dokler stoji le še en francoski vojak na Ruskem. Cesar naj se vrne čez Dnjeper. — Tako je zavrnil Aleksander Napoleonovega poslanika, ki je menil, da najde Ruse v strahu in needine. Aleksander ni izzval vojne, pa

jo izvojuje . . . Ha, gospod komisar: Kmalu pade Napoleonu orožje iz rok, kmalu se bo spoznala moč besede zaničevanega starčka papeža.“

„In vrne se kralj in vrne se čreda oslovjeglavih, volčježrelih markijev in prešestnih grofov . . . In zahtevali bodo svoja nekdanja posestva od naroda, ki je krvavel in se potil zanje; zahtevali jih, da bi pasli puhloglavci svoje strasti, razdirali zakone, se valjali v blatu. Pa se varate, grdogledi nevoščljivci: Nedo-segljiv je Napoleonov genij. On premaga Rusijo, poniža Anglijo. Vse si podvrže, vse kaznuje, a obdaruje one, ki se mu klanjajo. Zdaj zore lavorike, zdaj je doba, da se potrudi junak zanje, zdaj je čas dejanj, čas, da dokaže mlad človek, da ima srce in pogum. Avstrija! Prazne so sanje in marnje Ilircev, da jih je zahteval cesar Franc nazaj od svojega zeta. Napoleon se ne vrne nikdar na svoji poti, je rekel cesar ruskemu poslaniku. Napoleon ne vrne, kar je vzela. Cesar Franc naj bo zadovoljen, da mu ne vzame njegov oblastni zet še več, da mu ne vzame vsega. Ena država, en vladar, to je Napoleonov cilj, cilj, ki bi osrečil narode. Nič več meja, vojska, razdorov . . .“

Če izgublja cesar vojake, mu je treba novih, da izvojuje svobodo tlačanov na Ruskem, da pogazi reakcijo, ki siče po Francoskem. Ilirci naj ne poslušajo nemških poročil. Nepokorne Nemce izplača Napoleon ko pogazi Rusijo. Bliža se rojstni dan našega preporoditelja. Na daljnem bojnem polju, javljajo kurirji, da ga bodo obhajali desetega, to je danes, ker pričakuje cesar, da se udari okoli petnajstega z ruskimi zajci. Dan Napoleonovega godu bo dan milosti. Ovenčati pustim cerkev in grad, za tuje in domače goste bo prostor ob moji mizi, Mabelle . . . Naj bi umolknila do tega dne klevetna usta nevoščljivcev, naj bi se uklonile uporne glave. Drag dar so Napoleonu vdana srca, sreča Ilircev je njegova očetovska skrb.“

Desetega! Prosim, prigovarjati mora danes Mabelle Grgu. Pomagaj, svetla morska zvezda!

* * *

Odločnega izraza si zapenja mladi Mihec sukno in pravi ženi: „Ne cmeri se, kar je, to je. Gledala si ga mesec dni več nego si pričakovala.“

„Lahko bi bil še doma,“ si otare žena oko. „Da ni te komedije . . . In kako priden je naš Grga, dela za tri!“

„In neumen je tudi za tri. Šimnovo nesrečo ima na vesti. Ta Režika! Kar vse vkup bi nabil! Da ni te komedije, da ni komisarjeve hčere, bi bil že v Gradcu.“

„Saj bi mu ne bila sila, ko pa piše Tone, da ne sme Grga na Rusko, ker zbira stari cesar na tihem fante, pa ne udari še.“

„Zdaj mora iti! Jaz se oddahnem, kadar bo fant na varnem in bo konec tega francoskega postopanja po naši pošteni hiši. Danes je četrtek, desetega. Naredimo pismo. Kručin zapiše vse Reziki. Hej, žena moja! Lahko bi hodila punca pokonci, pa se kisa. Ne pomaga nič. V nedeljo so prvi oklici, na praznik drugi. In ko bo Grga z božjo pomočjo srečno čez mejo, bo poroka. Glej vruga, koliko časa si nismo vedeli pomagati radi potne pravice! Ker ve komisar za Grgo, bi dobil težko na Premu pravico na kako drugo ime. Pa jo je iztuhtala brihtna glava našega ata. Grga nam bo danes za hlapca, vozil nas bo v Postojno. Tam gre Kručin ž njim k intendantu, zahteva pravico na ime Anžine iz Brc, ki je stopil o sv. Juriju v Kručinovo službo in ima teto v Teharjih pri Celju. Zdaj gre Anžina po dedščino, ker je teta zelo bolna in mu želi izročiti nekaj denarja. Priča pismo, spisano od Kručina. Dobro, kaj ne, Anka?“

„Ah Janez! ko bi ti poznal materino srce... Nič več ne bo prišel spanec čez moje oči — zmeraj ga bom videla v nevarnosti. Sladki moj Jezus! Kaj pride vse name!“

„Vesel bom, da gre od hiše. Bojim se, da ga ne zmoti zadnji hip. Naj le odide Grga, potem potem. Ohladi se mi srce...“

„Prišlo je vse tako narobe. In kaj nam reče potem komisar? Da nam napravi sitnosti?“

„Molčal bo radi hčere. Beloglavca pa povabim za pričo k poroki naše Rezike. Tako sva se domenila s starim atom, saj veš, poroka bo v Postojni. — Kilovski mâr, ki ima le maselj zemlje, se ne bo vtikal v zemljakovo hčer, in da nimajo naš stari gospod župnik sitnosti, naredimo v Postojni. Intendant je zaljubljen, pozabi morda še na globo.“

„Aha! kaj takega ni pozabil še nikdar Francoz. Ali pravijo, da poroka, sklenjena samo v cerkvi, ni veljavna pred postavo.“

„Prismoda! V dveh letih ne bo več nobenega Francoza tod. Pokličem starega ata, ti pa poišči Reziko. Kuja se — da mi ne bo delala neumnosti!“

Trdega koraka odide mož pred kolarnico, kjer je izvlekel Grga koleselj, da vpreže vanj belca in murca. Za tako pot morajo biti konji s paroma. Jožina pomaga Grgu, se smeji: „Pridnega hlapca imajo pri Mihčevih, dobro nadomestuje Šimna. E Šimenula! Rekel sem ti: Za gospodarjevo hčer si obriši usta... Poslušal bi me bil, pa te ne bi bili vlekli Francozi pod žrelo kanonov.“

Jezno pogleda Grga: „Ne draži me, Jožina, zadnje dni. Da bi se bil tepec vsaj iztrgal žandarjem, ušel.“

„No, no, nisem te hotel dražiti, Bog ve, da ne, Grga! Kaj pa moreš ti zato, če sili pisar, ki ima službo in denar, za Reziko. Lepota vabi človeka in

ti, Grga — veš — težko je vendar pustiti takega dekleta...“

„Molči!“ se zadere Grga in popravlja komat. Tako čudnega obraza je postal pri zadnjih beračevih besedah, da se stori Jožinu kar inako. O Grga! si misli stari godec, ima te, ima — ne igra se človek s plamenom, da se ne bi osmodil in težko bo, pustiti dekle in dom. Pa sem jo pustil tudi jaz.

Grga odvrta obraz od Jožine, kot da ne mara, da mu čita modri berač skrito trpljenje. „Hm!“ naredi Jožina, „to bo danes žalostna pot. Treba, da potolažim Reziko, ravno gre na vrt. Vsa objokana. Ej, lepa mlinarjeva hči! Boli, pa mine...“

Rožmarin na vrtu se je stresel. Trepetajoča roka je odtrgala vejico od debla, vroča kaplja je padla na zeleni vrh tovariša Rezikinih dekliških let. Ej rožmarin, deviški cvet! Ne bo te več negovalo, ne se dičilo s teboj dekle, k pismu se peljem v Postojno. Ah rožmarin! Stoji staroslavni Prem, pod kolono čaka fant dekleta. Zaman čakaš, Marko Chapotin... Odvedli so Reziko. Oh, ne smem misliti — glava in srce mi plavata v žalosti...

V zlati avbi, bujne kite po hrbtu, težke uhane, zlato verižico na sebi, stoji lepa Rezika sklonjene glave ob rožmarinu. — Delaj mi pušeljce, spletaj mi venčke, da boš ostalo dekle mojè — zapoje Jožina in vroče se vsujejo Reziki solze. Ni sram mlinarjeve hčere tožiti beraču: „Kako mi je hudo, Jožina, hudo!“

„Vem, kako je hudo, Rezika, pa se pozabi. Koliko tega sem izkusil jaz po svetu. Kamor sem prišel, me je hotela vsaka imeti — jaz pa sem hodil in godel naprej. Našega generala hči...“

„Ne laži!“ jekne užaljena deklica; „ti nikjer ne pozabiš, da si godec.“

„Kaj, ali godec, berač ne čuti kot drugi?“ de Jožina užaljen. „O čutil sem, Rezika — povem ti... Resnica božja je, kar ti povem, če ni res, naj umrjem, in sveta Lucija naj me oslepi! Kaj misliš, da nisem bil jaz nikoli mlad? No, bil sem sin grajskega hlapca, postal bi bil hlapec kot oče. Pa delo mi ni dišalo nikoli, s petjem in piščaljo sem motil še druge. Napevi so se mi kar tako sproti delali, kot bi jih sipal iz rokava, posebno kar sem zapazil, kakšno dekle je valpetova Marjeta. Vidim jo, kot bi bilo danes... Gosposkega života in bele polti je bila, krotke duše, belih rok; saj ji ni bilo treba na njivo. Noč in dan sem sanjaril pod Marjetinim oknom v pohujšanje celega Prema. Valpet je grozil meni, zmerjal Marjeto. Ni se zmenila, obetala je, da me vzame. Pa se je zgodilo, da je prišel valpet iz Tabora ponjo. Marjeta je jokarila, se postavila očetu po robu. Kaj so naredili, odpusti jim Bog, saj so že davno na njegovi pravici! Potepuh je, so rekli in vtaknili so me v vojaško suknjo. Dvajset let me ni videl Prem. In

ko sem prišel, star, zdelan vojak domov, ni bilo očeta ne sorodnikov, Marjeta, rejena žena, me še pogledala ni. Da mi je rekla, da ji je hudo, zažgal bi bil ves Prem. Dvajset let me je peklo v duši, danes ne vem več o tem, le kadar vidim žalosten mlad obrazek, vem, da ga bo minila žalost, kot je pustila mene. Ej Rezika, nageljnov cvet! Kdo ve še, da je godec berač bil kdaj mlad? Vse se pozabi, svet je lep, če nismo ljudje preveč sitni. Kaj bi javkal, zavriskam rajši, zapojem. Da bi tebe pustili za Francozom, bi morala kmalu bežati ž njim, da je šla Marjeta za menoj, jedla bi prosjaški kruh. Polna hiša — bogat mož — ni to kar si bodi, dekle, le korajžo!“

Jožina obmolkne, se zagleda v Reko. Tečejo valčki, zagrinjajo, kar je bilo, kar se ne vrne. Rožmarinovo vejico v roki, stoji tu postavna nevesta, gleda v solzah na žareče klinčke, na dehtečo resedo. Ko je sejala resedo, je šel Chapotin mimo vrta. Prvi cvet je utrgala v misli nanj... Gojila in ljubila je svoje cvetke, zdaj uvenejo, umrjejo, kakor umrje Rezika daleč od doma, od ljube Reke. —

Mihčevka gre v težkih mislih v Rezikino kamrico, se ustavi na vratih. Po postelji so razmetana bela krila, na mizi leži molitvenik, vsa zmečkana bela ruta. Vse je v neredu, vse priča, da je razburjena sicer tako ravnodušna prebivalka kamrice. Mati se dotakne rutice. Vlažna je. Rezika je jokala. Oj ti nerazsodno dekle! Kaj ti nočejo dobro roditelji? O ti neumni mladi svet! Vlažno hčerino rutico v rokah, stopi mati k oknu. Postaven, možat, stoji njen Janez pri sinu. Žena gleda ljubo dvojico in plameni ljubezni se sipljejo iz mirnih oči. Mihčevka se spominja dne, ko jo je prvič videl Janez. Pred zagorsko pošto je pripeljal in srečal Anko Rozmanovo. Ni bila domačinka. Gradič pod Metliko je bil njen dom. Bilo je nekdanj zemlje in kmetov pri gradiču. Turek in potreba sta vzela vse, gradič se je rušil, oče je umrl. Vdova je sledila bratovemu povabilu v vas ob reški cesti, pod staroznanim Šilentabrom, kjer je bil dobil po posredovanju učenega strica v Ljubljani pošto. — Ostro je premeril takrat Janez dolgo, bledolično dekle. Drugič je prišel s starešino. „Ne delam ti sile,“ je rekel stric, „hiša je premožna, fant pošten, naredi po svoji volji.“ Vzela ga je in živela mirne dni ob njem, dokler niso prišli Francozi in prinesli zlo nad deželo in hišo. Ne bi se jokala mlada nevesta, da ni gladkih francoskih besed, ne bi zakrival sin materi oči, da ni zlatolase izkušnje. Kako hodi in lazi revica za njim! Gleda Grgo, kakor da vidi raj svoje duše. Ej, da ni nje, pazljive matere, premotile bi prošnje sina. To hodi za njim na njivo, po otoku, po mlinu! To hoče mleti, žagati. „Ni za vas mlinski prah,“ ji pravi trdo mati, jo odpelje pod lipo; a Grga pozabi na žito, prazen se vrti

kamen... Sin moj, kaj si prestal zato tako rano, da nas izpostavljaš zasmehu reške doline? „Kaj se vam mara, ko se razumete s komisarjem,“ namigujejo Mihčevim znanci. „Ej Grga! Dober si, nič strahu! Kdor te ovadi dobi Šimnovo plačilo.“ Kaj morejo Mihčevi zato, da je razgrajal Šimen v gradu in so vtaknili razgrajača v vojaško suktnjo? Uboga Šimnova mati joče in kolne, potolaži jo Bog! Šimna in Grga čaka ista usoda... Oh, prazno bo v hiši in na polju, ne bo zlatega sina, lepe hčere...

Možato so sedli v koleselj, pod trdim izrazom lica zakrivajo možje notranji nemir. Rezika drži rutico v rokah, ne dvigne oči od nje. Zlata avba se sveti, dolge kite vise po naročju. „Ej, ni take neveste v reški dolini, ni takega voznika,“ se smeji Jožina in naroča Grgu: „Pozdravi prijazno postojnskega intendanta.“

„Varuj vas sveti Rafael,“ pokropi mati voz in v njem sedeče. „Grga, bodi previden pri intendantu, zvečer ste že lahko doma.“

„Z Bogom, mati!“ ji stisne Grga krepko roko — kot da ji hoče naročiti nekaj. Mati se umakne. Jožina pomigne Grgu z očmi. Že ve berač in pove on, da ne bo skrbelo nežno Mabello za uhajača, da ne bo mislila, da je šel brez slovesa. — Grga požene. Po beli cesti drdra, hiti koleselj, grad se pokaže, skrrije. Tja gor se upirajo voznikove krasne oči. Ti lepa, ti krasna, ti miljena! Ostani zdrava, najina pot se loči. Srečujejo in dohajajo se popotniki na cesti in se razhajajo. Midva, Mabelle, sva romala skupaj v sveto deželo ljubezni, ustavila sva se ob meji nama zabranjene dežele, razideva se. Ostani zdrava, dušica, hči francoskega komisarja! Daj ti Bog sto tisoč sreč!

Teče koleselj, se bliža mostu, ki pelje cesto čez Reko, na Prem. Hrepeneče se ozreta Rezika in Grga na grajski breg. Odtam sta prihajala... In oh! Kaj ne hiti tam pod grmi bela postava... Mabelle! Sklonjene glavice gre... O, vem, presrčna moja, kaj te teži — rok, nesrečni rok gre h kraju. Mabelle! Zdaj čuti pogled — dvigne glavo — zastane, sklene, razširi roke. Pridem nazaj, ji zamahne z bičem, udari po konju, se ozre, jo vidi na istem mestu. Skočil bi raz voz, hitel k njej... Kar prijaše kakor vihar po cesti Andrian, odzdravi raztreseno Mihčevim. Grga ustavi naglo konja, gleda kako se podi intendant čez most, kako se ustavi mahoma, skoči s konja, ponudi Mabelli roko. Uprta vanj gre počasi navzgor. Smrtnobled postane Grga. „Kaj sta zaspala konja?“ se oglasi stari ata, Grga požene.

Še tisti dan je stopil Kručin pred intendanta v Postojni. Hlapca, postavnega fanta je imel s seboj in prosil je, da dá gospod intendant hlapcu potni list in dovoljenje, da gre za mesec dni čez mejo, k teti, primoženi v Teharje pri Celju.

Raztresen je poslušal intendant. Prijezdil je bil uro od tega s Prema, pred očmi mu je še nerazumno Mabelino obnašanje. Mesto običajnih vprašanj pokima samo in vpraša tajnika: „Formular pripravljen?“

„Je, gospod intendant,“ odgovori črnikasti de Regipont, motri pozorno hlapca in opozori Andriana: „Za hlapca izgleda jako inteligentno.“

Andrian pogleda Grga in zatisne oči. Zdi se mu, da je letel ta obraz danes enkrat mimo njega, a kje? Jasno ve samo to, da je stala Mabelle ob cesti in strmela z obupnim izrazom nekam. Kaj je vendar nežni deklici? Hira, blede . . . Radi koga?

„Kaj vas nisem videl že danes nekje?“ vpraša naglo Grgo.

„Ali sigurno, gospod intendant,“ se zareži široko Kručina „mojega hlapca, četudi ni še dolgo pri meni, ste gotovo videli in danes je šel po mojo nevesto.“

„Vi se ženite? Da da, — saj sem slišal.“

„Ženim se, kajpada, hahaha! In vabim gospodo na mojo svatbo. Vsega bo dosti pri Kručinu in Mihčeva Rezika je vredna pogleda.“

„Rezika? Kaj Regipont — hudo bo Chapotinu?“

Regipont zarije brado v svoj ovratnik. Saj je tudi njemu hudo — tolaži ga le, da tudi Andrianu ni tako gladka pot . . . Grga pa motri mladega intendanta, čmernega tajnika. Trije fantje, eno dekle. Je kaj sovraštva v tvoji duši, Andrian, do neznanega tekmeča? V moji je ni. Bodi srečen ž njo, Andrian . . .

„Da,“ se predrami intendant iz sanj „pridem na svatbo. Za koliko časa hočete dovoljenje? Mesec dni? Dobro. Za leto dni ga ne bi dobil.“

„Bo treba v vojsko?“ namežikne zaupno Kručin.

„Ne ve se, kaj pride,“ odgovori resno intendant, „cesar pričakuje, da ga bodo podpirali Ilirci tako vneto kot skrbi on vneto za blagor Ilirije.“

„Seveda, seveda,“ kima Kručina, „tale moj hlapec bo vrl vojak.“

„Naredi še lahko srečo. Če ne pride, ste odgovorni vi in občina zanj. Regipont, pišite: Oči rjave, velike. Obrvi črne, ravne. Usta sorazmerna. Nos pravičen. Lasje kostanjevi, kodrasti. Obraz podolgast, polt zagorela. Postava velika, močna. Posebna znamenja? Neke praske imate na rokah, kaj je to?“

„Od robid in vej v gozdu,“ hiti Kručin.

„Na čeu je rdeča polt.“

„Spomin žeganja v Jelšanah,“ pojasnuje Kručin.

„Tam mora biti tepež, vem. Odpravimo vam tista klanja.“

„Če se bo dalo, gospod intendant,“ se oglasi Grga in zopet ga pogledata intendant in tajnik. Glas in postava fanta ima nekaj vojaškega v sebi — tista polt na čelu se skriva v laseh, ni sled navadne rane . . .

„Slišal sem, gospod intendant, ne zamerite, da se poročite tudi v kratkem,“ prekine Kručin sitno opazovanje.

„Dajte, da podpišem,“ veli intendant tajniku.

(Dalje.)

Slovo.

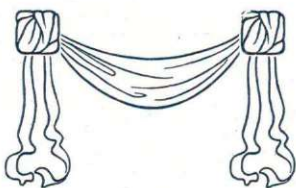
Zložil Vekoslav Remec.

Postoj še hip z menoj tu na križpóti,
da ozrem se poslednjikrat nazaj
in vzamem s sabo ves ta tihi raj,
še v jutru speč v pritajeni lepoti!

Oj z Bogom! . . . In po stezi skriti v travi
se vrni, da te cerkvena pozdravi
z zvonjenjem jutranjim izza ovinka!

Meglè srebrne dvigajo peroti,
blešči se v reki daljni njih sijaj —
kot cvetje bi metale v naročaj
roke z nebes ti, v duši je sladkó ti.

In vedela ne boš, da žalostinka
popotna v duši se mi že budi,
ko komaj slutim pot bridkostnih dni . . .

O naših zgodovinsko-umetniških spominkih.

Spisal konservator cesarski svetnik Ivan Franke.

(Dalje in konec.)

Ihanski sv. Nikolaj.

Fara Ihan ima dve starinski podružnici. Starejša, nastala okoli l. 1500., z imenom Goropeč ali sv. Nikolaja, stoji samotno 20 minut nad vasjo Brdo in 100 m nad ravnino, po kateri hiti Kamniška Bistrica do Save. Cerkev stoji ob lahki turistiški poti Sv. Helena-Vinje-Goropeč-Domžale in izpred nje se nudi zanimiv razgled čez ljubljansko in men-giško polje na okrožje zahodnega gorovja.

Znamenitost te cerkve je kor (presbiterij), majhen sicer — 6 m dolg in 6,5 m širok —, enostavnega gotskega sloga, pa čezinčez okrašen s freskami iz gotske dobe, deloma iz naše starejše, ko še prav nič niso vplivale na srednjeveško naziranje nove, rene-sančne misli in se izraža pristna gotska naivnost v vsem zunanem pojavu in notranji ali duševni vse-bini slik. Soditi po oblikovanju, spadajo te slike naj-pozneje v prva leta XVI. stoletja, ako niso stenske še iz XV. stoletja. Natančneje določati bi bilo in ostane neumestno ugibanje, dokler ne najdemo vero-dostojnih arhivalskih dokazov in dokler ne bo zbrano do malega vse umetninsko gradivo naše gotike in dostopno natančnemu primerjanju.

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: KONZOLA

Ladja ima plošek strop in na severni strani kapelo prizidano. Ker je cerkvena občina goropeška prav majhna, ni mogoče spoznati, iz kakšnega vzroka so ladjo povečali s kapelo.

Zadnji potres je do škode prerukal kor cerkvice. Ko so potem prenovili strešje in krov, jim je prišla misel, da bi kdaj pozneje, ko se bo nabralo kaj denarja, podrli ploski strop in osvobodili ladjo ter so tej

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: KONZOLA

nameri prilično napravili strešje, namreč tako, da ne vežejo grede podolžnih strani strešja tik nad stropom kot osnovnice trikota, ampak je vezano strešje šele sredi svoje višine in zgrajeno, kakor se mi je reklo „po novem“. Te vrste zgradba pa napravlja velik stranski pritisk na noseče zidovje, zlasti kadar je obtežena s snegom. Cerkev stoji na prostoru, odprtem vsem vetrovom, in tudi v toliki višini nad ravnino, da vihar silneje suje kakor v nižini, les vsebuje tudi nekaj prožnosti (elasticitete), da se ob hudem vetru strešje nekoliko ziblje. Spoke v koru, največ one na svodu, so se vidno razširile, tako da so vsled izvida c. kr. državnega tehnika koncem l. 1908. cerkvico za-časno zaprli.

Ko je bilo letos strešje popravljeno, da je do-bilo mesto navadnih lesenih gred železne vezi, se je zev med južno steno in svodom v koru takoj ne-koliko skrčila, jasen dokaz za prejšnji stranski pritisk strešja.

Željo po svodani ladji — tam, kjer imajo plošek strop — sem čul večkrat, skoraj redno; brez tehnika izvedenca je pa tako podjetje nevarno in postane lahko tudi pogubno. Spominjam se slučajev pri pro-fanih stavbah, ko je izbuhnilo svodanje še med delom steno, ki naj bi ga nosila, ali se je pa „ku-pelca“ vsedla na tla, ker niso znali vpoštevati usod-

nega stranskega pritiska.¹ Prazni ploski strop brez slikarije in krasbe učinkuje res dolgočasno in težilno, toda tak nedostatek je odpraviti z malimi troški in brez nevarnosti in obvarovan ostane starinski značaj. Jako lep zgled ploskega stropa je n. pr. na Bregu v preddvorski fari, bogato kasetiran, rjavo bajcan in nekoliko pozlačen, pri Sv. Juriju na Bistrici tržiške fare, fino kasetiran in ornamentalno poslikan in izvrstno ohranjen, in temu enaki v Gostečem sorške fare. Ploskemu svodu se mora tudi priznavati ena estetskih vrednot, da namreč napeljuje vid in misel naravnost in nemoteno na glavni in najvažnejši prostor stavbe, na kor in veliki oltar. Umevno je tedaj,

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: MODRE DEVICE

(Na podobi je zamenjana desna stran z levo)

iz kakega namena so gotičarji odlikovali kor s primeroma bogatim svodanjem in s freskami.

Pri sv. Nikolaju je bilo pod streho nad svodom dokaj groblje iz kamenja, zdrobljenega ometa i. dr.; ko je bilo to odstranjeno, je slikar M. Sternen, kateremu je poverila centralna komisija ohranitveno delo pri freskah, spoke očedil in spodaj toliko zamašil, da ne more malta, s katero se spoke odzgoraj zalivajo, do slik, snel in shranil oti slikani omet s sten, da ga pozneje s primerno malto zopet prilepi nazaj. Ko je bilo vse to pripravljeno, so prve dni meseca junija pod vodstvom državnega tehnika nategnili dve močni vezi (s francoskimi vijaki) zunaj okoli kora in jih zasidrili znotraj v debelem zidu slavoloka. Da centralna komisija polaga veliko važnost na to cerkvico, dokazuje s tem, da jo je dala

¹ Nesrečo pri zidanju cerkve v Bohinjski Bistrici je zakrivilo edino neupoštevanje stranskega pritiska.

popraviti na svoje troške in da ima podružnica, razen za strešje, le malo prispevati.

V koru so proti vzhodu tri majhna ozka okna z nekaj ostanki okrogličja v šilastem loku. Južna stran je brez okna, v severno je bilo pozneje izdolbeno in izrezuje precejšen kos slikarije. Pasovi slone na figuralnih konzolah, ki predstavljajo ptiča, krilatega leva in vola in maske; štiri so dobro ohranjene. Od glavnih sklepnikov krasi onega nad oltarjem relief Kristusa, na prednjem pa doprsna podoba Marije in Jožefa. Konzole, pasovi in sklepniki so iz sivega peščenca (moravškega), ki se tuintam rad kruši. Pasovi so bolj plitvo vzdani in eden severovzhodnih se je vsled spoke nekoliko zvil in napokal.

Freskam so reprodukcije po fotografijah najboljše pojasnilo, vendar naj tudi podam nekoliko pojasnila.

Na navpični notranji steni slavoloka so modre¹ in nespametne device, na vsaki strani štiri, v okviru, ki je nekako podoben vratom. Obraza so prav mladostno-dekliškega in ljubkega, bolj enakega tipa, kakor bi bile vse istega rodu, gibljejo se pa različno in živahno. Vsaka ima kupo (svetilko) v roki; na levi (gledalca) stopajo gor, držijo ustje kupe kvišku in notri se sveti lučca, na glavi se blesti bela, nizka krona. Na nasprotni strani stopajo dol, kupe prazne, brez lučce, drže obrnjene narobe in kronca jim pada z glave. Spodnja drži roko pred oči, kakor bi hotela zakriti velikansko rdeče žrelo pod njo, iz katerega plapolata ogenj in moli rumen hudobec roko z dolgimi kremplji. Na južni strani ni ohranjene toliko slike, da bi bil prizor povse razumljiv; vidijo se nad vratmi zakristije tri mladostno ljubke device pred poslopjem, hiši podobnim, z velikimi vratmi. Na levi stavbe je glava z infulo in roka s škofovo palico. Dve podobi držita jabolko v roki, tretja drži prazno roko, kakor bi imela kaj sprejeti. Na desni so še tri ženske podobe; zgornji del slike predstavlja zelen grič s cerkvico na vrhu, že prav blizu svoda. Na levi od zakristijskih vrat gor do svoda je slikarija izgubljena, omet je deloma odpadel, deloma je nadomeščen s poznejšim, praznim. Morda je razumevati prizor tako: sv. Nikolaj, kateremu je posvečena cerkvica na griču, deli darila, ki zagotavljajo vstop v nebesa (stavba).²

¹ Tiskano podobo si je misliti narobe obrnjeno (na klišeju je prav), desno in levo stran zamenjano.

² V sliki vesoljne sodbe na Krtini so označena nebesa tudi s stavbo, ki je podobna pol hiši, pol trdnjavi z velikimi vratmi.

Na nasprotni, severni strani so tri podobe; spodnji dve, ločeni s širokim pasom, pričneta 152 cm nad tlakom, njiju višina je 144 cm. Ker pričinja pozneje napravljeno okno 232 cm nad tlakom, reže že v te dve podobi in jemlje večji del zgornje. Na levi je

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU:
NESPAMETNE DEVICE
(Podoba stoji prav)

spodaj slikan belobradi mrlič v odprti kameniti rakvi. Pri glavi teče eden, pri nogah dva izvirka bele tekočine iz rakve. Na tleh poleg rakve so slikani v izdatno manjšem merilu nego mrlič hromi in pohabljeni: pri nogah sedeči ima pri kolenu odrezano levo nogo, ki še krvavi, z roko sega po skodelici, v katero se steka izvirek iz rakve; na desni kleči drugi z obvezanima nogama, na katerih se pogrešata stopali; tretji ima čudno zvite roke in noge, poleg njega sta tista mala stolčka za hojo z rokami. Na drugi podobi so tri stoječe osebe, srednja predstavlja ženo, nad osebami je valovito pregiban trak. Slika je v gornjem delu obledela, desna oseba nad prsmi je odrezana po odprtini okna in videl sem sliko še pomanjkljivo odkrito. V zgornji podobi se vidi nad oknom kos jambora in jadra, na desni strani okna pa prednji del broda, na katerem spita dva moža.

Na sklepnih stenah kora (za oltarjem), pričeni od južne stene dalje, je podoba sv. Helene s križem, svetnik z nožem v roki, na srednji steni Marija in

sv. Jožef, ob severni sv. Matija s žatlako. Nad osebami se dviguje visoka piramidasta fiala kakor bi bila sestavljena iz opeke.

Stenske slike so prave freske, t. j. slikane so bile na sveži omet. Vrhne lazure, katere so pokladali končno po slikariji, ko omet ni bil več toliko vlažen, so z odpravo beleža tuintam nekoliko oslabele, n. pr. plavo ozadje pri devicah na slavoloku i. dr. Značaj slikanja in naziranja spominja po tipu in ljubkosti dekliških obrazov na partijo, odkrito na steni severne ladje v crngrobski cerkvi. Slike na navpičnih stenah kažejo na isto umetnikovo roko, tudi je merilo oseb (na slavoloku merijo 78 cm), izvzemši pohabljenec, približno enako.

Na svodu slike niso izvršene na svežem ometu, ampak na svežem, mokrem dva- in morda še večkratnem beležu, niso torej popolne, temveč takorekoč napol freske, ker plast, ki nosi barvilo, je sila tanka, in morda tudi ni bila dovolj vlažna več med slikanjem. Vsled tega se barvilo rado kruši in slike so posute z belimi pikami (malimi lisami), ki so povzročene deloma z ostanki vrhnega beleža, deloma po odpadkih barvila. Zadje ni slikano in prostor med predstavljenimi predmeti je prazen, oziroma bel.

Mojster slikar le-tu je bil pa na višji tehniški stopinji, manj naiven in bolj duhovit kakor slikar sten. Posebno vrlino je izkazal v razdelitvi in raz-

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU:
NA JUŽNI STENI

vrstitvi predmetov v prostoru; obče v sestavi (kompoziciji). Posebno spretno je zavijal in zapletal trake, ki nosijo napise z minuskuli, in polnil praznote (po umetniškem izrazu luknje) v kompoziciji, ki vzbuja vtis in čut svobodne, možate resnosti.

Predstavljeni so štirje evangelisti s simboli (z veliko črno ptico, levom, volom in angelom) kot mladi možje, ki drže ali pišejo mogočno knjigo. Sv. Janez ima posebno pokrivalo (kapo), od katerega mu pada dva široka traka na prsi, eden je pokrit s kardinalskim klobukom, drugi štirje z infulo. Vseh predstav je šest; poleg evangelistov še škof, ki poklada roke na klaviaturo malih orgel, in papež, ker ima tiaro na glavi, posebno mladostnega, žensko-nežnega obraza in rumenih las, desna roka drži pero na papirnem zvitku, poleg glave je nameščena odprta knjiga

in poleg osebe plava angel. Glavne osebe je slikar predstavil sedeče, simboli in angeli se gibljejo prosto v zraku.

Ko bo Sternen rešil svojo težavno nalogo, namreč, da bo očistil freske večjih in brezštevilnih malih in drobcenih ostankov beleža in ponevtratil izginule partije in partijice slikarije — mučno in dolgotrajno delo, ki zahteva vestne, pazljive vztrajnosti in umetniške izkušnosti — bo zagotovljen prihodnosti eden najbolj zanimivih spominkov naše gotske dobe.

Duma.

Zložil dr. Leopold Lénard.

Po prašni poti v mračno daljo
se trudna noga opoteka . . .
nikjer ni blagega človeka,
ki bi pozdravil me sočutno!

Z bolestjo tiho in okrutno,
s trepetom tajnim, z grenko žaljo
potujem vedno osamljen . . .

O, da vsaj človek en
bi voščil mi: „Dober večer!“ —
A ni ga, ni človeka,
o, ni nikjer,
in trudna se mi noga opoteka
v daljavo venomer!

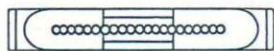
O, da prijazni domačin,
spokojni prebivalec teh dolin,
bi srečal v grozni me samoti,
ko truden spem po mračni poti,
in mi povedal, kam drži
ta pot, ki se pred mano vije? —
A ni je duše, ni je!

Nebo se nad glavo mrači,
zašlo je solnce za morjé,

mi trudne pešajo nogé.
Ni hišice, je ni nobene,
ni duše, ki mi pod glavó
blazino dela z mehko bi rokó
in, preden se oko k počitku sklene,
zašepetala: „Lahko noč!“

Dal leta svoja bi, kipeča leta,
in rumeneči plod in bujnega sad cveta,
dal poezije čudno moč,
ki prsi mi razgreva,
skrivnostni, tihi žar
nebeškega odseva . . .
ta svoj najdražji dar . . .
vse dal bi, vse bi dal,
vse vrgel v motni val
življenja reke bi šumeče
za en trenotek tihe sreče! — — —

A ni človeka,
ni nikjer!
In venomer
se opoteka
mi trudna noga po neznani poti
in duša mi ihti v samoti . . .

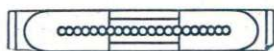

Težke ure.

Zložil Vekoslav Remec

Težke ure, ko mi v duši vstaja
dvom teman, globok nad vsem, nad vsem,
ki ga skrivam rádostnim očem
z masko trpkogrenkega smehljaja!

Težke ure, ko vse póti svetle
se gubijo v črni molk noči,
ko spomini žgoče so vezi,
ki so jih radosti duši spletle!

Dve sliki.

Spisal Ivo Česnik.

Tam nad Poljansko dolino stoji dom upokojenega profesorja dr. Mavriča. — Kraj vasi izvira studenec, in ob njem se dviguje lepa, prostorna hiša z vrtom. Na visokih oknih dehte nageljni, ob popoldnevih se odbijajo ob steklenih šipah zlati prameni, da blišči perje dveh košatih orehov poleg studenca. Vrt je dolg in razumno urejen; na levi raste krompir, na desni salata in zelje, po sredi bahato cveto najrazličnejše rože. Na zeleni oazi se pripogiblje pod težo svojega sadja mogočna hruška, in v določenih razdaljah bingljajo od drevja: češplje, hruške in jabolka. V zadnjem kotu stoji uta, obdana od divje trte, ki brani gorkemu solncu dohod tudi skoz najmanjšo špranjo. Za uto se dviguje čebelnjak, kjer od prvega ptičjega petja do Ave Marije brne in šume hitre delavke. Pred čebelnjak je postavljena pod širokorazrastlo lipo klop. — To je dom dr. Mavriča.

Lanske počitnice sem bil tam gori. Večer se je bližal, in solnce je poljubljalo z zadnjimi trakovi vaške hiše, velike skednje, novo cerkev in drevje, na katerem so zorele hruške in jabolka, ko sem došel pred profesorjev dom.

Dr. Mavriča sem dobil pred čebelnjakom. Z dolgo porcelanasto pipo v ustih je sedel in se oziral na panje, kjer so visele od prednjic debele črne kepe. Siv dim je krožil pod lipov obod in se drobil v tanke, komaj vidne plasti. Bil je golorok in nosil prteno srajco, irhaste hlače, zelene nogavice, s krepkimi žreblji podkovane čevlje in majhno čepico. Na prsa mu je padala dolga, siva brada, visoko čelo so prepregale tri krepko začrtane brazde, malce rdeča lica so bila nagubana. Vsakdo bi moral pritrditi, da je bil dr. Mavrič lep človek, še v starosti lep. Kakšen je bil šele v mladosti, ko so njegove oči žarele in je bilo v njih ognja, da bi prižigal zvezde na nebu, ko je njegovo srce bilo burno in gorko in so fino zaokrožena usta govorila mehko in sladko, kot bi duhala vonj cvetja zakletih gradov.

„Dober večer, gospod doktor!“

Obrnil je svoje drobne, svetlikajoče oči vame, se nasmehljaj, vstal in mi podal desnico.

„Dobro došli!“

Njegov smeh je bil trpek kot smeh ozdravelega bolnika, ki je mnogo izkusil in pretrpel v svoji bolezni.

Prijel me je pod pazduho in peljal v hišo. V veži je zaklical svoji sestri Katinki, naj pripravi večerjo za tri. Stopila sva v delavnico. Dolga miza je

stala sredi sobe, polna knjig, papirjev, svinčnikov, držal, peres in pip. V kotu sta se naslanjali ob zid dve veliki omari. V vseh predalih so ležale lepo urejene vezane knjige. Nad omarama je visela nerodna stenska ura. To je bila njegova edina dediščina po materi. V drugem kotu je stala železna peč, na kateri se je vrtel velik globus. Po stenah so visele najrazličnejše slike. Proti vasi sta gledali dve okni, med njima je bil prijetno izdelan kanape in nad njim je visela velika fotografija dr. Mavriča. Mlad je bil še tedaj, ko se je dal slikati, njegova brada je bila polna in črna, oči žive in malce sanjave, prsa krepka, lica polna in na čelu še ni bilo gub in brazd. Na vsaki strani velike slike sta viseli dve mali v črnih, umetno izrezljanih okvirjih. Na tidve sliki sem obrnil svoj pogled. Dva ženska obraza sta mi zasijala nasproti, dvoje živih oči, dvoje lepih rok in svežih lic.

Profesor je opazil, da je obstal moj pogled nenavadno dolgo na njih. Ozrl sem se nanj in zagledal na njegovem čelu teman oblak in zaslutil sem, da sta sliki v zvezi z zgodovino njegovega življenja.

„Prijatelj, le glejte, le glejte! Ali kaj berete iz slik, ali poznate značaj iz fiziognomije.“

„Če dovolite, ugibam lahko.“

In ozrl sem se na levo sliko. Lepo čelo, kostanjevi lasje, bela lica, pravilen nos, mala usta, modre, žive oči. Rafaelu ali Tizianu bi lahko služilo to dekletce za model, ko sta slikala svoje nesmrtno madone. Praksitel bi ne ustvaril pravilnejših potez.

„Gospod doktor, ta ženska je bila gotovo čista kot device v prvih časih krščanstva, pobožna in zvesta.“

„Da, da, uganili ste,“ je vzdihnil, „tu druga!“

Ozrl sem se na desno. — Ponosno čelo, črni lasje, črne oči, na drobnih ustih ironičen nasmeh, na glavi velika, umetna frizura.

„Nekaj Meduzinega je na njej, gospod doktor! — Vidim, da imata tidve sliki posebno važnost za Vas, sicer bi jih ne obesili zraven svoje fotografije. Oprostite, da Vas nadlegujem s tem vprašanjem.“

„Posebno važnost, posebno važnost zame in moje življenje, mladi prijatelj: To je zgodba greha in pokore. Kristinina slika na levi me spominja greha. Lucijina na desni pokore.“

Krepko je stisnil pipo med zobe in pogledal skoz okno na gore, za katere se je skrilo solnce. Nebo je nalahno žarelo in par oblakov je plulo proti večerni strani.

„Sediva!“ je rekel profesor. In pripovedoval sem mu o svojem potovanju, svojih študijah in čakal ugodne prilike, da ga povprašam za zgodovino onih dveh slik, da odprem predale njegovega življenja polagoma in previdno.

In taka prilika je prišla po večerji.

Sedela sva pred uljnjakom. Lepa noč je bila, lepa poletna noč. Šelestelo je drevje in studenec je žuborel, po dolini je tekla reka, vsenaokrog je bilo tiho. Gore so dremale, polja in senožeti, vas je legala k počitku. Čez čas se je začulo fantovsko petje. Ob

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: SV. MATIJA

takih trenutkih leže na človeško dušo lagotna sentimentalnost, misli so voljne in lete v davno pretekle čase, treba je le odpreti okno, pa zavasujejo ob prijetnem vonju nageljnov in rožmarina.

„Gospod doktor, ali bi mi povedali zgodbo tistih dveh slik?“

Potrkal sem ga po rami in proseče pogledal.

„Nerad vzbujam težke spomine, a bodi, Vam na ljubo. — Stopiva v uto, notri udobno sediva in se nasloniva.“

Stopila sva v uto in se stegnila po klopeh, dr. Mavrič je nažgal pipo, pogledal po zvezdah in luni, ki je razsvetljevala loge in livade, poslušal za hip kosa in začel počasi in premišljeno:

„Moj oče je bil bogat, ponosen in samozavesten kmet. Tam doli sredi vasi je imel hišo, največjo in

najlepšo. Otrok nas je bilo troje: starejši brat Jakob, ki je bil namenjen za dom, sestra Katinka in jaz. Bil sem materin ljubljeneček, božala me je, ko sem bil otrok, obsipala s sladkimi besedami in darovi, ko sem dorastel. Oče je bil trd kot grča in je krepko držal vajeti v rokah. Ko se je ujezil, je bila groza. Razbijal je po hiši, metal po tleh lonce in sklede, žličnik in škafe. Gorje mu, ki je prišel tedaj v njegovo pest! Zato se ga je tudi vse balo. Mati in sestra sta se skrili na kaščo, jaz sem jo potegnili z bratom na skedenj v slamo.

Jakob je škripal z zobmi in klet.

„Pokažem mu, ko dorastem. Z nami dela kot cigan z moko.“

Ali oče je bil hrust in do smrti ni imel namena odpriti gospodarskega bremena s svojih ram.

„Dokler bom migal z mezincem, bom gospodaril jaz,“ je trdil.

Jakob je vedel to dobro in seglo mu je globoko v srce. Obšle so ga trudne in težke misli in začel je popivati in se pretepati. Zastonj so bile materine prošnje, zaman moje prigovarjanje in moja pisma, zaman očetove kletve.

Bilo je nekoč o počitnicah. V šesto šolo sem hodil tedaj. Še tako živo se spominjam tistega dne, kot bi se zgodilo danes. Za hišo sem sedel na mahu in čital „Novice“. Ko tako sedim, začujem za seboj korake in se ozrem. — Dva moža sta nesla na nosilnicah, izsekanih iz smrekovih in bukovih vej težko truplo, nesla sta mojega očeta. Smreka se je podrla nanj in komaj je bila še iskra življenja v njem. Spravili smo ga z Bogom, deli v sveto olje, naredil je testament in med jokom in vzdihom umrl.

O žalosti in bolečinah svoje matere vam ne govorim, ne govorim o svojih solzah. V dolini trpljenja je pač več bridkosti kot veselja, več resnih obrazov kot brezskrbnih lic. Tako mora biti. Brez namena in pomena se ne zgodi ničesar.

Brat je prevzel kmetijo, a njegova roka ni bila dovolj krepka in njegova volja ne dovolj močna. Poročil se je v dolini, dobil nerodno in zapravljivo žensko, ki se je rada košatila in razkazovala v cerkvi. Imela je ostro nabrušen jezik, zbadala mater in sestro in mene, ko sem prišel domov. Tudi brata je uklonila pod svojo oblast, in revež je izprevidel bridko resnico: „Najtežje je življenje berača, ki živi od milosti, bolnika, ki vzdihuje in trpi, ter moža, ki mu je žena ukradla hlače.“

Jakob se je lotil pijače bolj kot v dneh, ko je živel oče, in v družini je bil večer prepir. Katinka je odšla služiti. Ni storila prav, radi matere ne bi bila smela od hiše. Kmalu potem je umrla mati. Pri njeni smrtni postelji nisem bil, in zato mi je še danes hudo. Nihče mi ni vedel povedati njenih poslednjih

želja, niti Katinka. Dušilo jo je v grlu, ko je govorila nerazumljive besede, raditega je niso umeli. Drag spomin sem si ohranil od nje: tista stara ura v moji delavnici me spominja nanjo. Katinka je pa vzela debel, črn molek in zaprašeno „Dušno pašo“, tiskano v bohoričici. To je bila njena dediščina. Denarja ni imela, njena dota so bile pridne roke, zvesto, požrtvovalno srce in lepa lica.

Ko smo mater zakopali, sem sklenil, da tudi jaz več ne nadlegujem brata in svakinje. Oče mi je zapustil tisoč goldinarjev. Bog in dobri ljudje že poskrbe zame.

Naredil sem maturo in prebil počitnice pri stricu v Loki. Odločil se še nisem, kam odidem po počitnicah. Tedaj se mi je primerilo nekaj, kar je bilo velikega pomena za mojo bodočnost.

Stric Luka je imel gostilno koncem Loke. Ustavljali so se tam vozniki, ki so vozili v Selško in Poljansko dolino, ob semanjih dneh je kar vrelo ljudstva, ob večerih so se pa shajali meščani in ugibali dnevne novice, se pogovarjali o svojih opravkih, prepirali radi politike in zabavljali na Nemčurje. Moj stric je bil strog narodnjak in ni trpel podrepnikov. Bil je stara gorenjska korenina. Vsak dan je vstal prvi, poklical hlapca in dekle, pogledal k živini in po hiši, sklical družino k molitvi in zajtrku, zvečer je molil rožni venec naprej, glasno in počasi, kot bi pel litanije. Nekaj posebnega je bila njegova košata, rjava brada in lepo ustvarjena glava, da bi človek mislil: Za apostola ne bi mogel slikar dobiti primernejšega tipa. S stricem sva se imela rada. Dobrodušnost in ljudomilost mu je sijala z obraza. Po srcu je bil popolnoma podoben moji materi. Zavedal se je pa tudi, da je vzrastle skoro iz nič in se poročil na tako lep dom.

„Dragotin, srečo je treba imeti, pa postaneš čez noč iz berača bogatin,“ mi je pravil.

Njegova žena mi je bila tudi naklonjena. In čutil sem se prav domačega v par dneh.

Teta je imela znanje po vsem mestu. Prijateljice so jo obiskovale skoro vsako popoldne. Na vrtu je sedela v hladnici in se razgovarjala z njimi.

Tam sem se seznanil s Kristino. Rečem vam: take lepote nisem srečal v življenju. Klasičen obraz, mile, modre oči, vitek stas, labodji vrat! In njena duša! Pohlevnost ji je sijala z lic, pobožna vdanost iz oči.

Moja kri je bila tedaj vroča. Zato ni čudno, da sem se zaljubil prvi dan.

Kristina je bila stara sedemnajst let, jaz sem prekoračil dvajseto in sem bil vitek in raven kot jelka v gozdu, pod nosom so mi poganjali brki in dolgi kodri so venčali čelo. Ne da bi se hvalil, bil sem zanimiv fant. Zaljubila sva se z vsem ognjem

mladih src. Presanjala sva lepe večere v uti in gledala zvezde. Besede ni bilo iz najinih ust, govorila so srca. Kos je prepeval v grmovju in penica je drobila svojo prijetno popevko. Taka ljubezen je prijetnejša in lepša kot vsa sladka zatrjevanja in globoki vzdih. Roka trepeče, oko se zamika v božjo noč, še dihati si ne upa človek.

Včasih sva se pod večer vozila v čolnu po Sori. To so bili najlepši večeri mojega življenja. Nad nama se je razpenjalo sinje nebo v menjajoči lepoti in na njem so se prižigale zvezde, pod nama je šumela

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: NA SVODU

kristalna voda, čista kot safir. V mestu je zazvonilo Ave Marijo, srebrni glasovi so brneli čez mestne hiše in travnike. Na Kamniških planinah so blesteli krvavi žarki. Kot bi se razlivala gorka kri po koničastih skalah, zagrizenih sedlih, podolgastih hrbitih, ozkih drčah in masivnih skladih, se je zdelo. Nalahno se je spuščala noč na zemljo, sem od Šmarne gore je prihajala in od selških in poljanskih hribov, sem od ponosnega Grintovca in doli od strmega Mangarta. V valujoči obleki se je spuščala na zemljo, iz marmornih dvoran je prihajala in odela s čarobnim plaščem polja in travnike. V takih večerih sem čutil harmonijo v duši, najrajši bi pokleknil, razprostrl roke in molil kot Mozes na gori Horeb, od kjer je videl obljubljeni deželo, molil bi, ker sem bil tako srečen v ljubezni do svoje Kristine.

Stric in teta sta kmalu opazila to ljubezen in tudi skrbni Kristinini materi ni ostala neznan izprememba njene zlate hčerke.

„Otroka sta še. Najbolje bo, da ga pokaraš,“ je bila tetina deviza.

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: NA SVODU SV. JANEZ

„Dovolj je star, da ve, kaj je prav. Čim prej moško dozori, tem bolje. Če bo zadovoljna njena mati, je vse v redu. Škoda, da je umrl oče! Tak mož, odločen, ljubeč in dober trgovec,“ je govoril stric Luka.

In mati tudi ni bila huda na svojo hčerko, le s skrbjo je opazovala mene, če sem dovolj možat in ostanem stanoviten.

Jeseni sva si dala prstane in fotografije v znamenje zvestobe. Potem sem odšel na Dunaj, da se vpišem v modroslovje.

„Dragotin, za slovo le tole: Pregovor pravi, da kdor hoče na Dunaj, naj pusti trebuh zunaj. Ti pa pusti srce! Srce je Kristinino. Fant, takega dekleta ne dobiš. Sicer je malo ničemurna, a njene čednosti odvagajo to malenkost v bogati meri,“ mi je zažugal stric, ko sem odhajal. Sklenil sem, da se trdno držim njegovega nasveta. A bil sem slab in postal nezvest svoji oblubi, svoji izvoljenki in svojemu narodu. In to je moj veliki greh. Rodil se je iz ničemurnosti, ki je lastna vsemu človeštvu. In to me morda edino opravičuje.

Mladi smo bili in mislili, da bomo klatili zvezde z neba, da preobrnemo Slovenijo in ustvarimo čez noč novo kulturo in nov rod. Namen smo imeli dober; a vzgoje nam je manjkalo. Poznali smo Sokratov rek: *Γνώθι σαυτόν*, a ravnali se nismo po njem.

Zašel sem takrat v beznice. Tovariši so me speljali. Vse sem hotel videti in vedeti. In ker sem bil nekoliko talentiranejši kot drugi, sem se zdel velik in sem začel zaničevati svet kot Schopenhauer. Polagoma sem izgubil, kar mi je bilo nekdanj najdražje. Sanjal sem o Nirvani in si domišljjal, da sem grozno nesrečen, najnesrečnejše bitje pod solncem. Ni me osrečevala Kristinina ljubezen, ne stričeva pisma; čolnič moj je izgubil veslo in se gugal na viharnem morju življenja kot Enejeva barka. Počasi sem se zastrupljal kakor Indijanec, ki pije leto za letom opij. Včasih sem se vrgel v vrtinec življenja, hodil na plese, pil in užival, da zatrem bol, dvome in nesrečo. Tako sem hitro zapravlil očetovo dediščino in tretje leto sem bil prisiljen iskati instrukcije. Pri bogati trgovski rodovini sem postal domači učitelj. Lahko delo! Sina edinca sem učil vsak dan eno uro in dobil na mesec štirideset goldinarjev in prosto stanovanje. Imeli so tudi hčerko, nežno plavolaso dekletce, ki ga je vzgajala guvernanta.

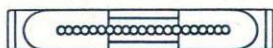
(Konec.)

V avgustu.

Zložil Vekoslav Remec.

Odcveli so rožam naklonjeni časi,
pod solncem oblaki vise,
zle slutnje gredo čez polje,
se bližajo duši počasi, počasi.

V osamljeni cerkvi žalostno klenka,
tamkaj v topolih trudno šumi —
kdo tam po stezici hiti,
li misel žalobna, li plaha mladenka?

V deželi polnočnega solnca.

Potopisni spomini. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Dalje.)

XXII.

Tromsoe. — Pri Laponcih.

15. julija zjutraj smo se usidrali pred Tromsoe, glavnim mestom na Lofotih. Ko sem stopil na krov, se nisem kaj razveselil. Rosilo je in ves obzor je bil zastrt z oblaki. Res je, da bi v Tromsoe tudi sicer ne občudovali naravnih krasot, vendar pa deževje vsakega turista spravi ob dobro voljo.

Krog Blücherja vse mrgoli. Nabralo se je mnogo čolnov, v njih pa sede posebne vrste ljudje, moški in ženske. Oblečeni so v suknje iz debelega rjavega blaga; nekateri so se zavili celo v kožuhe. Ženske nosijo modra krila, moški pa zelo ozke hlače iz jelenje kože. Vsi so obuli nekake opanke, črevlje iz jelenovine. Zelo pisano je pokrivalo, kučma, sešita iz rdečih in modrih kožic; posebna priveska pokriva ušesa. Možaki so se opasali krog ledij z rdečim pasom. To so pravi, pristni Laponci.

Že od daleč zapazimo, kako umazani pa nesnažni so ti ljudje. Vsa njih obleka se sveti od masti; brada in lasje so zmršeni; ne umijejo se menda nikoli; nekateri celo trdijo, da se tudi nikdar ne preoblečejo. Od blizu še vidimo, da ima večina moških rdeče, razbolele oči, pravijo, da od nesnage. Nos pa nam pove, da se širi od teh ljudi poseben duh, ki ga v navadnem življenju imenujemo smrad. Da prideš v dotiko s takim človekom, se bojiš, da ne naležeš od njega posebnih živalc. Bral pa sem, da smo v tem oziru lahko brez skrbi. Neki pisatelj namreč pravi: „Edina dobra lastnost, ki jo imajo tromsoeški Laponci, je ta, da nimajo zajedavk. Vendar pa vzrok temu niso Laponci sami, marveč plezavci in skakavci, ki ne marajo tako zanikarnih ljudi; sicer je pa v teh krajih že premrzlo, da bi take živalce mogle uspevati.“

Ta rod nas je torej prišel pozdravljat, ko smo se ustavili pred Tromsoe, dasi Laponci ne prebivajo v mestu, ampak precej daleč v gorovju. S svojimi čolni so brodili krog Blücherja in nekaj vpili. Prinesli so namreč s seboj mnogo robe: jelensko rogovje, kožuhovino, črevljčke, torbice in kučme iz jelenovine, obšite z rdečimi in modrimi trakovi, rožena bodalca, vilice, rezila itd. Ko so mornarji spustili stopnice, so jih kar oblegali. Toda neizprosni uslužbenci so pripeljali motorski čoln in prevozne

brodove ter so prepodili nadležne goste. Pa še od daleč so vpili nad nami.

Tromsoe leži na majhnem otoku ob pobočju nizkega griča; od norveške celine ga loči le ozek preliv. Okrog in okrog ga obdajajo gore, ki ga tudi varujejo pred viharji. Če gledamo nanj z ladje, se nam zdi podoben naselbini na koleh. Hiše in skladišča ob morju stoje na visokih, močnih brunih. Vsa poslopja so lesena. V pristanišču počiva prav mnogo parnikov in jadrnic. Veliko ladij je došlo z Ruskega, iz Belega morja preko Severnega rtiča. Od doma so pripeljali moke in drugih živil, natovorili pa bodo posušenih in osoljenih rib, jelenjih kož in ribjega olja. Tromsoe je najvažnejše trgovsko mesto na severu Norvegije; zaeno je tudi po številu meščanstva največji kraj v evropskem mrzlem pasu, kajti v mestu prebiva nad 7000 ljudi, ki so deloma precej imoviti. Za izobrazbo skrbé gimnazija, učiteljišče in ljudske šole.

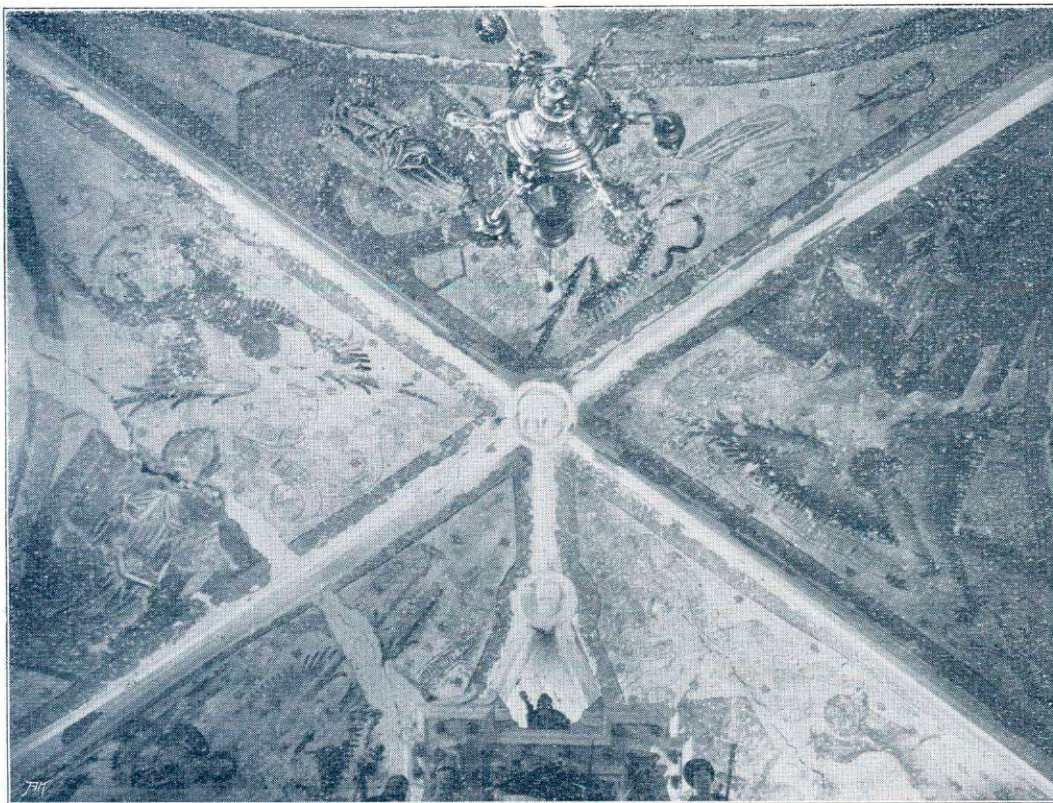
Ko se izkrcamo, nas zaseže množica ljudstva. Najbolj vsiljivi so Laponci, ki se jim umičemo, kolikor moremo. Prav mnogo pa je gosposke mestne dece, kaj ljubkih in prijaznih belolasih otročičev.

Ves dopoldan smo se izprehajali po mestu. Hiše so prav lične, zgrajene večinoma v eno nadstropje. Tramvaja Tromsoe ne pozna, ker pridemo v četrte ure od enega mestnega konca do drugega, pač pa ima električno razsvetljavo. Kaj bi pa sicer počeli meščani ona dva mesca, ko jim nikdar ne vzide solnce! Glavna ulica („Storgaden“) je prav široka in dobro tlakana; stranske ulice so pa slabe in blatne, zlasti ob takih dneh, na kakršnega smo naleteli mi.

Znamenitih poslopij iščemo zastonj. Največja mestna posebnost je muzej, ki smo ga obiskali takoj. V njem so razstavili vse mogoče živali severnih krajev, izredno lepe eksemplare. Občudujemo belega in rjavega medveda, losa, severnega jelena, planinske zajce, polarno lisico, risa in razne kožuharje. Izmed povodnih sesavcev nas predvsem zanimajo kit, mrož in morski psi. V prostorni sobi visi pod stropom ogrodje velikanskega, 20 m dolgega kita. Rib, ki jih je nagačenih brez števila, nisem ogledoval, ker nisem večak in komaj ločim polenovko od slanika. Izmed ptic so zbrali silno veliko plovcev: divjih gosi, galebov, labodov, gag in srakošev. V posebnem oddelku je narodopisna razstava: ribiško

orodje, — zlasti so nas zanimala harpune in druge priprave, ki jih rabijo pri lovu na kite, — ribiške kočice in čolni, njih domača oprava in obleka. Laponci imajo sobo zase, ki je še prav posebno zanimiva.

Trgovin je veliko, so okusno opravljene, pa silno drage. V Tromsoe prihaja mnogo Angležev: ti pa pokupijo ravno to, kar je najdražje. Tovarnar Lindner je pripovedoval pri kosilu: „Stopil sem v prodajalno, kjer so ponujali prav lepo kožuho. Vprašam po ceni. Za kožuho najmanjšega belega medveda je zahteval gospodar 200 norveških kron (= 270 K). Velikanskega medveda je cenil na 600 kron. Za preprosto jelenovo rogovje je terjal 15, za roženo bodalo 10 kron. Poslovil sem se, ne da bi bil kaj kupil. Ti ljudje so vam hujši kot Židi.“

IZ CERKVE SV. NIKOLAJA PRI IHANU: NA SVODU

Na prostornem trgu stoji velika, lesena protestantska cerkev. V njej smo videli dokaj čedno oltarno sliko: „Det er fuldbragt!“ (Dopolnjeno je!) Ne daleč od glavne ulice stoji tudi katoliška cerkev Materje božje. Zelo majhna je in zelo preprosta; in vendar, kako vseč nam je, ko vidimo cerkvico prav lepo okrašeno s slikami, banderi in venci! Poprašam v župnišču, pa izvem, da župnika ni doma, da je pred tremi dnevi došel v Tromsoe škof Fallize iz Kristjanije na birmo, da ga je domači župnik spremljal do „sosednjega“ sobrata v Harstadu, par sto kilometrov proti jugu, kjer prav ta dan škof birmuje. Severno od Trondjema so tri katoliške cerkve: v Harstadu, Tromsoe in Hammerfestu. Katolikov je v tromsoški župniji 50, birmancev je bilo 5.

Presenetilo nas je, da v Tromsoe ni skoro nikakih gostilen. Alkohola ni dobiti razen v imenitnih

hotelih za tujce. Domačini opojnih pijač menda ne pokusijo; zato pa tembolj pijo čaj, kavo in podobne tekočine. Na Lofotih so se namreč svoj čas godile velike nerodnosti, ker so ribiči preveč pili; prepirali in pobijali so se med seboj in tudi potonilo jih je mnogo, ko so bili pijani. Zato je vlada strogo prepovedala alkohol za oni čas, ko ribarijo krog Lofotov. Tako so se domačini odvadili opojnih pijač. Bral sem pa, da so se Laponci vdali žganju in se vsled tega npravno zelo izkvarili.

S čim se pečajo meščani, nam pove — nos, kajti po vsej okolici pošteno smrdi. Domačini love ribe, jih suše in izdelujejo ribje olje; odtod neprijetni duh, ki nas bode v nos tembolj, ker doslej takih vonjav še nismo bili vajeni. Marsikatera „miss“ tišči robec pred usta, ko stopa v Tromsoe. Sicer se pa nos tudi privadi in v par urah ne vohamo ničesar več. Da ne bi bilo ribjega smrada in umazanih Laponcev, ki nas povsod zasledujejo in preganjajo, bi nam mesto prav ugajalo; saj so hiše in ulice prav snažne. Kakor Norvežanke sploh, tako tudi Tromsoeške ljubijo cvetke; po oknih ugledamo veliko lončkov z raznovrstnimi pisanimi rožami. Posebno lep cvetličnjak so vzgojili pred muzejem.

Mladina je na Lofotih istotako živahna kot pri nas. Po ulicah so kričali otročaji in brodili po blatu. Nato so se spravili v čolne, veslali do našega parnika, ga ogledavali od vseh strani, plezali po stopnicah in ponujali sveže šopke gospem in gospodom. Večji dečki so se izkušali, kdo bolje in hitreje vesla; deklice pa so zapele otožno narodno pesem. Mornarji so tačas nakladali premog in pitno vodo, tako da je ljudi in čolnov vedno mrgolelo krog Blücherja.

Popoldne smo Laponcem vrnilo obisk; šli smo k njim v vas, v dolino Tromsdal na norveški celini. Na čolnih smo se prepeljali čez preliv. Izstopili smo v pravem blatu. Dež je lil neprenehoma. Čital sem v Baedekerju: „Od obrežja do laponskih šatorov je tri četrt ure hoda. Tla so ponekod močvirnata; zato moraš obuti prav trdne črevlje.“ Kolika je človeška radovednost! Zaradi nečednih Laponcev smo brodili po blatu skoraj uro daleč. Vozniki so nam sicer ponujali kočije, enovprežne in dvovprežne; s cenami so pa silno pretiravali; za kratko pot so terjali 12 do 15 kron (= 16—20 K). Ponujali so nam tudi osedlane konje, menda po 8 kron (= 10 K 80 h). Zato smo jo rajši mahnili peš po redkem brezovem gozdu.

V Tromsoe smo dospeli do 69° 38' severne širine. Isto širino imata severna Sibirija in Grenlandija; Islandijo smo pustili že daleč za seboj. Medtem pa, ko sta istoležna Sibirija in Grenlandija odeti v večni sneg in led, uspevajo v tromsoeški okolici še razno-tere rastline. Žito ne obrodi več, pač pa se pase živina po zelenih travnikih in pašnikih. Sadnega drevja ni več. Izmed gozdnega drevja rasto samo še breze in jerebike v precejšnji množini; vendar pa so že nizke, tri do pet metrov visoke. V sosednjih celinskih fjordih, zlasti v Lyngen- in Altenfjordu, ki sta še boljše zavarovana pred mrzlimi vetrovi, prav do 70° severne širine menda še prav dobro uspevajo ječmen, krompir in lan, v gozdih pa rasto številni bori. Tod se narava še enkrat ojunaci in zbere svoje zadnje moči, dokler v sosednjih pokrajinah ne omaga docela.

Vzrok bujnega rastlinstva je seveda predvsem Zalivski tok, ki še prav posebno vpliva na Lofote, in pa — polarno solnce. Le pomislimo! V Tromsoe poleti solnce 68 dni ali 1632 ur ne zaide. Četudi stoji precej nizko na obzoru, da njegovi žarki nimajo toliko toplote kot pri nas; četudi ga prav pogostokrat zakrivajo megle in oblaki, svetlo je pa vendar neprenehoma. Čim dalje pa solnce sveti in ogreva zemljo, tem bolje raste drevje in žito.

Cela procesija nas je bila; bogati gospodje in elegantne gospe, nežne gospice in poskočna mladina, resni učenjaki in špekulantni trgovci, fotografi po poklicu in za zabavo, vse je drlo v Tromsdal, gledat Cigane, t. j. Laponce, in njih mršave jelene. Doma bi se nam smejali, tod pa so nas spremljali celo upa polni srednješolci.

Iz gozda smo stopili na plan in razkrila se je pred nami laponska naselbina. V razsežni dolini so si postavili šatore iz platna ali pa iz prsti. Poleti zabijejo v tla brezove kole ter vrhu njih razgrnejo rjuhe in jelenje kože. Večinoma pa si napravijo stalnejša bivališča. Nalože debelega kamenja v obliki apnenice ter ga pokrijejo s prstjo, da raste po koči trava. Znotranje stene in tla pregrnejo s kožami. Vrata so prav tesna in nizka. Vrhu kože je okrogla odprtina, dimnik in okno obenem. Pod to luknjo noč in dan gori ogenj; nad njim visi kotel. V takih kočah leže po tleh Laponci, kakor tudi njih psi.

Od česa neki žive ti reveži? Deloma od ribištva, deloma od — jelenov. Pravljica pripoveduje: Ko je Bog ustvaril svet in je zagledal puščobno in skalnato Skandinavijo, je vzel zadnje ostanke rodovitne prsti ter jih prav na lahko raztresel po dolinah in soteskah. Čim dalje pa je šel Gospod proti severu, tem bolj mu je zmanjkovalo prsti, dokler mu je ni zmanjkalo popolnoma. Tedaj pa je Stvarnik razprostrl svoje roke, je blagoslovil celino in morje ter

je ustvaril brez števila rib in pa čudovito žival, ki ni bila ne krava, ne jelen, ampak oboje skupaj, žival, ki naj siromašne prebivalce redi z mlekom, maslom in sirom, z mesom in kožo, vrhutega naj jih pa še oblači s svojim kožuhom, in ta žival je — severni jelen.

Kaj bi počeli Laponci brez jelenov, ko niti ne sejejo, niti ne žanjejo? Saj vso hrano dobivajo edinole od te živali, obleko si delajo iz jelenjih kož, iz rogovja in kosti pa orodje. Iz ostankov kožuhovine in rogovine delajo lične igrače in drobnjav, ki jo vsiljujejo turistom. Jelen jim nadomešča tudi konja, ker jim nosi tovore in vozi sani. Glede hrane je zelo skromen; zadovoljen je s travo in bornimi, nizkimi zelišči. Pozimi je samo mah in lišaje, ki si jih izkoplje izpod snega. Edina streha jim je pa milo nebo.

V prostorni ograji se gnete 200 do 300 jelenov. Zanimali so me, ker dotlej še nisem videl take živali. Rjavkaste barve so, mršavi in ogoljeni. Rogovje imajo zelo razvito, z mehkim mahom poraslo. Semtertja se sprimeta po dva in dva; rogovi pokajo, ko da bi kdo klestil suhe veje z drevja. Krotki so; približajo se k ograji, če jim ponujaš kruha ali sladkorja.

Komaj smo došli v njih naselbino, že so nas Laponci obsuli od vseh strani. „Herr“ in „mister“ nas kličejo ter zahtevajo za malenkosti nesramne cene. Skoraj vsakdo si kupi kaj malega za spomin, nekateri pa vlečejo s seboj celo velikanska rogovja. Imajo pa Laponci še drugega posla. Prav pridno se fotografirajo, bodisi v skupinah, bodisi posamezniki, z rogovjem v roki ali pa z jelenom in psom ob strani. Vse to delajo samo za denar. Kakor hitro je fotograf zaprl skrinjico ali pa, še preden jo je odprl, že mole roko in vpijejo: „Money (izg. mone), money!“ (Denar, denar!) Manj kot krone ne sprejmejo. Kakor v orientu „bakšiš“, je v Tromsdalu bojni klic „money“. Pokukal sem v koč, že mi je molela roka naproti in hripava starka je kričala: „Money!“ Gladil sem jelena in otipaval njegovo rogovje, takoj je prisopihal gospodar, iztegoval roko ter klical: „Money!“ Otroci tekajo od turista do turista in vpijejo: „Money!“ Še dojenček, ki ga je mati položila v neške, se dere: „Money!“ Zdelo se mi je, da celo psi čuvaji z ostro pristriženimi ušesi ne lajejo več: hov, hov, ampak: mone, mone.

V Tromsdalu prebiva več družin z 2000 do 3000 jeleni, ki se pasejo po sosednjih hribih. Tromsoeški Laponci so nomadi, ki nimajo stalnega bivališča, marveč prehajajo s kraja v kraj. Pozimi prebivajo v švedskih gozdih ob ruski meji, poleti pa se preselijo semkaj, da kupčujejo s tujci. Na Švedskem in Norveškem prebiva še mnogo drugih Laponcev; norveške cenijo na 18.000, švedske in ruske pa na

12.000. Samo 1700 je nomadov, vsi drugi so stalno naseljeni. Laponci so, kakor pravijo, prvotni narod v Skandinaviji, Germani pa so jih potisnili na skrajni sever. Omike nimajo menda nikakršne, pač pa mnogo slabih lastnosti: pijanci so, lakomni so, kradejo in goljufajo.

Izprehajal sem se po šatorišču in občudoval svoje znance, Malvano in Llagostera sta fotografirala vse, kar sta videla: okolico, kočje, jelene, skupine in posameznike. Serra je hodil z beležnico in svinčnikom. Pravil mi je, da je „folklorist“, da nabira narodno blago, da proučuje šege in navade raznih narodov; vsako malenkost je opazil pri Laponcih in jo zapisal.

HAMMERFEST

Dejal mi je, da priredi v Barceloni v „narodnopisnem klubu“ več predavanj o Norvežanih in Laponcih, Llagostera mu pa oskrbi slike. Lindner je dražil otroke in odrasle; izvlekel je krono in klical: „Money, money!“ da so tekali za njim, on se jim je pa posmehoval. V urnem teku pridirja nekdo na konju; ko pogledam bliže, opazim, da je Manning; ves se je pomladil, ko je po norveških gozdih jezdaril, kakor doma po avstralskih. Naznanjal je, da se bliža parnikova godba. Res so prišli muzikanti in zagodli par komadov; ker pa dež le ni ponehal, so klavrni odšli.

Mokri do kože, z obutvijo, ki se je cedila samega blata, smo se vračali na parnik. Pri večerji smo obnavljali spomine na Tromsoe in tromsdske nomade. Ob osmih zvečer so dvignili mačka in odpluli smo dalje — proti Hammerfestu.

XXIII.

Hammerfest, najsevernejše mesto na svetu.

Ko sem v jutro 16. julija stopil na krov, sem se čudil otožni naravi, ki me je obdajala. Vozili smo se po širokem prelivu med večjima otokoma. Sosednji bregovi so bili strmoviti in skalnati, rastlinstva

nisem opazil skoraj nikakršnega. Gore so bile daleč nizdolu pokrite še s snegom. Nikjer nisem ugledal človeškega bivališča, niti borne ribiške kočje. Vse je bilo tiho krog parnika. Da je bila slika še otožnejša, se je tudi nebo zastrlo z oblaki, pohleven dež je rosil na zemljo.

„Le obupavati nikar!“ me je tolažil vedno veseli Malvano, ki je ravnokar prilezel iz brloga. „V eni uri smo v Hammerfestu.“ In res kmalu se je prikazalo mestece iznad morske gladine. Posebni občutki navdajajo turista, ko zavozi ladja v pristanišče. Še kot mladi šolarji smo se učili, da leži to mesto na skrajnem koncu Evrope, da je Hammerfest, ki ima 70° 40' severne širine, sploh najsevernejše mesto na svetu. In glej, česar ne bi bil v mladosti nikdar pričakoval, se je zgodilo: Na to mesto zrem z lastnimi očmi, samo par sto metrov sem oddaljen od njega, še nekaj minut, in izprehajal se bom po njegovih ulicah. Blücherjev top zagrmí v pozdrav, verige zarožljajo, sidro pritrdijo na morskem dnu. Stopimo v čolne ter se prepeljemo na suho. Na bregu nas je že čakala mladina. Posmehovala se je nežnim gospicam in občutljivim gospodom, ki so izvlekli iz žepa robce in jih krčevito tiščali pred nos. V Hammerfestu namreč še huje smrdi kot v Tromsoe, ker tukajšnji prebivalci žive samo od polenovke in ribjega olja, ki ga izdelujejo v okolici.

Tik norveške celine leži nerodovitni otok Kvalö (= Kitov otok). Na zahodni strani tega otoka je naraven zaliv, ki ga obkrožajo nizki skaloviti griči. V tem zalivu so si ribiči v starih časih zgradili naselbino, sedanje mesto Hammerfest. Pristanišče je prostorno in varno pred vetrovi; vsled Zalivskega toka ne zamrzne niti v najhujši zimi. Večjih parnikov je malo, pač pa mnogo jadrnic. Največ jih pride z Ruskega, iz Arhangelska; s seboj pripeljejo žita, platna in železnine, nalože pa rib in ribjega olja. Po ulicah se izprehaja vse polno bradatih, dolgolasi ruskih mornarjev in na mnogih prodajalnah beremo, da se tamkaj govori po rusko.

V pristanišču smo videli tudi mnogo majhnih parnikov, o katerih so nam pravili, da na teh ladjah love kite in mrože. Predrzní pa so kitolovci! Nam se je vsaj zdelo, da so ti ribiči preveč lahkomišljeni, da si upajo v takih starih, obrabljenih čolnih, v pravih orehovitih lupinah, na široko morje. Če nastane vihar, če jih zajame polarni led, ali pa če jih zaloti močna zver, — ti čolni namreč niso daljši nego odrasel kit, — prekucne in razbije jim ladjo kot igračo. Nekdo izmed potnikov je naše nazore razlagal staremu ribiču; ta pa se mu je smejal, češ: Ne sodi o stvareh, ki jih ne razumeš!

Hammerfest je majhno mesto, v katerem prebiva samo 2300 ljudi. Kakor so vsi Norvežani sicer pri-

jazni, toda resni in mirni ljudje, so se mi še prav posebno resni zdeli tukajšnji meščani. Ne govore preveč, korakajo počasi, nekam otožni so; na obrazu in na kretnjah pa se jim vidi, da so pošteni, odločni ter neustrašeni. Samo otroci so živahni kakor pri nas; pode se po ulicah in se igrajo, poleg tega pa kriče kot žerjavi. Poslopja so vsa lesena, sivo porbarvana. Leta 1890. je mesto pogorelo do tal; zato so hiše skoraj nove in prav lične. Ker je Hammerfest glavni kraj najsevernejše norveške pokrajine Finmarken, ker semkaj prihaja in odtod odhaja v Ledeno morje nebroj ribičev, ker ima mesto zelo razvito trgovino, zlasti z Rusijo, in pa ker ta kraj obišče brez števila turistov, je promet po ulicah zelo živahen. Da smo našli na cesti mnogo blata, nas ni iznenadilo, saj ob deževnem vremenu tudi v najelegantnejših mestih nastanejo luže. Hammerfest je na glasu, da tod redkokrat sije solnce; če ni dežja in oblakov, pa gosta megla pokriva morje in mestno okolico.

Izstopili smo ravno pred katoliško cerkvijo, ki stoji nad cesto pod hribom. Zanimala me je, zato sem takoj stopil vanjo. Na vratih sem čital napis: „Ecclesia catholica sancti Michaelis Archangeli, orbis terrarum septentrionalissima.“ (Katoliška cerkev svetega nadangela Mihaela, najsevernejša na zemlji.) Razveselil sem se tega svetišča; saj mi je pričalo, da se tudi na skrajnjem severu vrši ista služba božja kot pri nas, pričalo pa tudi, kako dobrotljiva so verna srca, ki še v tako revnih, odločnih krajih vzdržujejo misijonsko postajo. Znotraj je bila cerkvica prav lepo okrašena, tembolj, ker se je pred tednom dni v Hammerfestu mudil škof iz Kristijanije.

Obiskal sem tudi župnika Recktenwalda. Kakor večina katoliških duhovnikov na Norveškem, je tudi on rodom Nемец, doma z Bavarskega. V Hammerfestu deluje že nad osem let. Izprva mu je bilo zelo dolgčas. Kaj bi mu ne bilo! Otožna okolica, pogostno deževje, hudi zimski mraz, neznosne polarne noči, — od 18. novembra do 23. januarja solnce v tem kraju sploh ne vzide, — pomanjkanje vsake družbe, to preseda vsakomur, pa bodi še tak samotar. Njegova župnija je kaj razsežna; zavzema celo pokrajino Finmarken in pa veliki ruski otok Kola. Njegov najbližji, pa tudi edini sosed je župnik v Tromsoe; da ga obišče, zamudi par dni. Ovčic ima nekaj nad 100, ki so pa raztresene daleč naokrog. Če mu zbolijo kak župljan v Belem morju, mora z ribiškim brodom cele dneve jadrati mimo Severnega rtiča proti ruskemu ozemlju; da ga zaloti vihar, je v nevarnosti njegovo življenje. Pač je treba misijonske gorečnosti in junaškega poguma možu, ki opravlja tako službo! Sčasoma se je Hammerfesta privadil. Dobil je iz Nemčije „sive sestre“, ki so ustanovile malo bolnišnico in šolo. Imajo krog 40 večinoma protestantskih učencev.

Najljubša zabava so mu knjige in časopisi. Nabavil si je veliko knjižnico. Kaj bi pozimi počel brez knjig in električne razsvetljave! V polarni noči, ko imajo šolarji počitnice, prižge električne žarnice, se zavije v gorko kožuhovino ter čita in piše neprenehoma. Pripovedoval mi je nekaj mičnih dogodov iz svojega pastirovanja. Ko bi gospod kdaj izdal „zapiske najsevernejšega misijonarja“, bi bila taka knjiga zelo zanimiva.

Znamenitih poslopij ne najdemo v Hammerfestu. Protestantska cerkev je velika in čedno zgrajena. Mestna zbornica je preprosta. Druge stavbe so trgovine,

KATOLIŠKA CERKEV V HAMMERFESTU

skladišča ali pa ribiške kočice. Za potnike najimennejši je poštni in brzojavni urad, ki ima vedno posla čez glavo. Mislim, da ga ni turista, ki bi prišel v Hammerfest, pa ne bi odposlal vsaj desetero pisem. Na tisoče razglednic je odtod romalo na jug; norveška pošta je ta dan vsled poštnih znamk obogatela za več stotakov. Pred pošto je mrgolelo kot ob ljudskem preseljevanju. Kar trlo se nas je v pisarni in uradniki bi bili morali imeti po deset rok, da bi bili takoj postregli vsem. Hammerfest je namreč zadnja poštna in brzojavna postaja za turiste, ki gredo na Špicberge. Tod izvemo zadnje novice in oddamo zadnje pozdrave. Odslej bomo cel teden

ločeni od sveta; da se vse razsuje, bomo izvedeli to novico šele čez osem dni.

Mestna okolica je silno pusta in dolgočasna. V Tromsøe je bilo primeroma še mnogo rastlinstva; tod pa ni ne gozdov, ne polja, ne travnikov; tod ne raste ne drevje, ne žito, ne trava. V kakem zatišju zagledamo še prav nizek grm; „travniki“ so tolikšni, da bi vsakega pokrili z nedeljsko izdajo pokrajinskega dnevnika; med golimi skalami zazremo semtertja še nekaj mahovja in arktičnih cvetk. Naš kras je v primeri s takimi kraji pravcati raj. Od septembra do junija je vsa narava pokrita s snegom; samo julija in avgusta je nekoliko topleje.

Izprehajali smo se po mestu in po okolici. Dobro četrto ure zunaj mesta, na majhnem rtiču Fuglenaes

MERIDIANSKI STEBER PRI HAMMERFESTU

(= Ptičji nos), smo si ogledali glasoviti „meridianski steber“, t. j. okrogel steber iz granita, ki nosi bronasto zemeljsko kroglo. Na granit so vdolbli dva napisa, latinskega in norveškega, ki nam pripovedujeta, kaj da pomeni ta spomenik. Latinski napis se glasi tako-le: *Terminus septentrionalis arcus meridiani 23° 20', quem inde ab Oceano Arctico ad fluvium Danubium usque per Norvegiam, Sueciam et Rossiam jussu et auspiciis Regis Augustissimi Oscari I. et Imperatorum Augustissimorum Alexandri I. atque Nicolai I. annis 1816 ad 1852 continuo labore emensi sunt trium gentium geometrae. Latitudo 70° 40' 11.3".* (Severno krajišče poldnevnik 23° 20', ki so ga od Ledenega morja do Donave po Norvegiji, Švediji in Rusiji na povelje in pod pokrovi-

teljstvom kralja Oskarja I. in carjev Aleksandra I. in Nikolaja I. od leta 1816. do leta 1852. v neprestanem delu izmerili zemljemerci treh narodov. Širina 70° 40' 11.3".) Napis nam pripoveduje o najdaljši in najznamenitejši meritvi zemeljskega meridiana; celih 36 let so ruski, švedski in norveški inženirji računili poldnevnik, ki gre od Fuglenaesa pri Hammerfestu do Donave; ta razdalja je merila 2820 km.

Konec Fuglenaesa stoji svetilnik, ki poleti ne deluje, ker ni nikakršne teme; zato ga pa pozimi vprežejo tembolj. Odtod se kaj lepo vidi na mesto in na pristanišče, v katerem so se usidrali trije veliki turistovski parniki: norveški „Kong Harald“, angleški „Amazon“ in hamburški „Blücher“.

XXIV.

Od Hammerfesta do Severnega rtiča. Fuglebjerg.

Po kosilu smo se pripravili na odhod. Visoko vrh jambore je vihrala zastava parobrodne družbe; od obeh jambor do krova pa so na vrveh plapolale pisane zastavice raznih držav. Blücher se je odel v praznično oblačilo, kakor takrat, ko smo zapuščali Hamburg. Potniki smo se polnoštevilno zbrali na krovu. Praznična tihota je kraljevala na ladji; semtertja so si prijatelji šepetali kaj na uho, da ne motijo slovesnega trenutka, ko za teden dni zapuščamo človeško družbo ter se kot novodobni Robinzoni odpravljamo na samotne otoke tja gor, kjer vlada večni sneg in led, kjer ne biva živa duša, kjer gospodari samo še beli medved. Ko so dvignili mačka, ko so zaropotali parni stroji in se je ladja pričela premikati, tedaj nismo zrli naprej proti severu, temveč nazaj na mestece Hammerfest. Menim, da se je drugim godilo kot meni: nekaka otožnost se me je lotila, ko sem se zadnjikrat oziral na „najsevernejše mesto“. „Kako neizrecno majhen je ta kupček človeških stanovališč v neizmerni puščavi morja in skalnih pečin; zdi se nam kakor lastovičje gnezdo med visokimi stebri mogočne stolnice. Kar ginljivo je, opazovati življenje tako skromnih, toda pogumnih ljudi, ki so se oprijeli tega od vsega sveta ločenega kraja.“¹

Top zagrmi, godba zasvira koračnico, z obrežja, z morja in s krova se začuje glasni „Hura“! Na obrežju stoji mnogo ljudi, ki nam z robci mahajo v pozdrav, v čolnih krog Blücherja se je zbrala mladina ter vpije na vse grlo, s krova pa vsem krepko odgovarjamo, dokler nam rtič Fuglenaes ne zakrije mesta, čolnov in pozdravljačev. Spremljajo nas samo

¹ Brosi, Eine Fahrt nach Norwegen und Spitzbergen, str. 95.

še — galebi; sive ptice se pode za ostanki kosila, ki jih kuharji mečejo v morje, trgajo se zanje, poleg tega pa kriče nekako tako, kakor kriči dete v zibeli.

Okolica postaja še turobnejša. Vozimo se med otoki, ki nimajo nikakršnega rastlinstva več; same gole, strme skale štrle proti nebu. „Više od Hammerfesta je suha zemlja postranska stvar; kdor stanuje še tod, stanuje samo radi morja; ribištvo je njegovo edino opravilo. Okolica je puščobna, včasih neizrečeno puščobna.¹ Čudno, da v taki samoti še bivajo ljudje. Na nekem otoku smo zagledali malo cerkev in dve hišici. Druge koče so menda zgrajene iz prsti; zato jih z ladje ne zapazimo.

Iz otožnega razmišljanja nas vzdrami — huda ploha. Deževalo je v presledkih že ves dan, sedaj pa se je nebo čezinčez prepreglo s temnosivimi oblaki. Zatvornice so se odprle na stežaj in lilo je kakor iz škafa. Umeknili smo se v notranje prostore. V kadičnici sem listal po knjigah in starih časopisih, obenem pa od časa do časa pogledoval skozi okna; videl nisem drugega kot skale in morske valove.

Po šesti uri se parnik nenadoma ustavi. Vkljub hudemu nalivu planemo na prosto, gledat in izpraševati, kaj da se je zgodilo. „Ptičja gora!“ nas mire mornarji ter kažejo na skalovje pred nami. Saj res, čital sem, da prebiva na otoku Hjelmso na pečinah, ki se imenujejo Fuglebjerg, na milijone povodnih ptic. Največ je raznovrstnih galebov, mnogo je tudi morskih lastovic (severnih srakošev), polarnih rac (gag) in drugih plovcev. Nedaleč od sebe zagledamo temne skale, na njih pa bele lise, ki migljajo semtertja. Daljnogledi romajo iz rok v roke; kdor ga odloži, vzklika: „Čudovito!“ Na skalah sedi golob pri golobu. Temne črte so police, na katerih čepe, črne lise pa dupline in razpoke, koder imajo svoja gnezda. Ne na tisoče, na milijone jih cenijo. Na teh divjih čerch se rode, tod uživajo sladkost zakonske in starševske ljubezni, tod vale in vzgajajo svoje mladiče, tod legajo k zadnjemu počitku. Burja, ki razgraja krog pečevja, in razburkano valovje, ki buta ob podnožje njih gradu, jim prirejata najslajše koncerte, morje jih preživlja z ribami. Toliče množice ptic primerjamo z roji čebel in mušic; toda take primere so preslabotne. Kolikor pade snežink ob zimskem zametu, kolikor ledenih zrn ob poletni toči, toliko ptic pokriva skalovje Ptičje gore. Kadar lete, zatemne solnce; kadar kriče, prevpijejo bobnenje valov; kadar vale, pobelijo vse pečine.

Ko se nas je že velika množica zbrala na krovu, zabrlizga parna piščal. Od pečin se odtrga svetel oblak in odleti v daljavo, nekako tako, kakor pomete veter cestni prah in ga v podobi sivega oblaka

dvigne nakvišku. Ustrele s topom, da krepko odmeva od čeri; odtrga se nov oblak. Top zagrmi iznova, zopet odleti nekaj ptičev. V skale izpuščajo raketo za raketo, novi in zopet novi roji se dvigajo in razprše. In vendar se nam je zdelo, da je Fuglebjerg še ravnotako gosto posut s krilatci kakor s početka. Kaj bi ne, ko se vedno nove trume vsipljejo iz špranj in iz votlin! Starci in modrijani kar obsede; dolgoletna izkušnja jih je izučila. Dan za dnevom plovejo tod mimo parniki; mornarji se kaj radi zabavajo s tem, da strašijo mirne prebivalce Fuglebjergera, sicer jim pa ne store nič žalega. Če bo promet tako napredoval ko dosedaj, se v nekaj letih tudi fuglebjerški meščani ne bodo več zmenili za turiste in njihove strele. Nevarnejši so jim ribiči, ki so se v bližini naselili. Z lestvami oblezejo skale in pregledajo gnezda. Pobero jim jajca, ki so užitna, nalove pa tudi ptičev, da prodajo njih perje; velikomestne gospe in gospodične razkazujejo to perje na svojih klubukih in slamnikih.

Takih „ptičjih gora“ je v Ledenem morju še mnogo; najimenitnejši je pa vendarle Fuglebjerg, zato drugih nismo posetili.

Pri večerji so se širile čudne govorice. Ob viharju, ki večkrat razsaja krog Severnega rtiča, se ni mogoče izkrcati. Če dežuje, nihče ne stopi na suho; kdo bo pač ob nevihti ali ob nalivu lazil na hrib, odkoder itak nima razgleda? In lilo je še vedno. Ker ni bilo upanja, da bi mogli na rtič, je šlo nekaj turistov h kapitanu in ga prosili, da jadramo zaenkrat naravnost do Špicbergov, Severni rtič pa obiščemo na povratku. Toda kapitan se je uprl, češ da mora nazajgrede voziti po drugi, krajši poti, sicer se preveč zamudimo. Pogajanja so se razbila. Potolažil pa je odposlanec: „Kakšno je vreme na rtiču, ne vemo, dokler ne pridemo do njega. Včasih je tamkaj popolnoma jasno, medtem ko nekaj ur niže grmi in se bliska.“

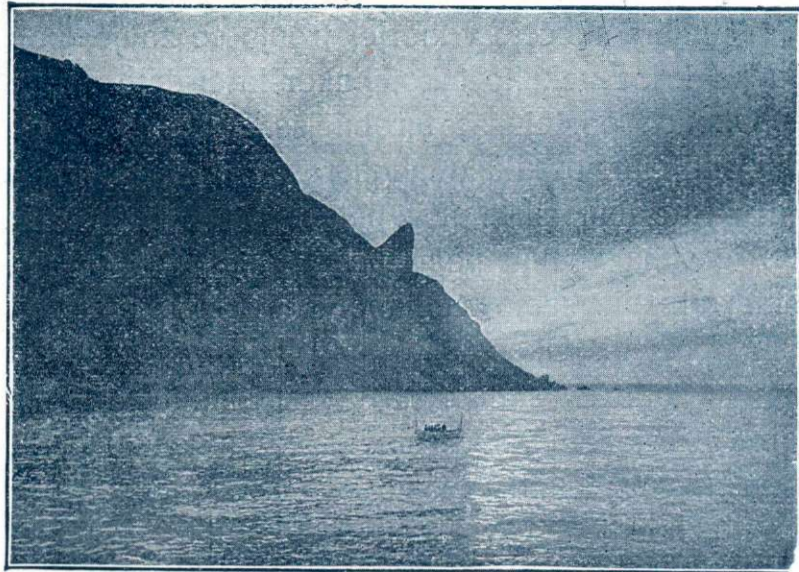
Po večerji stopimo na krov; dež je ponehaval; novi upi so nas navdali. Parnik je plul že proti vzhodu, proti gornjemu koncu otoka Magerö, najsevernejšega otoka evropskega, čigar najznamenitejši rob se zove v norveškem jeziku Nordkap (izg. Norkap), poslovenjeno Severni rtič. Besede Nordkap se izogibljemo, ker se nam zdi nemška, vendar pa brez potrebe; saj večina znanstvenikov zahteva, da krajevna imena pišemo tako, kakor jih pišejo domačini. Zato so besedo Nordkap Angleži, Francozi in Italijani sprejeli skoraj neizpremenjeno; zakaj ne bi tega storili tudi mi?

„Nordkap je skrajni rob Evrope,“ tako so se učili dijaki že stoletja in stoletja in tako smo se učili tudi mi. Vendar pa to ni res. Skrajni nos otoka Magerö, nizek, podolgovat grič, se imenuje Kniv-

¹ Brosi, str. 96.

s k j a e r o d d e ter ima $71^{\circ} 11'$ severne širine. Vzhodno od tega rtiča je širok zaliv, ki ga loči od Nordkapa; le-ta je višji, nevljudnejši, ter ima $71^{\circ} 10' 24''$ severne širine, je torej 1 km južnejši od svojega brata. Ker je mnogo impozantnejši od tega, je preslepil starodavne zemljepisce, da so njega proglasili za „Severni rtič“, ter je tako spraval Ezava ob prvenstvo. Ko so sovodobni Izaki-geografi spoznali zmoto svojih prednikov, so zmoto sicer radevolje priznali, vendar pa Nordkapu njegovega imena niso mogli več vzeti.

Dež je prenehal popolnoma, ko smo zagledali pred seboj črno, visoko, hudo razjedeno in razpokano skalovje. „Nordkap, Nordkap!“ ta klic je odmeval po parniku in je privabil na krov še one, ki so se slučajno mudili v kabinah. Pozabili smo na vse skrbi; ki so nas mučile še nedavno; nepremično smo zrlili v pusto pečevje, dasi smo pečin ta dan videli že več ko dovolj. Ko smo se vozili tik mimo rtiča, smo brali visoko gori na skalah razna imena, kakor Thalia, Ophir, S. M. S. Hohenzollern itd. To so imena parnikov, ki so obiskali Nordkap; mornarji

SEVERNI RTIČ

so splezali tja gor ter ovekovečili svojo ladjo. Pred seboj zagledamo norveški parnik „Kong Harald“, ki je ravnokar izkrcaval potnike. Nekako ob devetih popoldne se usidramo tudi mi.

(Dalje.)

Chantecler.

Zložil dr. Leopold Lénard.

Priklical iz temnih globin
si solnce na višave! — —
Od vsepovsod zemlje ti sin
zaoril je pozdrave . . .

Pripeljal žareči si dan
na zemljo odpočito,
predramil si pestro ravan
v skrivnostni sen zavito.

A vendar v življenja ti čar
prilit je tudi pelin . . .
zavida za slavnj tvoj dar
te sosed tvoj petelin.

Ko stopiš na črno zemljó
s ponosno svojo nogo
in v mračno pogledaš nebo,
pobrskaš prah z ostrogo,

ter silni povzdigneš glas svoj
v sanjavi, tihi noči,
prikaže se solnce takoj
in beli dan napoči!

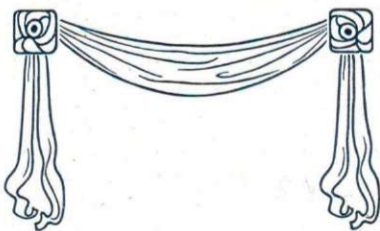
Krdelo pohlevnih le ptic,
katerim grebeš jame,
edino v preslavni poklic
preroški tvoj verjame.¹

Umetnik si velik zares,
ki stvariš taka čuda!
Zamaknjen v te tihi je les
in zemlje črna gruda . . .

Pohlevnih kokoši slavi
navdušena te četa
in lepa fazanka strasti
do tebe je razvneti.

¹ Chantecler je naslov drami francoskega pesnika Rostanda, ki je tvorila lansko sezono svetovno senzacijo. Glavni junak „Chantecler“ (petelin) si domišlja, da ima skrivno moč, da s svojim petjem zjutraj prikliče solnce.

Kokoši mu to verjamejo in na to se opira njegovo neomejeno gospostvo v kurniku. Cela drama se vrši med kokošmi na dvorišču in med divjimi ptiči v gozdu.

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XXI. spev.

Osmega kroga kotanja peta: célo jezero vrele smole — v njem podkupljivci in podkupovalci (i barattieri).

Speva XXI. in XXII. sta med 34 spevi Pekla Dantejevega nekaj posebnega, izrednega, novega; dočim je bila namreč doslej naša pot v globine resna, strašna, se nam nudi v peti kotanji 8. kroga naenkrat — poleg pretresljive kazni podkupljivcev — največja komika: rogáti in repati hudiči s kozjimi ušesi in bradami stoje okrog jezera vrele smole kot kuharji, samo da imajo namesto kuhalic dolge kavlje, vile, kopače, grablje i. dr., s katerimi drezajo v kipečo smolo, če se prikaže kod kakšen grešnik, da ga brž potlačijo nazaj k dnu (kakor vešč kuhar kose mesa v kotlu); toda eden izmed grešnikov jim je kos: spelje jih tako daleč, da dva skočita za njim v vrelo smolo, kjer on izgine v globini, vruga pa si osmolita krili in sta v nevarnosti, da se popolnoma skuhata; ostali vragovi ju skušajo rešiti iz smole. Lep kuhar, kajne, ki sam pade v kotel!! — Pesnik je namenoma vpletel to komično epizodo med druge resne speve, da se čitatelj nekoliko oddahne, odpočije. Tako so delali že stari Grki, ki so po treh žaloigrah (trilogija), igranih kar za vrstjo v dobi enega dopoldneva, za konec vselej uprizorili kako burko z nastopi sátirov (kozlov); tako je delal tudi Šekspir, ki ima v svojih žaloigrah semtertja popolnoma komične prizore (Falstaf), da se gledalci do solz nasmejajo.

Pesnika prideta na most pete kotanje; spodaj pod njima brbra vrele smola kakor v tistih velikanskih kotlih arzenala v Benetkah v zimskem času (v. 1—21). Ko tako gledata v globino, pridirja neki vrag proti mostu, nesoč na rami (kot mesar tele) podkupljivca iz mesta Luke (Lucca); bil je mestni svetovalec. Trešči ga z mostu dol v smolo, pa odide po druge v isto mesto, kjer je take robe — kot sam pravi — posebno dosti. Ko novi prišlec iz smole malo pogleda vun, ga vrugi zasmehujejo (v. 22—57).

Zdaj veli Vergilij svojemu učencu, naj se skrije za skalo tam v bližini, medtem ko se pojde on pogajat z vrugi (ki imajo tu posebno ime Male branche — zli praskači ali krempljači); naroča mu, naj se nikar ne boji zanj, če bo kaj završalo, ker on (Vergilij) pozna te ptiče in je že enkrat imel opraviti z njimi (prim. IX., 22 nsl.). Komaj besi Vergilija zagledajo, že mu nastavijo kavlje in burklje na prsi; toda on jim mirne duše veli, naj pošljejo zastopnika k pogovoru (v. 58—75). Vrugi enoglasno izbero kot slà Zlorepeca (Malacoda), ki se prav nesramno postavi pred Vergilija, češ: „No, bo zdaj kaj bolje zate, če si me zahteval k pogovoru?“

Toda Vergilij ga z omeno božje volje v hipu poniža (v. 76—87). Ko je tako razpršil upor besov, pokliče Vergilij svojega varovanca, naj le zapusti svoje skrivališče ter pride izza skale. Dante uboga; a komaj ga vrugi zagledajo, že planejo proti njemu z vilami in kavljji, tako da je ves preplašen (v. 88—105). Na vsak način bi jima hudič Zlorepec rad škodoval; pomaga si zdaj z lažjo in da bi dosegel tem bolj gotovo svoj namen, meša med laži tudi resnico. „V tej smeri,“ pravi, „ne moreta nadaljevati potovanja, ker je naslednji (šesti) most do tal porušen.“ To je bilo res. „Na večerajšnji dan je bilo, pred 1266 leti, samo pet ur pozneje kot je zdaj, da se je podrl onile kameniti most.“ Tudi to je bilo resnično. „Če torej hočeta nadaljevati potovanje, morata iti nekaj časa v levo po tem nasipu ob smolnem jezeru, dokler ne prideta do drugega mostu, ki je še cel.“ To je bila pa laž, ker so se bili vsi mostovi šeste kotanje ob Jezusovi smrti porušili (prim. spev XXIII., 123 nsl.). Da hudič laže, — piše k temu mestu Scartazzini — ni čudno (prim. Jan. VIII. pogl., 44. v.); a da se mu dá Vergilij preslepiti, to nas mora iznenaditi (v. 106—114). Slednjič pa hoče biti višji hudič Zlorepec celo velikodušen: ponudi jima do prelaza spremstvo desetero hudičev pod vodstvom desetnika Rusobradca (čisto po vojaško!), dajajoč svojim podložnikom dvoumna naročila. Smešno-peklenska so imena, ki jih je dal Dante tej desetorici. Dante vidi rezanje besov in se boji; Vergilij ga zopet tolaži. Oddelek vragov se prične pomikati; namesto vojaške trobente jim trobi piščal — posebne vrste (v. 115—139).

Z mostú ták enega na most dospeva
naslednji, vmes kramljaje stvar še drugo,
česar pa ta komedija ne peva;
4 na mostu obstaneva, da bi v jarugo
spet novo zrla, v nove, prazne žali;
a zrl sem jo zavito v črno tugo.
7 Kot zimski čas v Beneškem arzenali
se kuha v kotlih sila smole vroče,
da bark razpoke ž njo bi zamazali,
10 ker jadrati tačas je nemogoče;
in ta si novo barko izdeluje,
le stare paži rane drug zijoče,
13 pri kljunu ta, pri krnu oni kuje,
ta spleta vrv, tam oni veslo teše,
ta jadro, manjše al večje, zakrpuje:
16 ták tam kipí — a roka božja kreše
jej ogenj! — goste smole čudna zmeda,
ki polni dno in zaleplja steni obé še.
19 V tej smoli nič okó mi ne zagleda
razen mehurjev, kerí vró brbraje,
pa kák se napihuje in séseda.

- 22 Ko stal sem tam, pozorno dól gledaje,
vodník moj: „Pazi!“ mi zakliče, „pazi!“
in k sebi me potegne od moje staje.
- 25 Okrenem se ko ták, ki se v obrazi
znadó sicer mu gledanja skomine
pregrešne, pa ga v hipu strah porazi,
28 da brez odloga gledanje prekine;
in videl sem: drvil se črnokožen
hudič je proti nama prek pečine.
- 31 Kaj v divjih sem pogledih bral mu groženj!
Kakó bili surovi so mu skoki,
ko s kril razmahom drl je lahkonozen!
- 34 Na rami mu koščeni in visoki
se grešnik, dól z glavó viseč, je stiskal,
a on mu gležnja oba je tiščal v roki.
- 37 „He, zli praskači,“ je z mostú zavriskal,
„tu svétnik je iz mesta svete Cite!
Pod smolo ž njim! Jaz drugih bodem iskal,
40 ker v tistem gnezdú jih cel kup dobite:
vse podkupljivo je razèn Bonturi,
vsak *ne* tam v *da* z denarjem spremenite.“
- 43 In tresk! ga vrže v glob, pa spet jo odkuri;
še pes-čuvaj, kdar vrat mu prost je góli
verige, se za tatom ták ne žuri.
- 46 A vragi, ko vtopljenec glavo v smoli
pokazal jim je: „Tu se sveta Glava
ne moli!“ vpili so pod mostom doli.
- 49 „Ni Serchio tu, tu se drugače plava;
zató nikar k površju nam ne sili,
če vil ti naših koža ni sesljáva.“
- 52 Sto grabelj vanj zobé so zasadili,
češ: „Vsak zakrit pri nas naj pleše, skače;
v temi, če moreš, vjemi kàj!“ — so vpili.
- 55 Ták grajski kuhar vežba pomagáče,
da z vilicami treba k dnu tiščati
jih je, če v kotlu dvigajo se krače.
- 58 Učitelj dobri: „Preden tvoj zaznati
prihod mogó“ — dejal je — „tja počèni,
za skalo tam, ki naj zaščito dá ti.
- 61 Pa naj počno karkoli proti meni,
ti se ne boj! Mar mēni to novost je?
Bil priča sem že tu rabuki eni.“
- 64 In šel nató na drugo stran čez most je;
a komaj da na šesti breg se gane,
že trebalo pokazati srčnóst je.
- 67 Kot tolpa psov srdito, besno plane
in se za strganím ubožcem vsuje,
ki brž darú zaprósi, kjer obstane:
- 70 takó druhal planila izpod mostú je;
vsi burklje vanj obrnejo zloradi.
A on: „Naj mi“ — dé — „nihče zlá ne snuje!“
- 73 Nobeden vil mi váme ne zasádi!
Prej sèl v razgovor pride naj, kdorkol je,
potem se posvetujete o nabadi.“
- 76 „Zlorepec, idi!“ zbor dé ene volje.
In stopil eden — drugi so čakali —
je predenj, češ: „No, mar bo zdaj kaj bolje?“
- 79 „Mar si, Zlorepec, téga mnenja, ka-li,“
dé mojster, „da, če tod korak moj hodi,
brez skrbi, da bi vi mi škodovali,
82 prot božji volji hodi in dobri usodi?
Kar pusti me! Nebesom ták dopade,
da nekoga v tej tmíni roka vodi.“
- 85 In tisti hip oholost ták mu upade,
da k tlom ob sebi burklje brž povesi
in: „Ta po grbi ne dobi poglade!“
- 88 dé drugim. — Mojster mēni: „He ti, kje si,
ki se ob nizki si potuhnil škrlí?
Zdaj pa le sém, kar nič se več ne tresi!“
- 91 In res! brž k njemu planem; vragi uprli
pa v mé, naprej stopivši, so bodala —
že bal sem se: besedo so požrli!
- 94 Takó nekoč posadka se je zbala,
ko z dogovorom s Caprone odšla, pred vrati
pa truma jo sovragov je obdala.
- 97 Z životom celim sem za mojstrom stati
poskušal, v óci zroč njih nepremično,
ki dobrega bilò ni nič v njih brati.
- 100 Nastavili so vile! — „Naj resnično
po guzici bi êno mu primazal?“
dé eden; vsi: „Le maži, maži lično!“
- 103 A vrag, ki se k dogovoru prikazal
je bil pred mojstra, ozrši se: „Pri miri,
pri miri bodi, Rvàn!“ — je brž ukazal.
- 106 Potem je nama dél: „Naprej v tej smeri
ne moreta, ker šesta brv razbita
na dnu leži, zdrobljena vsa v iveri.
- 109 Če pa vendár naprej iti želita,
ta rob naj vama pot bo in ravnilo
do druge skale, kjer prelaz dobita.
- 112 Dvanajststošestinsdeset minilo
je včeraj let, samó pet ur pozneje
kot zdaj je, da ta most je razdrobilo.
- 115 Pravkar en moj oddelek tjakaj speje,
preiskovat, če kdo se morda zrači.
S temí pojta! Njih vsak brez misli zlè je.“
- 118 „Naprej, ti Durak!“ zdaj on zarentači,
„in Gazimraz in ti, Pesján, se gani,
desétki, Rusobradec, ti prednjači!
- 121 Brž Mrkoplam, brž Pozoj-nos, mi plani,
hajd z njimi, Netopir in Rusec nori,
in Grabi-pès, Ščetinar ti s čekani;
- 124 pregledjte vrelo smolo gori in doli,
pa téma da do prvega čuvaji
mostú ste, ki še cel gre nad ponori!“ —
- 127 „Ha, mojster, kaj — kot vidim — čaka naji?
Samà hodíva rajši, brez vodnika,
če pot poznaš; brez teh bi jaz šel raji.
- 130 Opreznost tvoja, sicer ták velika,
je slepá zdaj za te zobé režeče?
in drug da drugemu skrivaj mežika?“
- 133 Al on mi dé: „Ne gledaj ták boječe!
Le naj režé — privóšči jim veselje! —
saj v nje režé, v tej kuhinji trpeče.“ —
- 136 Ko v levo jih po robu vésti htél je
načelnik, mu svoj jezik vsak je tiščal
vun med zobmi; on znamenje umel je:
- 139 in zad — v odhod — zapéla mu je piščal.

Opombe: V. 38: iz mesta sv. Cite, t. j. Lucca; Santa Zita — je zavetnica mesta; živela je ta svetnica od l. 1218. do 1278. Cita je bila svéta, a svétnik in za njim vsi meščanje (pred vsemi pa Bonturo Dati!) sami sleparji in barantači za dobre službe. — V. 41: je torej ironija. — V. 49: Lucca stoji ob reki Serchio. — V. 51: sesljáv-želján (prim. Pleteršnik). — V. 95: s Caprone... Caprona, pizanski utrjen grad, se je morala v avgustu 1289 po osemdnevni oblegi vdati florentinskim gvelfom. Dante je bil med oblegovalci in je gledal

odhod posadke z gradu. Ko je premagana četica korakala skozi vrste zmagovalcev, so se čuli nekateri kriki: „Na vislice ž njimi!“ a žalega jim ni storil nihče nič. — V. 105: Rvàn, t. j. pretepač — it. Scarmiglione, ime enega vragov-pretepačev. — V. 112: Pesnikovo potovanje po peklu se je pričelo veliki petek 1. 1300.; v tem (21.) spevu smo že drugi dan na potovanju, torej imamo veliko soboto, približno deseto uro dopoldne. (O potresu ob Kristovi smrti govori tudi spev XII., 37. nsl.). — Imena desetero hudičev so v izvorniku tale: Barbariccia (Rusobradec), načelnik (korporal!), potem: Alichino (Dúrak, ker spominja na arlechino, Harlekin, der dumme August v cirkusih), Calcabrina (Gazimraz), Cagnazzo (Pesjàn), Libicocco (Mrkoplam), Draghignazzo (Pozoj-nos), Farfarello (Netopir), Rubicante (Rusec), Graffiacane (Grabi-pes) in Ciriatto Ščetinar). — V 139: se v izvorniku glasi: ed egli avea del' cul fatto trombetta. Vrchlický je v češčino ta verz prevel: A tento na cestu nám troubil řiti.

XXII. spev.

Osmega kroga kotanja peta: Celo jezero ... itd. (kakor v prejšnjem spevu). — Vraga v smoli — sátirska gluma.

Pesnika sledita deseterici hudičev, ki korakajo po taktu „bombardona“, kakršen ni v navadi niti pri konjenici, niti pri pehoti, niti pri veslačih na ladjah, ki so nekdanj veslali po taktu kladiva (v. 1—15). Osrčen od Vergilija (XXI., 133 nsl.) gleda Dante samo v smoleno jezero, kjer vidi, kako se semtertja prikaže na površju hrbet ali glava kakega grešnika, iščočega vsaj malo hladila; ko pa se bližajo besi, izginejo grešniki v hipu v globino (v. 16—30). Eden pa se ne umakne dovolj hitro; besi ga ujamejo za smolnati šop las in privlečejo na obal (kot mokro vidro). Nesrečnik je Ciampolo iz kraljevine Novare (v gorenji Italiji). Pripoveduje o svoji bedni mladosti in o svojih službah (v. 31—75). Ko mu besi privoščijo nekoliko počitka, imenuje pesnikoma tudi imeni dveh sotrpinov: frater Gomita in don Michel Zanche, oba z otoka Sardinije (v. 76—90). Medtem ko Ciampolo baja pesnikoma, pa premišlja sam pri sebi, kako bi srečno izginil pod valove smole, preden bi ga vrage znova jeli mrcvariti; misli in si izmisli eno: Umaknite se — pravi — vi, praskači, malo tja zad za nasip, da vas grešniki v jezeru ne bodo videli, mene pa pustite tu na obali (samo Rusobradec naj me še naprej drži v objetju!), pa zažvižgam, kot je pri nas navada, in videli boste: namesto enega (mene) jih boste imeli naenkrat še sedem drugih, da jih boste lahko z vso slastjo nabadali. Tako predlaga Ciampolo; bes Pesjàn sluti zvižaho in se upira; Durak pa odloči — nevedé sebi v škodo. Vrage se skrijejo za nasprotno obal ter izza skal opazujejo, kaj bo. V tem hipu pa se Ciampolo iztrga Rusobradcu iz objetja ter skoči v jezero, kjer izgine (v. 91—132.) Prevarjeni so! Zdaj se začne medsebojni ravs in kavs. Gazimraz in Durak se spopadeta, a štrbunkneta pri tem oba v jezero, kjer si osmolita krili; v strašnem trpljenju prosita pomoči. Brž jih pride polovica z nasprotne obali pomagat; na vsaki strani stoje zdaj štirje hudiči in podajajo kavlje tovarišem (v. 133—151). Comica diabolica, degna del luogo e dei personaggi — pripominja Scartazzini. (Peklenska gluma, vredna kraja in oseb.)

Saj videl sem že jezdece dirjati,
naskoke njih sem videl in parade
in videl časih tudi jih bežati,

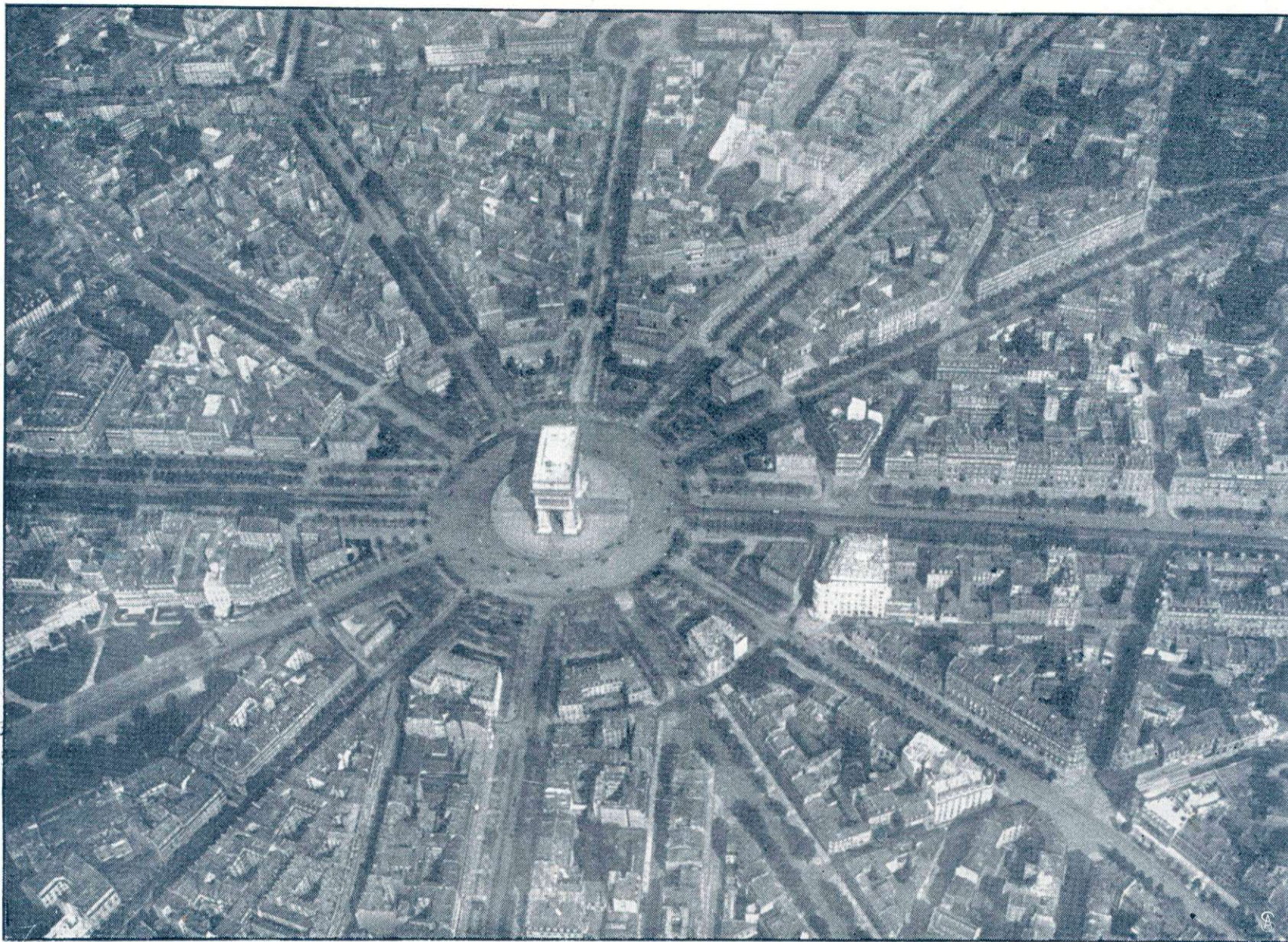
4 in prednjih straž sem videl že spopade
v poljani tvoji, Arezzo, in pod gradovi
turnirje, kopja lom, tekače mlade;

7 in trombe pele, bobni so, zvonovi,
bili domačih, tujih skladb so doni,
ki grajski so trobili jih rogovi;
10 a nikdar še ob takem bombardoni
ni stopal konj, ni pešec, k domačiji
veslal mornar z zvezdó na neboskloni.
13 Deset hudičev — v njihni kompaniji
pa midva! Vendar v cerkvi — rek dé stari —
s svetniki, a s pijanci v oštariji!
16 Le smola pa je meni bila mari,
ker videti sem htel, kaj je v kotlini
in kakšen ljud se tamkaj notri cmari.
19 Kot iz morjá hrbtè krivé delfini
in s tem dajó mornarju opomine,
da se za varen pristan ladji brini:
22 takó, da olajšajo si bolečine,
pokažejo hrbèt tu siromaki,
ki pa jim bliskoma spet v glob izgine.
25 In kot čepi na robu v kakšni mlaki
zbor žab, ki vun molé le gobce lene,
a skrit napihnjeni je trebuh s kraki:
28 tak grešniki so se tiščali stene;
a ko je Rusobradec prikorakal,
so pod kipeče švignili brž pene.
31 Le eden — žal mi še je zanj! — je čakal,
kot ena časi ostane žaba in loči
od zbora se, ki v vodo je poskakal.
34 Brž Grabi-pès, najbližji, s kavljem skoči
in ga za lás izvleče šop smoléni;
kot vidra bil je, če se v vodi zmoči.
37 Domala vse poznal sem po imeni,
ki sem si jih zapomnil pri izberi
in spazil, kák med sabo trop se meni.
40 „Haló, ti Rusec, kremplje vanj zadèri,“
prokleti so zadrli se hudiči,
„na meh ga pri tej priči nam odèri!“
43 Jaz pa: „Če moreš, mojster, ga pokličí
in vprašaj ga, kakó-li je imé mu,
ki v pest so ga dobili ti biriči.“
46 Vodník je moj takoj pristopil k njemu
in vprašal ga, odkod? „Bil v kraljevini
Novari sem rojèn,“ le-oni dé mu.
49 Pri nekem vdinjala me vlastelini
je mati; imel očeta sem falota,
ki sebi konec storil je, imovini.
52 Potem sem sluga kralja bil Thibauta,
oj sluga, žal! preveč podkupovani;
račun zdaj moj se v tej vročini bota.“
55 Ščetinar pa, ki iz rilca ob vsaki strani
štrlel mu je čekán, — kot pri nerési —
ga z enim vseka koj, občutno rani.
58 Zašlá, o joj! med mačke, miška, zle si!
A Rusobradec zdaj se ga oklene
obéroč: „Jaz držim ga; stojte, besi!“
61 Potem pa k mojstru mojemu se okrene:
„Le brž vprašuj, če tak si volk novinski,
preden mu kateri več še prizadene.“
64 Vodník nató: „Je v družbi kdo zločinski
pod smolo tu, kar moreš jih poznati,
ki rod njegov je bil kedaj latinski?“
67 In oni: „Pustil baš sem na tej plati
soseda; da me ž njim še smola krije,
ne bi bilò se krempljev, vil mi bati.“

- 70 Zdaj Mrkoplam: „Dovolj je čenč!“ zavpije,
pa v pleča mu je vile ták porinil,
da razmesaril koj ga do kostí je.
- 73 I Pozoj-nos se nekaj je skominil,
da v ного bi ga vščenil; raditega
desetnik jih je ljuto vse ošnil.
- 76 Medtem ko hrup počasi se polega,
moj mojster hitro ranjenca zapita,
ki v rano zrè, zadano od besa zlega:
- 79 „Za kom ti duša je takó pobita?
Kogá pustivši splaval si k obali?“
Dejal je óni: „To menih Gomita,
- 82 Galurec, bil je, poln prevar; plesali
sovragi hiše so, kot premeteno
je godel on — takó, da vsak ga hvali.
- 85 Zatisnil za denar okó je eno,
da iz ječ so ušli; pa v drugih službah tudi
si mazati roké je dal pošteno.
- 88 Ž njim Mihael je Zanche, enake čudi,
Logdorec; za razpravljanje čvekasto
o Sardih se nju jezik ne utruji.
- 91 Joj, kák reži le-oni izpodmolasto!
Jaz bajal bi, a strah me je hudirja,
ki, menim, hče razpraskati mi hrasto.“
- 94 Nadpaznik pa srdit nad Netopirja,
ki praskal že z očmi je, „Nad vse ptiče
zlogolki ptič, izgini!“ — ták ga ozmerja.
- 97 „Če videti al čuti vaju miče,
preplašeni se duh zdaj ojunači,
„Lombarde al Tuske, moj jih glas prikliče.
- 100 Le malo v stran pojte vi, zli praskači,
da duše ne zbojè se vaše jeze;
sedeč tu nepremično vam, rogači,
- 103 pričaram sedem drugih še iz greze,
če le zažvižgam, kot naš običaj je,
kdarkoli kateri varno vùn prileze.“
- 106 Pesjån, začuvši to, z glavó majaje,
je gobec dvignil, češ: „Ste čuli mnenje?
Lesjak nazaj bi smuknil brž najraje.“
- 109 Ker pa z lestmí bil dobro založen je,
je ta dejal: „Pesjåk sem, prav si rekel,
ki drugom snujem večje še trpljenje.“
- 112 Dé Durak, kot da ga je odgovor spekel,
na svojo pest: „Le skôči noter, skôči!
Mar meniš, da za tabo bodem tekel?
- 115 Prhutnem s krili, pa boš v moji môči.
Nas skrij nasip, a tebe obal naj štiti —
takó! — Zdaj ukani nas! Brž se pomôči!“
- 118 Zdaj, bralec, čuj o glumi čudoviti!
Na drugo stran je vsak okó natezal,
posebno tist, ki ni mu pustil uiti.
- 121 Novarec pa ni dolgo se oprezal:
porabi hip, uprè z nogami ob tlà se,
en skok — iz rók se pazniku je izrezal.
- 124 Vsak krivdo čuti zdaj, vsak njih kesá se,
a najbolj, ki povod je dal napaki;
za njim jovdrè; „Držim te“ — dé — „za lase!“
- 127 Zastonj! Strahú hitrejši so koraki
od kril; izginil oni je v globino,
ta dvigal grod, prhutajoč po zraki.
- 130 Prav s táko pljusne raca ti brzino
pod vódo, če sokòl vrtí nad njó se,
da vrne truden se, srdit v višino.
- 133 Zdaj Gazimraz, zjezivši nad lestjó se,
letí za njim, a da ga ne bi vjela,
želeč — da ravs in kavs bi vnel takó se.
- 136 In res! Ko nad sleparjem zašumela
je smola, obrne v druga kremplje, šako;
nad jarkom sta pretrdo se sprijela.
- 139 Tovariš, skobec ostrih krempljev jako —
se je zakadil vanj — ták pogreznila
obá sta v smole se kipečo mlako.
- 142 Vročina jima srd je brž shladila;
a vun ni šlo — nobeden se ne dvigne:
preveč so bila smolasta nju krila.
- 145 Brž Rusobradec onstran mostvu migne,
ki tam je tarnalo v enaki bôli;
četvero na pomoč jih tostran švigne;
- 148 obrnil brž svoj kavelj vsak je doli
in njima ga podati vsak je hotel,
ki kuhala pod skorjo sta se v smoli;
- 151 odšla sva, ko še drezali so v kotel.

Opombe: V. 52: Potem sem sluga kralja bil Thibaut (izg. Tibóta) . . . Thibaut II. (Tebaldo), kralj novarski (1253—70), si je bil pridobil vsled svoje dobrotljivosti in pobožnosti priimek „dobri“. — V. 54: bótati se, gl. Pleteršnik. — V. 56: neres, neresec = mrjasec. — V. 62: volk novinski . . . če si tako željan novic (kajk. novin). — V. 77: zapita . . . prim. Pleteršnik (saj sploh pravimo že: izpit!). — V. 81: Menih Gomita je bil desna roka Ninu Viscontiju, nekakemu „rihtarju“ (giudice) okraja Gallure na Sardiniji (o Ninu govori Dante Purgatorio VIII., 53, 109); zlorabil je svoje ugledno stališče in se dal podkupovati; za denar je skrivaj odpiral vrata ječ. Slednjič ga je doletela kazen na vešalih. Ko so v začetku XI. st. Pizanci pregnali Saracene z otoka, so ga razdelili v štiri okraje: Gallura, Logodoro, Alborea in Cagliari. — V. 88: Mihael Zanche je bil prvi dvorni služabnik (Senechal, majordomus) sinu cesarja Friderika II., Enciju; ko je ta vzdihoval v ječi bolonjski, je Zanche prisilil ženo Encijevo, Adelazijo, da se je poročila z njim in je tako dobil v last Sardinijo, doto Adelazijino. To poroko smatra Dante kot baratteria, trženje s službami. Tudi Zanche je nesrečno končal: l. 1275. ga je ubil njegov zet Branca Doria pri nekem obedu (Pekel XXXIII., 144). — V. 91: izpodmolasto = izpod čela. — V. 108: imenuje Pesjån pripovedujočega Ciampola lesjaka; ta pa nalašč razume malo drugače in pravi: pesjåk sem, t. j. grozovitež, krvoločnež. — V. 120: ki ni mu pustil uiti, t. j. Pesjån, prim. v. 106 nsl. — V. 125: t. j. Durak. — V. 137: šako-pest, prim. Pleteršnik. — V. 115: Kuhala sta se . . . omenili smo že gori, da je domišljija Dantejeva gledala v tej kotanji vrage kot nekake grajske kuharje (prim. XXI., 55 nsl.: „Ták grajski kuhar vežba pomagače . . .“).

POGLED IZ ZRAKOPLOVA NA ZVEZDO (PLACE DE L'ETOILE) V PARIZU Z VIŠINE 800 METROV

Kaj je z arhitektoniko v Prešernu?

Spisal Josip Puntar.

„Vse misli zvirajo 'z ljubézni éne,
In kjer ponóči v spánji so zastále,
Zbudé se, ko spét zárja nóč prežéne.“
(Sonetni venec 1.)

Teorijo Žigonovo o sestavi Prešernovih pesmi je kritika pozdravila s precejšnjim uporom, dasi pravzaprav ni izpodbila v ničemer njegovih izvajanj. Po treh letih molka treba to vprašanje vendarle nekako rešiti. Ne gre namreč misliti, da bi bil Žigon svojo teorijo kar tako iz trte izvil. Najprej treba razbrati princip njegove metode, če hočemo prav umevati njegovo teorijo o Prešernu — umetniku. Ko je pričel Žigon slediti umetniškemu ustvarjanju v Prešernovih poezijah, je bila njegova osnovna misel vsekakor najprej ta: Pesnik je tudi umetnik svoje vrste. Zato gotovo vezan na umetniško-estetske zakone. Če Žigon piše in gradi arhitektoniko o Prešernovih poetičnih delih, je gotovo, da si on misli pesnika kot nekakšnega — stavbnika, arhitekta.

Pesnik — umetnik — arhitekt: to je tista osnovna misel, ki se vleče po vseh Žigonovih razpravah o Prešernu. In tu bi morala kritika najprej zastaviti svoj nož. Vprašanje je: ali smemo pesnika absolutno, ali le relativno misliti si kot stavbnika — umetnika? Je-li pesništvo isto kot arhitektura, dvoje umetniških polj, ki se bistveno ne ločita, nego krijeta? Precizen odgovor na to osnovno vprašanje bi bil donesel tudi jasno in točno oceno Žigonovih — shem.

Potrebno se mi zdi, da opozorim na strogo logiko dosedanjih rezultatov Žigonove teorije o sestavi Prešernovih poedinih umetniških del. Raztegniti hočem namreč osnovno misel Žigonove teorije na celotno zbirko Prešernovih poezij.

Kdor se je izkušal poglobiti v Žigonove arhitektonske umetniške principe, si je moral biti svest vtisa, da bi sledilo na podlagi Žigonove teorije to strogo logično pravilo: če je vse tako premišljeno

in z matematično točnostjo dovršeno v posameznih delih zase, potem je popolnoma upravičena misel, ne tvori-li tudi celotna zbirka umetniške enote, umetniško delo svoje najvišje kompozicijske vrste? Ta sklep se zdi za onega, ki a priori ne zametuje Žigonovih misli, popolnoma umljiv in celo nujen. Ako vidim, da se posamna pesem in posamen venec zлива v enovito celoto, umetniško, tehnično in vsebinsko dovršeno delo, ako opazujem, da se iz elementov dvigajo novi elementi višje vrste, da se ti elementi naposled strnejo v organsko zvezano enotno umetniško delo, potem si moram pač misliti, čemu ne bi pesnik-umetnik ustvarjal še dalje logično v smeri iste velike porazdeljujoče in sklepajoče arhitektonske misli. Logika metode in njenih rezultatov mora biti končno taka, da ali metoda potrjuje, ali pa osmeši njo samo in pa nje „dognana“ dejstva. Pogrešena metoda se more prejalislej samaposebi ubiti: to je osnovni princip znanstvenega motrenja. Ako Žigonova teorija ne drži, ni dovolj utemeljena, potem jo mora skrajna logika v isti smeri pravzaprav dovesti — ad absurdum.

Ako so formalno-umetniški principi po Žigonovih razpravah resnični, potem sklepam: Tudi celotna zbirka Poezij se mora nujno dati na podlagi tistih principov pojasniti. Vemo namreč, da je Prešern izdajo svojih Poezij zelo skrbno pripravljaval nekaj let. In prav ima z Žigonom vred Grafenauer, ako pravi v svoji Zgodovini (str. 144.): „A ‚Poezije‘, ki so polagoma zorele v teh letih, niso samo nekaka zbirka pesmi, ampak tvorijo celoten umotvor zase, zlasti pa soneti. Koliko umetniškega duha in koliko dela pa tiči v tem navidezno preprostem delu!“ V čem bi obstojal ta umetniški umotvor, to poizkusim razrešiti v zmyslu Žigonove arhitektonike.

Kot bistvene znake Prešernovega umetniškega duha označuje Žigon silo koncentracije misli. Ta sila vodi Prešerna, da sestavlja s čudovito lahkoto svoje v trikotu zamišljene pesmi. Značilna poteza njegove arhitektonike je ta, da ustvarja v isti umetnini pesnik poudarjena središča, da pa zbira vse sile svojega umetniškega duha okrog enega samega glavnega žarišča v sredi iste pesmi, istega venca. To pa doseže na podlagi arhitektonskih količin, ki jih izražajo števila tri, pet in sedem. Oklepanje jedra, sredine in piramidalno zaostrenje v en sam glaven vrh: to sta bistvena znaka Prešernovega umetniškega sestavljanja.

Prav značilno pa je dejstvo, da pričanja Prešern uporabljati število sedem ravno z letom Gazel t. j. l. 1832. To je tisti trenotek, ko se prične prava Čopova šola. Odkod ta pojav in kakšen pomen ima v zvezi s Čopom, staroklasiškim filologom, to podam na drugem mestu.¹ Gazele so prva umetnina, ki

¹ Čas 1910: Prešern in antika.

tvori v zbirki Poezij iz l. 1847. umetniško celoto zase, kot je to dognal Žigon v Zborniku l. 1907. („Tretjinska arhitektonika v Prešernu“) in sicer ravno na podlagi sedmorične zasnove. Po l. 1832. opažamo, da pesnik-umetnik skoro dosledno porablja to arhitektonsko število v Sonetnem vencu, Obsmrtnici v spomin M. Čopa (nemška) in elegiji slovenski v njegov spomin, enako v Uvodu h Krstu in v Krstu samem.

Zbirka Poezij iz l. 1847., ki jo je pesnik sam pripravljaval nekaj let in sestavil po dobro premišljenem umetniškem principu, nam pa kaže še eno skupinsko celoto v sedmorični sestavi, namreč Različne poezije. In to je velepomembne važnosti za umevanje celotne zbirke kot umetniške veleumetnine.

Ta sedmorična skupina namreč tvori prehod od petorične v sedmorično arhitektonsko sestavo. Pred to skupino imamo le pesmi z enotno samostojno arhitektoniko, s skupino Različne poezije pa se pričanja prehod k onim organsko zvezanim umetninam, ki jih kažejo Gazele, Venec, Krst pri Savici, Dem Andenken d. M. Zhop itd. na podlagi vseh treh arhitektonskih števil. Ako premotrimo, kako je pesnik razporedil svoje Poezije, pove nam na prvi pogled oko samo, da simetrično. Simetrija v malem in končno tudi v velikem: to je tudi osnovni umetniški princip Prešernov, dokazan po Žigonu. Ta simetrija pravi, da oklepata dva stranska dela našo prehodno skupino, tako da tvorijo Različne poezije središče cele zbirke. Pesmi ter Balade in Romance na eni strani, na drugi pa Gazele in Sonetje so somerni deli z ozirom na somerno sredino. In zato torej, če je Žigonova teorija prava — kaj jo more bistveno omajati? — sklepam popolnoma upravičeno: Različne poezije so poudarjena arhitektonska in vsebinska sredina cele zbirke Prešernovih Poezij. V njih je težišče in središče vse njegove pesniške sile, tu mora tičati ključ do pravega umevanja celega Prešerna.

Da to pojasnim, potrebno mi je opozoriti še na druge posebnosti Prešernovih del. V onih pesmih, ki jih je analiziral Žigon in jim določil arhitektonsko obliko, so lirčno-subjektivni in epično-objektivni deli tudi somerno porazdeljeni, in sicer tako, da sredina pripoveduje (vide 4. gazelo, Uvoda sredino, Krst, Dem Andenken d. M. Zhop, slavospev Hradeckemu), stranska poudarjena dela (2. in 6.) pa vsebujeta lirčno-subjektivne apostrofe. Tretji in peti del tvorita „epični prehod“ tako, kot se da s paralelami osvetliti iz staroklasiških pesniških del. Poudarjena središčna povest („mit“) tvori višek umetnine, ki se kaj rada zaostri do skrajnosti po teži in pomenu svoje vsebine. Izmed stranskih apostrofov je naj-

pomenljivejši oni na šestem mestu, kjer pesnik nameri pozornost svojim lastnim križem in težavam s prav posebnim poudarkom. Lirična in epična barva je torej simetrično porazdeljena, intenziteta pojema ali narašča od sredine ali proti sredini, kakor ravno opazujemo umetnino. Vsebinski in ti pesniški poudarki tvorijo ritmiko in harmonijo, ki je moderna poezija ne pozna in zato tudi ne more umeti staroklasiške tehnike¹ v Prešernu.

Če pregledamo samo površno v tem zmyslu Prešernove na sedmorični sestavi sloneče umetnine povrsti, se nam odpre morda pogled v Prešernova dela in morda še nekoliko dalje prek Čopa.

Četrta gazela je posvečena Filomeli-Juliji, šesta Prešernu samemu, paralelno v Krstu (po Grafenauerjevi razdelbi:

131		2332		131		131		2322		131		3222		131
1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.)

šesta sestavna skupina Črtomiru in sredina — četrta skupina — Bogomili. Sodil bi, da že ta pa-

ralelna sestava dovolj govori za pravo umevanje oseb Bogomile in Črtomira. Ali ima res Žigon napačno razlago teh oseb? Morda so se mnenja že izravnala. Paralela sili v prid Žigonovi trditvi.

Pa vrnimo se k Različnim poezijam. Sedem jih je in če primerjamo vsako pesem te skupine s posamezno gazelo ter obe skupini drugo z drugo kot neki celoti svoje vrste, nam postane jasno, da vladajo i tu gotove barvne in vsebinske paralele. Najprej epična sredina: Četrta gazela in Perva ljubezen! Kako vsebinsko važna izpoved tu in tam? Šesta gazela in Glosa: ne čutite osebnega značilnega apostrofa pesnikovega? Vsebina, ton, osnovna misel? Slep je, rečemo lahko i mi, kdor ne vidi tu na tem šestem mestu osebnega — pesnikovega apostrofa! In končno še dvoje: literarna satira v sedmi gazeli in Zabavljivi napisi ter apostrof najdražji osebi v drugi gazeli in V spomin Matija Čopa! Pa kogar zanimajo te stvari v podrobnem, vzemi in zamisli se v Prešernovo zbirko ter Žigonovo teorijo, da spoznaš Prešerna — pesnika — umetnika — arhitekta.¹ (Konec.)

¹ Dokažem v Času.

¹ Nekatero posebnosti na drugem mestu.

Književnost.

Slovenska.

Nove zbirke poezij.

Za nobeno vrsto slovstva niso naši časi tako neugodni, kakor za pesništvo in za askezo. Pesnik in asket potrebujeta samote, tihega opazovanja in mirnega premišljevanja. Dandanes je pa vrtinec življenja tako deroč, da vsakega potegne za sabo in dere s tako silo, da nam ne pusti niti trenutka za mirno opazovanje in premišljevanje. Ljudje zahtevajo toliko od življenja, da niso nikdar zadovoljni in boj z življenjem jim izčrpuje vse življenjske sile. Življenje samo je postalo tako bujno in razkošno, kričeče in nasilno, da človek vsa svoja leta porablja, da zbira vtiske in grmadi čuvstva, a ne pride nikdar do potrebnega miru, da bi premislil, uredil in umetniško obdelal, kar je doživel. Pesniku današnjih časov se godi, kakor časnikarskemu poročevalcu, ki je prišel na veselico z namenom, da o njej poroča v svoj list. Veselica je tako živahna, burna, opojna, da poročevalec gleda in gleda, opazuje in zbira tvarino do jutra. Zjutraj pa zaspil utrujen in nima več časa napisati poročila.

Naš narod občuti to še toliko bolj, kolikor hujši je pri nas boj z življenjem in kolikor slabejše so naše odporne sile. Toliko bolj moramo torej biti veseli, da se je v zadnjem času pojavilo nekaj pesniških zbirk. Pesniški vir torej tudi pri nas še ni popolnoma izsušen in upajmo, da bo sveži veter, ki je v zadnjih letih

zavel na našem gospodarskem in javnem polju, pripihal tudi na polje naše umetnosti in kulture sploh ter se bo tudi tu začel veseli preobrat. Seveda nas pesniške zbirke, ki so izšle v zadnjih mesecih, same nasebi večinoma še ne pooblašajo za tako vročerkve nade. Veselo je že samo dejstvo, da poezija še ne izumira. Dotlej moremo še vedno upati v njeno renesanco. — Zdaj pa k zbirkam samim.

Radomski: **Z mojega vrta**. Pesmi. Ljubljana 1910. Tiskal in založil Dragotin Hribar.

Za slovensko pesništvo ni slabo znamenje, da je celo ta knjižica našla založnika. Seveda ne moremo povpraševati po pogojih, pod katerimi se je založila. Gospod Radomski — njegovo državljansko ime nam je prikrito — je čital poglavitne slovenske pesnike: Gregorčiča (vsaj prvi in drugi zvezek), Prešerna, Gestrina, menda tudi nekaj Stritarja in Aškerca. Zupančiča, Ketteja in Murna menda ne. Tudi o Levstiku ni najti jasnih sledí. Omejil se je torej bolj na slovenske šolske klasike. Nekaj Gregorčičevih pesmic in eno Gestrinovo se je naučil morda celo napamet, ker jih posnema precej svobodno. Pesem „Usahnela“ je v zvezi z Gestrinovo „Pri narodnih pevcih“, „Zakaj ni več Slovencev v nebesa“ z Aškercevo „Nebeško romanco“, iz pesmi „Pesem Amerikancev“ zvone odmevi Aškerčeve „Amerikanec“, Prešernove „Mornar“, Gregorčičeve „Oh bojno polje“. Uvod je sličen onemu v drugi zbirki Gregorčičevih poezij itd. itd.

Seveda ne rečemo, da je pesnik slepo posnemal, ampak samo, da je pesnik pazljivo čital in da se v njegovih pesmih nahajajo tuji odmevi. Izvirne misli so se mu posrečile malokdaj. Morda najprijetneje se bere ona kratka:

Če bi dalo se,
pa bi se kratkočasil,
ponoči zvezdice
na nebu bi pogasil!

Le eno pustil bi
samo zmed vseh goreti,
ki moji ljubici
tje v kamrico sveti.

Samo, da se mi tudi zdi, da sem to misel že nekje čital.

Kaj pa predmet sam in duševno obzorje pesnikovo. Njegova psiha ni ravno skomplicirana in njegovi vzori ne gredo ravno čez meje naših povprečnih malo-meščanov. V uvodu pravi, da če nam bo ugajal njegovega šopka vonj, potem ni vrtnaril zastonj. To je dovolj skromno. Samo, da bi za trenotek poduhali njegove cvetlice, več si ne želi! Poduhajmo jih torej. Radomskega poezije bi delili v osebne, politiške in filozofske.

V pesmi „Človek in veselje“ nam razodeva svoje ideale. — Rad bi bil ptičica, da bi sedel na oknu in gledal, kako se dekleta oblačijo; rad bi bil ribica, da bi ga ne žejalo za cvičkom, rad bi bil metuljček, da bi lahko zastonj izsrkaval med iz cvetk. Žalibog je pa samo človek, ki se mora trdo boriti za vsako tako sladkost. Zato je pa hudo otožen in pravi, da najrajši sedi pri polni kupici sam v kotu in premišljuje boje in upe življenja in pot človeštva. Ob takih prilikah se mu obudi pevski duh in iz vinskih kapljic se rode pesmice. Zato je pa strašno hud na abstinence ter zatrjuje, da ne bodo svojih nauk nikdar vcepili njegovi bistri glavici. On ga bo pil iz bokala, dokler bo zdrav in čil in seveda tudi, „dokler bo denarcev kej“. Celo na stare Grke je zelo hud, ker so vino mešali z vodo in kvarili tako človeštvu njegov najdražji zaklad. Všeč mu je pa, da se Grki niso sramovali telesne golote in da se je pri njih tako lahko spolno občevalo. Samo Navzikaja mu je bila preveč sramežljiva, ker je imela gotove ozire pred Odisejem. Izgovarja jo, da si je to najbrže Homer sam izmislil. Sicer pa zatrjuje naš pesnik, da so mu bolj všeč petična kot pa lepa dekleta, kajti ljubezen odpade kmalu, za dobro doto se pa dolgo lahko pije. Sploh ženska ni zato, da se goji do nje ljubezen, ampak samo da preganja dolgčas. Sicer pa po njegovem mnenju tudi dekleta niso nič boljša od njega. Danes prisega enemu, jutri pobega z drugim, ko je solnce zahajalo, je še njemu prisegalo zvestobo, ko je drugo jutro zopet izhajalo, je pa dekle že navsezgodaj rajalo z nekim drugim fantom. Sicer svetuje nekje deklici, naj cvete na skrivnem kot vijolica, in opisuje drastično, kako hude posledice ima spolno uživanje.

Vkljub tako lahkoživim načelom je vendar naš pesnik tudi hudo otožen, a ne pove, zakaj. Pravi samo, da so ljudje preveč hudobni. Ali natakariča ne dá na kredo, ali v čem tiči ta hudobija, nam pesnik ne pove. Pravi celo, da pije samo iz obupa, ker je svet tako hudoben. Na rojstni dan se posebno spominja težkega križa, katerega mu je ta dan naprtla usoda in zato vtaplja ta dan v vinu.

Ker je moderno, je zložil Radomski tudi nekaj socialnih pesmic. Toda njegovo stališče v socialnem vprašanju je jako plitvo. Obžaluje Amerikance, da morajo v tujino; Martani opazujejo z daljnogledi neke ulične demonstracije na zemlji, iz česar sklepajo, da prebivalci zemlje ne morejo biti razumna bitja; opeva delavca, ki služi premalo, da nima za kaj piti; kot rešitev socialnega problema priporoča, naj se daje prosjakom miloščina.

V narodnih in politiških pesmicah se huduje, da je na Slovenskem medsebojni prepir. Vzrok tega prepira vidi v tem, ker je med Slovenci preveč vere, huduje se na slovenske politiške voditelje in proslavlja stare slovenske pogane, ki so se borili zoper krščanstvo.

Naš pesnik tudi filozofira. Opisal sem že njegovo svetovno naziranje in njegov pesimizem. „Na prijateljevem grobu“ se je spomnil, kako sta včasih v pozni noči pri čaši vina premišljevala o Bogu, o duši in o raznih svetovih. Seveda je bilo pri taki dispoziciji težko razvozljati taka vprašanja. Vendar meni naš pesnik, da se človeška duša po smrti vrne k Bogu, ki jo je vdahnil. Splošni njegovi nazori o življenju so, da je na svetu edino dobro vino in dekleta. Ako bi tega ne bilo, bi se sploh ne izplačalo živeti.

Nekaj pesmic vleče že bolj na epsko polje. Opeva morje, ki je zalilo zemljo in tako maščevalo krivice, ki se gode na njej. Dva konja se pogovarjata o avtomobilu, prvi se ga veseli, drugi je pa mnenja, da bo potem še slabše za konje. V „Tit in Berenice“ daje Judinja Berenice dolgočasne nauke cesarju Titu, ki se ga pa dobro primejo. „Lepa Vida“ se vozi naskrivaj v aeroplanu k svojemu izvoljencu.

Slovničnih napak in nerodnih skovank se tudi več dobi, n. pr. mestjan m. meščan, globočje m. globlje, izraz „vel“ (?) itd.

Zamudil sem se nekoliko dalje pri tej knjižici, da čitatelji razvidijo, kaj se pri nas lahko tiska in kako duševno obzorje vlada v gotovih krogih. Čitateljev knjižica pač ne bo našla mnogo.

Dr. Ivan Pregelj: **Romantika**. V Gorici 1910, str. 96. — Dom in Svet je že prinesel oceno te knjižice. Vendar ne morem kaj, da ne bi tudi jaz izplačal srčnega dolga milemu prijatelju. Saj pa tudi knjižica to zasluži! V tako skromni obliki stopa pred nas in tako neznatna je njena zunanost, da bi le prelahko ostala neopažena. Kdor jo zagleda, si bo mislil, da je to ena izmed dnevnih prikazni na slovestvenem polju, ki je po kakšnem čudnem naključju zagledala beli dan.

Ko pa pričneš čitati, si razočaran, in kolikor dalje čitaš in se vglabljaš, toliko večje je tvoje razočaranje. Knjižico je napisal pesnik, in sicer ne pesnik od danes do jutri, kakršni polnijo vrzeli po časopisih, pesnijo za tekoče potrebe in izdajo slučajno zbirko svojih pesmic prijateljem in znancem v spomin.

Ne! To je pisal pesnik, ki bo, ako bo šel dalje po svoji poti, stal nekoč v vrsti naših pesnikov klasikov enakovreden v družbi. To povem jaz danes vsem z vso silo svojega prepričanja. Že v pričujoči zbirki jih imamo nekaj, ki bi lahko stale v antologiji slovenske poezije med Prešernovimi in Gregorčičevimi proizvodi.

Seveda ne smemo pričujoče zbirke presojeti z višine zrelega moža, ki nam podaja razvite plodove svoje muze, ampak mladeniča, ki gre odločno in smotrno proti višini, išče stezâ in si dela pot med grmovjem.

Tovariši „Daničarji“ pomnijo dobro tihega, mirnega mladeniča. Bil je vedno dobre volje, dasi mu je bila neka čudna mehka melanholija razlita po obrazu. Povsod je bil priljubljen, v vsaki družbi so ga radi videli, dasi se je vedno poznalo, da ni naš, ampak da živi v nekem svojem svetu. Njegovo življenje je bilo trdo in težko, težko se je moral boriti z njim. Silnejši značaji podlegajo često v takih bojih in upadajo, kaj še le on, mehki, sentimentalni mladenič z melanholično dušo in sanjavo domišljijo. Večkrat je že omagoval in obupaval, morda je včasih celo sam mislil, da se ne dvigne več. Toda s pomočjo svojih dobrih tovarišev in prijateljev in s pomočjo svojih verskih vzorov se je vedno spet dvignil in šel naprej in prispel do točke, kjer se je mogel oddahniti in pogledati dol po svetu. In tu je sedel na kamen, položil glavo med dlani, se zamislil in napisal pričujočo zbirko pesmi.

Velik je videti v tej zbirki napredek od onih pesmic, ki smo jih prej kdaj čitali. To nam daje upanje, da nam bo ustvaril še kaj boljšega. Pregelj je byronist. Ne vem, če je kdaj čital Byrona, vendar nas spominja na mnogih mestih na velikega angleškega pesnika. Na primer pesmice: „Mitte panem et spongiam et citharam!“ se nam zdi, kakor da bi jih že čitali v slovečih hebrejskih poezijah. Istotako zvene Pregljevi kratki napisi jako sodobno, kakor Byronovi. Iz nekaterih Pregljevih pesmic se nam zdi, kakor da bi se naenkrat oglasil Byronov „Child Harold“ itd.

Ne moremo reči, da bi Pregelj posnemal Byrona, ki ga najbrže ni nikdar bral; ne moremo tudi reči, da so to samo slučajne podobnosti. Odgovor nam je dal naš pesnik sam z naslovom svoje zbirke: „Romantika“. Naš pesnik je sin one romantiške struje, ki je našla v Byronu enega svojih največjih predstavitev, ki se je razlila po vsem svetu in ki je zlasti Slovanom dala največje pesnike. Rusi Puškin, Lermontov itd. so bili byronisti, Byron je imel vpliv na Mickieviča in druge velike poljske pesnike one dobe, vplival je na prebujenje češke poezije in na našega Prešerna. Pregelj je gotovo dobro storil, da se je spustil v šolo, ki nam je dala največje duhove.

Pri tem se pa ni zaprl popolnoma modernizmu. Uklonil se mu je semtertja celo bolj, kot bi bilo morda želeli. Zanesljivi pesniški šoli in jasnemu krščanskemu svetovnemu naziranju, pač pa tudi prirojenemu zdravemu zmislu in dobremu okusu je pripisati, da se ni dal od nje zlomiti.

Pregljevi verzi niso tako presojni in prozorni, gibčni in gladko tekoči kakor Gregorčičevi. Zato ne bodo segli do tako širokih krogov in se tako udomačili med narodom. Toda misli njegove so globokejše, izraža se bolj krepko in jedrnato. Gregorčič se laže čita, Pregelj se bolj uživa. Seveda ne smemo primerjati Gregorčiča iz njegove najlepše dobe, pesnika „Oljke“ in „Soče“, „V pepelnici noči“ in „Življenje ni praznik“ s Pregljem začetnikom. Toda tudi tako primerjanje bi ne izpalo za našega pesnika preveč nečastno.

Pregelj nima one stroge umerjenosti, ki tako odlikuje našega prvaka Prešerna, nima njegove žgoče strasti in njegovega perečega sarkazma. Pregelj je pesnik tihe melanholije in nemirnega hrepenenja. Nima Prešernove raznovrstnosti oblike, silne plastičnosti, opisovanja in krepkega sloga. Presega ga pa po po-

zitivni vsebini svojih življenjskih nazorov in plemenitosti čuvstva in misli.

Najbolj so se Preglju posrečile kratke sentence, napisi in posvečenja in pa drobnejše lirične pesmice.

Krasna je njegova molitev:

Ti, ki si v kamen dahnil zlato,
ti, ki si zvezde vzdal v nebo,
stresaš grom, blisk z roko loviš,
v stvarstvo nebroj darov deliš:
solncu oblast, da zemljo gnoji,
roži, da vonj po vrtu rosi,
ptici, da med prostosti slavi,
srcu deključemu da gori: —

Daj domovju mojemu zvezd,
vrni mladino s krivih cest
in za vse, kar odmenil si rož,
daj nam mož, daj nam mož!

Take molitve še nismo čitali v slovenskem jeziku.

„Svoji ženi“ je napisal naš pesnik:

Ko tica golob je moja ljubav,
boječa in skromna,
kot morje ogromna
in verna, ko matere hčeri pozdrav.

„Materi“ pa:

Tvoje bridke solze, mati,
kteri naj bi sin preštel?
Več mi nisi mogla dati:
Ljubil sem te in umel!

„Bolečino“ je definiral:

Kaj je tvoje bistvo, bolečina?
Strast ti mati, oče je napuh,
stvarnik tvoj je izgubljeni duh,
dol solza — je tvoja domovina!

Prostor mi ne dopušča, da bi navedel več njegovih stihov. Ne morem si pa kaj, da ne bi za zgled semkaj postavil še njegov krasni sonet „Izpoved“:

Besed dovtipnih kdaj bogat
in pesni polen gibkozračnih,
postal sem žrtev misli mlačnih,
njih pust in suhoparen svat.

Tako je! Cvet ima pomlad
in julij bliske v dneh oblačnih;
se meni v žitja dnevih mračnih
osul je cvet, rodil ni sad!

Prezgodaj sem bil „star“ postal;
ni naglica nikoli prida,
ko hipno v teku več ni tal.

O, polen v starosti je stida,
kdor bil si je za zgled izbral
finale žalostni — Ovida.

Manj srečen je v svojih baladah in romancah, dasiravno so nekatere izmed njih tudi jako čedne.

Lep in pretresljiv je monolog „Satanas“ po „Novi komediji“. Goethe, Lermontov, Carducci in mnogo drugih velikih pesnikov vseh časov se je že trudilo, da bi nam v slovstvu ustvarili tip onega „duha, ki vse zanikuje“. Težka naloga, ker težko je opisati ono, kar je sama negacija.

Krasna in dovršena je tudi „Tožba zavržene“ (Iz „Nove komedije“). „Silhueti“ sta v slogu Byronovem krepki in kratki potezi, mračni in pretresljivi. Balade „Humanist in vrag“, „Menih in vrag“, „Veliki petek“,

„Ob uri in dnevnu“, „Skeptikova povest“, „Snežno dete“, „Povest o solzah“, „V kresni noči“ imajo več ali manj čudovit, nenaraven konec po načinu davnih romantikov, ki pa duhu našega časa manj ugaja. Krasna je pa spet in čudovita v svoji preprostosti pesmica: „Mati“. Iz kratkih, gladko zvenceh verzov in milih besed odseva vsa divja bol matere, ki plače nad bolnim otrokom.

Najmanj mi ugaja zadnja pesnitev: „Zlato“. Ne rečem, da bi mi misel ne bila vseč in verzi so krepki in plastični — slog Lermontova. Toda preveč je raztegnjeno in nejasno. Sicer se pa tudi Gregorčiču in Prešernu niso vse pesnitve enako posrečile.

Naši časi niso naklonjeni poeziji. Pa tudi razna razočaranja, ki smo jih doživeli, so povzročila, da ne sprejemamo več poezije z nekdanjim mladeniškim navdušenjem. Postali smo skeptični v tem oziru in

DON CEREBOTANI,
iznajditelj brezžičnega žepnega brzojava

nezaupljivi. Mnogokrat je to zdravo in dobro in ta skepsa in nezaupljivost občinstva je dala slovstvu večkrat že dobre usluge. Toda v našem slučaju moramo odložiti to nezaupljivost in sprejeti našega pesnika s toplim srcem. Naj nikogar ne ostraši skromna zunanost, ampak prične naj čitati, in kolikor bolj bo čital, toliko bolj se bo prepričal, da ima v rokah resnične bisere poezije.

Vojeslav Molè: **Ko so cvele rože**. Kleinmayr & Bamberg. Str. 135. Pesnik sam je opisal svoje pesmi, da so čaša, v kateri kipi vino njegovega življenja in v kateri vre in kipi opojna sladkost hrepenenja in zlatih sanj. V njej dehti skrivnost vriskajočih ur, čas cvetja, petja in rožnega brstenja in čas, ko grozd dozoreva v bregu in je svet poln solnca in blestenja. V njej spi žar ustnic, ki so vzblestele kot škrlatna roža na vrtu mladih dni in čar dveh lilij, ki so ga objele v spanju in mu zasejale v dušo sanje o brazdah, katere poljublja jesen. In to čašo je dvignil njej, Eli.

S tem uvodom je dobro označil zbirko po obliki in vsebini.

Čaša, kipečega vina je njegova poezija. Čaša, ki se nagne in izpije, naredi prijeten občutek, omami nekoliko glavo, potem pa takoj izginejo njeni sledovi. To je vriskajoča pesem favnov, nimf in bakhantinj v mesečni noči. Drzne metafore se kopičijo v smelem poletu. V vsej mogočni narodi ne najde pesnik dovolj primer tega, kar hoče povedati. Kopiči in kopiči naj-smelejše primere, zbira od vseh strani najsilnejše izraze, a slednjič je pri koncu in čitatelj obstane in pre-mišlja, kaj mu je pisatelj hotel povedati. V pester venec povezane drzne metafore, to je najsilnejša in najlepša stran Moletovih poezij.

Včasih so primere, dasiravno silne in nenavadne, vendar tako jasne in blizu stoječe, da se vežejo v resnici v krasen šopek, n. pr. v pesmici „Makovo polje“:

Polje, polje, kakor kralj v škrlatu
se mi zdiš;
kot junak, ki pal je v svojem zlatu,
krvaviš.
Kot da dalja v ognju je vzplamtela,
mak žari;
kot da večnost je izkravela srčno
kri.

Včasih so pa tudi tako nakopičene, da utrudijo čitatelja in naredijo pesem težko razumljivo. Z metaforami prenapolnjeni verzi so, kakor potica, ki je preveč nabasana z raznimi sladkarijami. Kosček ali dva gresta, potem se pa ustavi.

Zunanja oblika Moletovih poezij je jako raznovrstna in izbrana. Od stare safiške kitice, pa do najbolj rafiniranih modernih verzov so najraznovrstnejše oblike zastopane. V slovenskem slovstvu še nimamo pesnika, ki bi rabil tako raznovrstnost metrov. Zbirka bo imela tudi ta pedagoški pomen, da bo v njej učitelj stilistike lahko našel za svoje učence v lepi obliki sestavljene vzorce raznih metrov. Safiška strofa se mu je ravnotako posrečila, kakor elegijski verz ali tercina. Vendar je morda ena najprikupljivejših pesmica „Slovo“, ki ima popolnoma preprosto obliko in nima one množice drznih metafor. Zveni skoraj, kot kakšna narodna pesem:

Pozvanja zvon, iz sna budi,
zvonenje gre čez mesto,
jaz grem na daljno cesto,
kalé smejoče se oči,
devojka ti!

Tako se križajo poti,
tako narazen grejo,
tako radosti mrejo,
ko v srcu tiha bol vzbrsti,
devojka ti!

Samo ljubezni konca ni
in bolj kot kdaj je sveta
in bolj se v venec spleta,
ki vse življenje venča mi,
devojka ti!

Pozvanja zvon, budi, budi,
v daljine grem, v tujine —
ljubezen moja mine,
ko v grobu srce mi zaspi,
devojka ti!

Starogrška mitologija, srednjeveška viteška poezija in upodablajoče umetnosti so vpletene v Moletove poezije. Nekatero pesmice delajo vtisk, kakor da bi

nastale pri ogledovanju kakšne klasiške slike. Vendar je vpletena mitologija, renesanca in chanson d'amour tako naravno v nove verze, da ne dela nobene sile občutkom čitatelja. V tem oziru še nismo imeli pesnika, ki bi obsegal tako široko polje. Podoben mu je samo Prešeren.

Najslabša stran Moletove poezije je pa njena vsebina in duševno obzorje. On pozna samo en predmet, vriskajočo ljubezen do Ele. Semtertje se najde bolj melanholički nastroj, mimogrede se dotika tudi drugih predmetov, a tega je malo. Tudi pri Prešernu je bila glavna vsebina njegove Muze strastno hrepenenje po izvoljenki. Toda koliko drugih krepkih in preciznih misli je razvil še poleg tega. „Železna cesta“ in „Nova pisarija“, „Nezakonska mati“ in razne „Puščice“ itd., itd. Molè je pa silno enostaven. Samo drhtenje, hrepenenje, pričakovanje, opojna časa, rože na ustnih, ogenj v očeh, lilije na roki itd. Kako je pa Prešeren krepak in raznovrsten v svojih čuvstvih do Primičeve Julije! Primerimo njegove sonete in gazele na primer s pesmimi Moleta.

Molè je kot pesnik impresionist in privrženec šole, ki uči, da mora umetnost samo odbijati vtiske duše. Ne potrebujemo predmeta, ne potrebujemo misli, v poeziji, naj se zrcali samo trenutni nastroj duše. Beseda je samo sredstvo, da se izraža ta nastroj, a ni sredstvo, da izraža misel. Ta nastroj se izraža lahko tudi iz samega žvenketanja besed, ako tudi nimajo nobenega logiškega zmisla. Nekaj drugega je misel, ki služi resnici, a nekaj drugega nastroj duše, ki je predmet poezije.

Gospod Molè ni skrajn in ni dosleden impresionist. Vendar v njihovih vrstah je. To je, kar nas z umetniškega stališča načeloma loči od njega. Prvi vir lepote je predmet sam, globokost in obsežnost misli, potem pa način izražanja, tako kakor je prvi pogoj lepe slike primeren predmet. Dober slikar lahko naredi tudi iz malo primerne predmeta lepo sliko, a mazač tudi iz najlepšega predmeta ne bo naredil umotvora. Vendar je umetnost slike v prvi vrsti odvisna od predmeta, ki je lahko bolj ali manj primeren za umetniško obdelovanje.

Pri Moletu pogrešamo predmetnosti. Samega žvenketanja besed se človek naveliča, globoka, plastično izražena misel pa duha oživlja.

Kako različna sta Pregelj in Molè! — Prvi misli, stvari, drugi zлага besede in metafore. Beseda „pesnik“ je pomenila pri starih Grkih isto, kot „stvaritelj“, ker pravi pesnik mora stvariti misli in ideje. Idej pogrešamo v Moletovih poezijah, onih živih, krepkih misli, ki se krešejo n. pr. iz Prešernovih poezij.

A. Aškerc: **Pesnitve. Peti zbornik.** V Ljubljani 1910. Založil L. Schwentner, str. 268.

Aškerc je spet zbral raztresene svoje ude. Z bojaznijo prime človek za vsako njegovo novo knjigo. Tako žal je starega pesnika, ki je nekdanj napisal nekaj lepih balad in romanc, da sedaj tako onečašča svoj spomin! In vsaka nova knjiga, novo razočaranje. V „Akropolis in piramide“ se je še tuintam zaiskrila iskra ugaslega genija, a v sedanji zbirki jih je iskati prazen trud. Bereš in bereš in čutiš, kakor da bi žaganje jedel. Ako bi ne bil prisiljen včasih nasmehiniti se radi njegove naivne polemike s svojimi kritiki, ako bi se ne začudil včasih nad njegovo plitvo filozofijo in ako bi te ne dirnilo semtertje njegovo frivolno

bogokletstvo, bi duh ne prenesel suhoparnosti njegove poezije.

Aškerc je hud na svoje kritike in polemizira z njimi po svoje. To se pravi, ozmerja jih robato in to mu zadostuje.

On sam, Aškerc, je popotni godec cigan, ki igra pivcem v oštariji, kritik je pa v hlevu osel, ki ga moti s svojim riganjem.

On sam je hrast, ki raste mogočno na dobravi, kritik je pa majhno, črno prase, ki pobira njegove želode. Potem se pa „blatno in smrdljivo prase“ še počoha s trebuchom ob hrast in mu pusti nekaj za spomin.

On sam je kip Garibaldijev v Rimu, kritik je pa „gizdav in suh kužek“, „mlad, nadut in smešen psiček“, „potepuh z blatnim gobcem“, ki poškropi granitni podstavek spomenika.

On sam je beli slon Ali, ki nese maharadžo v goste džungle na lov na tigre, kritik je pa komarček, ki mu brenci pod repom. A slon se ne zmeni za suhega in drobnega komarja.

On je vlak, ki drči v daljavi, kritik pa ošabni, neumni in bahavi bik, ki mu nastavi roge in ga hoče zadržati.

On sam je orel, ki plava po višinah, kritik pa petelin, ki kikirika med kokošmi po dvorišču.

Na kritiko dr. Mahničar je odgovoril svoj čas Aškerc s pesmijo „Pegaz in osel“, v kateri je bilo vkljub ogromni surovosti, vendar nekaj jedrnatih stavkov in krepkih potez. Naj čitatelj primeri ono pesem z gori navedenimi. Surovost se je pomnožila, umetnosti misli in sloga so izgubile zadnje sledi. Tako se zmerjajo barabe po predmestjih.

Ako gospod Aškerc misli, da je s tem rešil svoj pesniški renomé, mu čisto nič ne ugovarjamo. Drugo je, ako mu bo občinstvo verjelo. V norišnici v Hallu na Tirolskem živi neki možak, ki zatrjuje, da je on ruski car. Seveda mu nihče ne ugovarja. Mene kot človeka celo jako veseli, da ima v sebi tako visoke pojme. Naj si s tem slajša in lajša življenje, ki gotovo tudi njemu ni prizanašalo z grenkostmi.

Lirika je izginila v tem zborniku popolnoma. Izmed šestih pesnitev, katere imenuje lirične, bi mogli s široko vestjo dati ta pridevek samo najkrajši: „Sivi lasje.“ O njeni pesniški vrednosti je seveda druga beseda.

Epske pesmi so pa čezinčez samo žaganje.

Aškerc ljubi jako predmete, katere imenujemo navadno bogokletne. Bogokletja je v tej zbirki več, kot je bila kdaj navada.

Predstavimo si, da bi na Turškem kdo izdajal pesmi, v katerih bi sramotil turško vero in njene ustanove in še na tako frivolni način, kot dela pri nas Aškerc. — Najmanj bi se moralo reči, da je tako žaljenje svetih čutil svojega bližnjega netaktno in olikanega človeka nevredno. Kaj bi ljudstvo in državna oblast k temu rekla, to je pa še drugo vprašanje. Na vsak način ne more surovost nikdar biti predmet umetnosti.

V pesnitvi „Ahasver oznanja novo vero“ nam razlaga Aškerc svojo vero. Od nejasnega panteizma je zašel k popolnoma suhemu življenjskemu materializmu: „Carpe diem“, uživaj tekoči dan in ne povprašaj ničesar več, ker ni ničesar razen trenutnega uživanja.

Razumem, da Aškerc ne ljubi dogem. Saj vera se ne da izsiliti.

Razume se, ako kritikuje Cerkev in njene naprave. Saj se sklada sveta cerkev iz božjega in iz človeškega dela in poslednji je vedno nepopolen, potreben reforme in podvržen kritiki.

Razumemo, da ima kdo drugačno svetovno naziranje od našega, toda, kako more imeti sicer izobražen človek tako puhlo svetovno naziranje, to je nerazumljivo! Menda tudi „Svobodna misel“ ne more zahtevati od človeka takega „sacrificio dell' intelletto“?

V nekaterih pesnitvah je lasciven, kakor po navadi. Skupini „Ilirija“ in „Tahi na Štatenbergu“ sta suhoparno žaganje, tuintam pomešano z lascivnostjo. Mnogo pesnitev pa ni nič drugega, kakor „slovopletenije“, da rabimo tehnični izraz srednjeveške cerkvene slovenščine.

Pripomnim še, da opisuje nekje svojega vzornika juda Spinozo kot starega filozofa s častljivo sivo brado. Naj bi pogledal kdaj njegovo sliko in njegovo biografijo, pa se bo poučil o njegovi starosti in o njegovi bradi.

Dr. L.

Tekom zadnjega časa je izšlo več slovenskih knjig, katerih ocene radi pomanjkanja prostora ne moremo prinesiti v današnji številki. Omenjamo:

Vodnik Marijanski. Izdalo osrednje vodstvo Marijinih družb za ljubljansko škofijo. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani, 1910. — Izborna knjiga, o kateri več prihodnjič.

Franc Terseglav: **Zlata knjiga slovenskih Orlov.** Založil konzorcij Mladosti, Ljubljana 1910. — V resnici zlata knjiga, več prihodnjič.

Josephus Erker: **Enchiridion Liturgicum.** Druga popravljena izdaja, 1910. Založila Katoliška Bukvarna.

Zbirka ljudskih iger, 13. snopič. Založila Katoliška Bukvarna, 1910.

Ivan Robida: **Ljubljana,** kažipot za stolno mesto Kranjske. Založila Katoliška Bukvarna, 1910.

☪

Češka.

Lupor Niederle: **Slovanský Svět.** Praga 1910. Strani 198, cena 3·20 K. — Znani mladi in marljivi češki učenjak nam je podal v navedeni knjižici izboren zemljepisni in statistični pregled sodobnega Slovanstva. On stoji na realnem stališču obstoječih razmer in se ne spušča v nobena politična in državno-pravna vprašanja. Slovanse narode jemlje tako, kakor so se razvili pod političnimi vplivi. On se ne spušča n. pr. v kajkavsko ali v kašubsko vprašanje, ki je za filologa zelo zanimivo. Tvarino je zbral vestno in natančno, ter jo obravnava jasno in pregledno. V nekaterih točkah, n. pr. kar se tiče Poljakov v Šleziji,

bodo nekateri možje drugačnega mnenja. Brez dvoma bode pa Niederlovo delo marsikomu dobro došlo. Takega pregleda o slovanstvu še nismo imeli.

☪

Srbska.

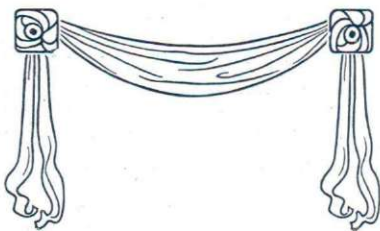
Andra Gavrilovič: **Istorija srpske i hrvatske književnosti slavensko-narodnega jezika.** Beograd 1910, str. 208, cena 5 K. — Gavrilovič opisuje zgodovino srbske cerkveno-slovanske književnosti. Delo ni samostojno, ampak zbira najbolj znane rezultate prejšnjih preiskavanj. Moti tudi dolgi uvod in prvi del, kjer govori vsemogoče o književnosti in njeni zgodovini ter o Srbih in Hrvatih. Ta uvod je nepotreben in v primeri z obsegom in kompilatoričnim značajem knjige odveč. Tudi o sv. Cirilu in Metodu razpravlja veliko bolj naširoko, kot bi bilo potrebno za celotno delo. Knjižica bo imela praktični pomen predvsem za srednješolsko mladino, semtertja bi pa utegnila služiti tudi komu drugemu, ako ne bo imel ravno pri roki obširnejšega dela.

☪

Poljska.

Andrezej Strug: **Dzieje jednego pocisku.** (Zgodovina enega strela.) — Pod tem psevdonimom nam opisuje znani poljski pisatelj krvavo sliko iz rusko-poljske revolucije. Neznani kemik je izdelal bombo v svoji delavnici v varšavskem predmestju. Tuje in neznan je njegovo ime svetu in svet je tuj njemu. Živi samo za svojo umetnost, proučuje kemične snovi in iznajduje vedno silnejša razstreliva. K njemu prihaja dan za dnevom točno kot ura mlado, borno oblečeno dekle. Hladna in tuja sta si med sabo. Dekle sprejema narejene bombe ter jih odnaša v svojem mufu na določeno mesto. Nikdar ne ve, kdaj se bode stekla njena ura, na vsakem koraku jo čakajo vislice. Bombe shranjuje neki doktor, pošten in soliden človek, v svojem stanovanju na polici. Vsako minuto mu grozi smrt, vsak trenotek pride k njemu lahko revizija. Pripelje se pred doktorjevo hišo kočija in iz nje stopi mlada, elegantno oblečena grofica. Stopi k oknu, vzame bombo in jo skrije pod svojo obleko, da jo nese, komur je namenjena. V gradu sedi gubernator skoraj brezumen v strahu ter prejema vedno nova poročila o napadih in o bojih, ne upa si skoraj storiti koraka niti po sobah svojega stanovanja, kajti povsod mu grozi skrivnostna bomba.

Tako opisuje pisatelj zgodovino ene bombe, katerih je padlo za časa revolucije tisoče in tisoče. Knjiga je pisana v krasnem slogu in nam podaja nekaj vpogleda v skrivnostno moč teme.

To in ono.

Lampetova slavnost v Črnem Vrhu.

V Črnem vrhu nad Idrijo, v soseski Zadlogom, je zagledal luč sveta v prostrani kmečki hiši eden največjih mož, kar jih je imela naša domovina. Velik je bil rajni dr. Frančišek Lampe kot učenjak, velik kot rodoljub in naroden delavec, največji še kot značaj. Poleg raznih drugih njegovih velikopomembnih del, ki bodo ostala za vedno med kulturnimi pridobitvami našega naroda, je bil on tudi ustanovitelj našega lista „Dom in Sveta“, njegov lastnik in urednik do svoje smrti skozi celih 13 let.

„Dom in Svet“ je bil dete njegovih bolečin in skrbi, ki mu je raditega tudi posebno prirastel k srcu in kateremu je zapustil umirajoč svoj posebni blagoslov. In „Dom in Svet“ čuva spomin na svojega blagega ustanovitelja, kot svoj najdražji zaklad in svoj talisman. On mu je največji porok napredka in razvoja in plodonosnega delovanja za narod slovenski.

Dne 21. avgusta se je vršila v Črnem vrhu slavnost odkritja spominske plošče rajnemu Frančišku Lampetu. Slavnost se je vršila brez velikega hrupa takorekoč v ozkem krogu njegovih rojakov in njegovih učencev ter najbližjih prijateljev. Spomenik je izdelal kamnosek Vodnik, Lampetovo podobo pa kipar Zajec. Spomenik stoji pri cesti pred župno cerkvijo nasproti spomeniku drugega velikega črnovrškega rojaka Mateja Cigaleta. Napis na spomeniku se glasi:

Domovini živel
Narodu delal
Bogu služil
Ponos črnovrške župnije.

Na desni strani:

Branitelj resnice
Ljubitelj lepote
oče sirot
Modroslovec in književnik
Jeruzalemski romar.

Na levi strani pa:

Zgodbe svetega pisma
Dom in Svet
Uvod v modroslovje
Cvetje s polja
modroslovskega.

Slavnostne govore so imeli njegovi učenci, profesor dr. Gruden v cerkvi, profesor dr. Opeka pri odkritju spomenika, profesor dr. Debevec pri odkritju spominske plošče. Vsa pota so bila ozaljšana z maji in slavoloki. Domače ljudstvo je z ginjenostjo gledalo slavlje svojega velikega rojaka.

S to slavnostjo je slovenski narod le v majhni meri izplačal dolg hvaležnosti svojemu velikemu rodoljubu. Najlepši spominek, in sicer aere perenius, si je pa postavil on sam v svojih delih in spisih in v hvaležnih srcih svojih gojencev in učencev.

„A mi spomink postavimo mu tak,
da slednji skuša biti mu enak!“

09650

Gledišče.

Lanska sezona v Zagrebu.

Tudi Zagreb ima, kakor Ljubljana, vsako leto se ponavljajoče akutno glediško vprašanje, ki ni doli nič manj zavozljano, kakor pa pri nas. V prvi vrsti spada sem seveda denarno vprašanje, potem pa izbira repertoarja, način igranja; vprašanje drame (ki je pri nas že rešeno ali pravzaprav presekan kot gordijski voz) itd.

Lansko leto je povečalo mesto Zagreb svojo podporo za hrvaško gledišče na 50.000 kron in s tem je omogočilo oživljenje opere na hrvaškem odru.

Prvič je vstopila opera v hrvaško gledišče že dne 28. marca 1846, ko se je prvokrat pela Lisinskega opera „Ljubezen in zloba“. Zanimivo je, kakšne osebe so takrat

FOT. ANTON VILAR, LOGATEC
POGOZDOVANJE KRASA

nastopile na odru, že da se spozna, kake vrste ljudje so takrat sodelovali pri narodnem prebujenju. Najdemo imena: Sidonija pl. Rubido, rojena grofica Erdödy, gdč. Švabelova, Franjo Steger-Stazič, Ljudevit Pihler, Franjo Wiesner-Morgenstern, Kamilo Wiesner-Livadić in Alberto Štriga. Za narodno prebujenje hrvaško so bili njihovi nastopi velikega pomena, ne pa toliko za umetnost samo, kajti kot umetniška institucija je prišla opera na hrvaški oder šele l. 1870. V tej prvi stalni operni sezoni se je dala kot premijera opera „Mislav“ takrat še mladega skladatelja Ivana pl. Zajca. Obdržala se je opera 19 celih let do 30. maja 1889. Pod ravnateljstvom Zajca je dosegla opera primeroma visoko stališče in na hrvaškem odru so se izvežbali nekateri pevci in pevke, ki so dosegli potem široko slavo. Imenujem Mursko, Mallingerovo, Terce-Terputčevo, Trnino, Kernicevo, Hrzičevo. Največ se je pa gojila v teh časih na hrvaškem odru laška opera, ki je Zajcu najbolj ugajala.

Od l. 1889. pa do 1894. ni bilo v Zagrebu stalne opere. Pojavile so se samo na krajši ali daljši čas tri staggione. Drugo staggione je podpirala celo vlada.

Ko je bil dr. Stjepan pl. Milletich imenovan ravnateljem hrvaškega gledišča, je uvedel zopet opero v staro glediško poslopje, ki se je potem preselila v sedanje novo. Tudi po smrti Miletića je obstajala še nekaj časa pod ravnateljstvom Ive pl. Hreljanovića, dokler ni zaspala l. 1902. Potem zopet ni bilo opere do lanske sezone, izvzemši nekaj opernih predstav, katere je priredil odbor za postavljenje Stroßmayerjevega spomenika v Zagrebu. Najlepše se je razvila hrvaška opera pod Miletićem in Hreljanovićem. Miletić je opisal v svoji knjigi, ki ima značaj njegovih umetniških in glediških memoirov, svoje delovanje in svoje boje.

Kot stalna umetniška institucija je oživila lansko sezono opera tretjič na hrvaškem odru.

Dalje je prešlo hrvaško deželno gledišče v Zagrebu v oddelek za prosveto in bogočastje. S tem se je izpolnila želja, katero je imel pokojni zaslužni ravnatelj hrvaškega gledišča dr. Miletić, da se nahaja skrb za gledišče v isti roki kakor za ostale panoge umetnosti.

Ravnateljem je bil imenovan hrvaški pisatelj Vladimir pl. Treščec. S tem je bilo rešeno tudi težko osebno vprašanje na splošno dovoljen način. Treščec se je rodil l. 1870. v Topuskem. Dopršil je pravó ter je bil mnogo let uradnik v Bosni, a l. 1906. je bil premeščen k deželni vladi v Zagrebu. Kot veren tovariš Miletićev je delil z njim ljubezen do književnosti in do gledišča. Napisal je mnogo izvrstnih novel in dva romana: „U malome svietu“ in „Ljetne noći“, v katerih je razodel nadarjenost in izobrazbo in široko duševno obzorje. Dobro pozna moderno svetovno književnost in je več francoskih pisateljev z dobrim okusom prevedel na hrvaški jezik.

Začetkom sezone so razodevali nekateri hrvaški listi strah, da bi utegnili opera škodovati drami. Na srečo se pa to ni uresničilo, ampak drama lansko sezono ni nazadovala niti z ozirom na repertoire, niti kar zadeva izvršitev in obisk.

Otvorila se je sezona z Miletićevo dramo „Boleslav“, ki je kot pesniško delo najsubjektivnejši izraz Miletića človeka in umetnika, kot drama pa ni imela uspeha in si ni sposobna pridobiti večjega kroga gledalcev. Njena filozofska vsebina je pesimistiško naziranje sveta. „Boleslav“ je bolnik, ki ne reaguje normalno na vtiske življenja in zunanega sveta. Vse, kar se godi okrog njega, ga pušča hladnega, ravnotako kot on glediške obiskovalce. Glediška uprava je hotela najbrže s to dramo popularizirati Miletića in ga udomačiti med glediškiimi stenami, kjer je nekdanj njegov duh kraljeval.

Začetkom sezone je napovedala intendantca med drugimi dramske novitete: Shakespeare: Macbeth, Kralj Lear; Schiller: Mesinska nevesta; Molier: Meščan plemič; Ibsen: Borba za prestol, Mali Eyolf; Hauptmann: Potopljeni zvon; Nosiere-Tolstoj: Kreutzerjeva sonata; D'Annunzio: Mrtvo mesto; Bisinski: Moloh; Laveclan: Markez Priola; Bataille: Naga ženska; Bahr: Jožefina; Shav: Messaliansa; Testoni: Kardinal Lambertini; Lengyel: Taifun; Molnar: Vrag; Novaczinski: Friderik Veliki; Tresič: Hirud; Miletić: Tomislav.

Operne novitete: Zajc: Lizinka; Puccini: Madame Butterfly; Mozart: Figarovo ženitovanje; Nongues: Quo vadis?; Strauß: Saloma; D'Albert: Nižina; Wolf-Ferrari: Suzanina skrivnost; Hatze: Vrnitev; Bersa: Plavež.

Operetne novitete: Lehar: Knežja hči; Fall: Ločena žena; Offenbach: Orfej v podzemlju.

Kakor je že navada, se je tudi ta program tekom sezone nekoliko izpremenil. Igralo se je: Praga: Kriza; Sudermann:

Boj netopirjev; Hennequin in Milland: Vandeville Lili; Ibsen: Oblasti, Gospa Jossette, moja soproga; Petrović: Rkač; Bracco: Poštenjak; Moliere: Skopuh; Gerhardt Hauptmann: Tkalci; Albini: Baron Trenk; Miletić: Boleslav; Tolstoj: Vstajenje; Mario Costa: Histoire d'un Pierrot (pantomima); Freudenreich: Baron Tamburlanović (kajkavska žaloigra); Shakespeare: Korijolan; Copel: Popotnik; Zajc: Zrinjski (opera); Didring: Nevarna igra; Pierre Weber: Luta; Lehár: Vesela vdova; Mamselle Nitouche; Bracco: On, ona, on; Gallina: Tako je na tem svetu, dete moje (gluma); Benier: Ribice; Testoni: Ono nekaj; Shakespeare: Hamlet; Begović: Stana; H. Bordeause: Zaljubljena pisma; V. Pierzyński: Majska solnce; Wagner: Zakleti Holandec; Gounod: Faust (opera); M. Ogrizović: Zlatokosi kraljevič; Bernstein: Izrael; Robert Bertram; Smetana: Prodana nevesta; Bisson: Nadzornik in spalnih vozov; Schiller: Don Karlos in Kovarstvo in ljubezen; Planquete: Korneviljski zvonovi (komična opera); Oskar Strauß: Hugdietrichova prošnja; L. Thom: Morala (satira); Bizet: Carmen; SherlockHolmes; Caillavet in Flers: Ljubezen čuje; Loi-Fu: V čajni in Otake (japonski tragediji); de Nion in de Buysielx: V oči sreče (šaloigra); Dragušević: Poslednji Zrinjski; Mascagni: Cavalleria rusticana; Wilde Os.: Glavno je, da se imenuje Ernst; Ibsen H.: Rosmersholm; Verdi: Trubadur; Nestroy: Hudi duh; Parma: Ksenija; R. Leoncavallo: Pagliuzzi; Toselli: Umetniška žila; Fall: Dolarska princezinja; Sam. Benelli: Brezdušna šala; Rostand: Chantecler; Eschil: Agamemnon; Hugon pl. Hofmannstal: Elektra; Bern. Shar: Opravilo gospoda Warren; Strauß: Valčkov čar; Vojnović: Ekvinokcij; Kukuljević: Juran in Sofija; Bernstein: Vihar; Verdi: Aida; Shakespeare: Romeo in Julija; Prejac-Šenoa: Kmečki punt; Freudenreich: Graničari; Ibsen: Nora; Esmann; Oče in sin; H. Bahr: Koncert; Begović Milan: Stana; Učitelj Flachsmann; Bracco: Poštenjak; Lokalna železnica; Tušić: Trhli dom, Ptujec; Gospoda iz gostilne Maxime; Valčkov čar; R. Schnitzler: Oprosná večerja; Ogrizović: Hasanaginica; Wyspianski: Smrt Ofelije; Lev Andrejev: K zvezdam; Peter Petrović: Duše; Rydel: Začarano kolo; Baron Hrobčicki; Mignon; Grof Paližina.

Kar zadeva repertoire, je torej zagrebško gledišče precej podobno slovenskemu. Nekaj več imajo izvornih, domačih del; drama se je vpoštevala nekoliko več kot pri nas; dajalo se je več resnih, literarnih komadov. Vobče je prevladovala francoska šala in laška godba. Domače igre so bile včasih jako slabo obiskovane, najbolj se je pa trlo ljudstvo k burki. Dala se je pa tudi „Mlinar in njegova hči“.

Hrvaško gledišče se je trudilo za ples, a je imela intendantca z baletom velike težave. V Zajčevem „Zrinjski“ bi se imel vršiti v turškem taboru orientalski ples, a ni bilo mogoče pravočasno dobiti in izuriti plesalk. Treba ga je bilo odložiti na poznejše reprize. Dalje se je plesal španski torquadorski ples, francoski „Dans villageoise“ in „Pas de deux“.

Jako mnogo je gostovalo v Zagrebu tujih umetnikov, in ravno predstave s tujimi gosti so najbolj uspele. Med drugimi so gostovali: Solska iz Krakova, Siemaskova iz Levova, Slovenka Koroščeva Mira iz Prage, ki je za letos angaževana v Zagrebu kot primadona; Vulaković in Borštnikova iz Ljubljane; Danilova iz Trsta, ki je žela obilo priznanja (je angaževana letos v Ljubljani); Kramper iz Prage; Doležal, Pospišil, Vinek Bregovska iz Metza; Brenald iz Prage, Bonačić iz Splita in drugi.

Dne 5. aprila je bil Miletićev večer. Igrala se je njegova igra „Grof Paližina“.

Dne 10. junija se je praznovala 70 letnica, ko se je prvič hrvaško igralo v Zagrebu. V slavnostno razsvetljeni dvorani

se je igrala Kukuljevićeva igra „Juran in Zofija“, ki je bila prva hrvaška drama.

Zagrebska primadona gospodična Šughova je za letos angaževana za dvorno gledališče v Darmstadt, prva baletna plesalka Vojačkova pa v Prago.

059650

Dositej Obradović. Srbski narod se pripravlja k praznovanju stoletnice smrti svojega slovstvenega prvobuditelja Dositeja Obradovića. Ko so po padcu Carigrada l. 1553. Turki razbili zadnje ostanke srbske samostalnosti, je tudi srbsko slovstvo skoraj popolnoma prenehalo. Nekaj časa je še živel na južnem Ogrskem in po sosednjih deželah, kamor so se zatekli srbski begunci. Obenem z zunanjim obsegom je propadalo srbsko slovstvo tudi po vsebini in po jeziku.

Ko so nastali z oslavljenjem turškega jarma novi pozikusi, oživeti srbsko slovstvo, so si pisatelji izbrali napačno pot. Vrnili so se po vsebini k bizantinskemu vzorom, v jeziku so pa skušali očistiti cerkveno-slovanski jezik in ga vpeljati v splošno slovstvo. Pod vplivom bizantske retorike so pa strašno pačili cerkveno slovenščino in naredili iz nje neki okoren in nerazumljiv umeten produkt.

Prvi, ki se je pod vplivom takrat po Evropi se šireromantične struje vrnil k živi narodni govornici in započel moderno srbsko slovstvo, je bil Dositej Obradović. Njegovo življenje je bilo burno in nemirno. Rojen je bil l. 1744. in krščen na ime Dimitrij. Čitanje pobožnih knjig je vzbudilo v njem željo po svetem življenju in po izobrazbi.

Gnan od strastne žeje po prosveti, je vstopil v samostan na Fruški gori v Sremu, kjer je bilo zadnje pribežališče srbske prosvete. Tu je dobil samostansko ime Dositej. Kmalu se je pa prepričal, da se od menihov ne bo mogel ničesar več naučiti. Nato je zopet zapustil samostan in pobegnil s še enim tovarišem v Zagreb, kjer je hotel obiskovati šolo. Ker ga pa niso hoteli sprejeti, je odšel v Dalmacijo, se družil z narodom in proučeval njegovo življenje in potrebe. Tu je poučeval otroke, napisal svojo prvo knjigo, prevod govorov sv. Janeza Zlatoustega, zvan pod imenom „Dositejeve Bukvice“. Iz Dalmacije je šel na Sveto Goro, kjer pa tudi ni našel učitelja, kakršnega si je želel. Napotil se je torej v Smirno. Tu je ostal tri leta, dokler se ni pričela rusko-turška vojska. Potem je šel čez Albanijo, kjer je ostal leto dni in odtod na otok Krk. Tu je čital grške in latinske pisatelje. S Krka je šel čez Benetke in Trst zopet v Dalmacijo, kjer je nadaljeval „Bukvice“. Iz Dalmacije je šel na Dunaj, kjer je ostal šest let. Tu je učil otroke latinsko in grško, sam se je pa naučil francoščine, nemščine in laščine. Potem je šel v Halle na Nemško, kjer se je na vseučilišču vpisal v bogoslovje in modroslovje. L. 1783. je odpotoval v Lipsko, kjer je hotel dati natisniti svoje „Svete“, a je moral opustiti svoj načrt, ker mu je zmanjkalo denarja. Potem je potoval še v Pariz, London, na Rusko in na Poljsko. Koncem življenja je prišel l. 1807. na Srbsko, kjer je poučeval Karadjorgjeve sinove, se trudil za prosveto in zasnoval veliko šolo, iz katere se je nedavno razvilo vseučilišče. L. 1811. je bil imenovan predstojnikom srbske prosvete (naučnim ministrom), a je kmalu nato umrl dne 26. marca 1811.

Leta 1783. je izšla njegova avtobiografija „Život i priključenija Dimitrija Obradovića“, prvi del. S to knjigo se začelja moderno srbsko slovstvo. Drugi del je izšel l. 1788. Pisal je pod vplivom Göthejevega Wertherja, Wielanda in Richardsona. Dalje je izdal l. 1788. „Ezopove basni“ (po La Fontainu in Lessingu), „Sovete zdravago razuma“ l. 1794., polemiške članke: „Pravoreci“ in „Odgovor Serafimu“, „Etika

ili filozofija naravoučiteljna po sistemu profesora Soavi“ (1803), „Sobranje raznih naravoučiteljnih veščej“ 1793), drugi del tega spisa je izdal P. Solarič l. 1818. pod naslovom „Mezimac“. Prevedel je Lessingovo šaloigro „Damon“, pridigo nemškega protestantskega pridigarja Jurija J. Colikofera: „Slovo poučitelno“ (1789) in spesnil „Pesna na vzjatije Bjelgrada“ in „Pesna o izbavljenju Srbije“ (1794) ter „Pesna na insurekciju Serbianom“.

Priprave za prireditev stoletnice njegove smrti je prevzela „Srbska književna zadruga“ in obeta se, da bo prirejena na veliko skalo, kakor tak mož zasluži.

Björnstjerne Björnson. Dne 22. aprila letošnjega leta je umrl pisatelj svetovne slave, eden največjih norveških veleumov, vrstnik in nasprotnik Ibsenov, Björnstjerne Björnson. Njegovo ime je postalo znano po širokem svetu in zlasti med Slovani v zadnjem času posebno še raditega, ker je tako neustrašeno nastopal za zatirane slovanske narode. L. 1907. je napisal v nemškem časopisu „März“ in v francoskem „Courier Européen“ ostre članke zoper zloglasno „madžarsko svobodo“.

Rodil se je Björnstjerne Björnson v samotni vasi Kvikne l. 1832. kot sin protestantskega pridigarja kmetskega rodu. Že kot dijak je pisal drame in se prizadeval, da bi strl danski vpliv na norveškem odru in ustvaril norveško gledališko umetnost, kar se mu je tudi posrečilo.

L. 1856. se je udeležil velikega dijaškega shoda v Upsali, kjer so se zbrali skandinavski dijaki k boju za svojo narodno individualnost in zapisali na svojo zastavo besedo „skandinavizem“.

Glediško vprašanje in dijaško gibanje sta bila glavna dogodka, ki sta v mladosti vplivala na Björnsona in določila smer njegovemu delovanju. Sedel je in napisal v štirinajstih dneh svojo prvo tiskano dramo „Med bitvami“. Predmet ji je vzet iz norveške preteklosti, iz časov zagonetnega kralja Sverreja. Malo poprej je priobčil malo povest iz kmetskega življenja „Nevarna svoboda“. Boj med dolžnostjo in med željo po svobodi je njen predmet.

„Med bitvami“ je prva moderna norveška drama, ki je potem, nadaljevana od Björnsona, Ibsena, Knuta Hamsuna, Amalije Skram, Arneja Garborga in drugih, nastopila zmago-slavno pot po vsem svetu. Potem je napisal še istega leta „Synnove Solbakken“ in dramo „Halte-Hulda“. Ta dela so imela velik vpliv na norveško slovstvo in njegovo ime je takoj zaslovelo. Potem je sledilo več krasnih povesti iz kmetskega življenja: „Ribičeva hči“, „Pot zaročencev“ itd.

Nato je prevzel za Ibsenom vodstvo norveškega gledališča v Bergenu od l. 1857.—1859. in od 1865.—1867. Med leti 1860 in 1863 je potoval po tujini, čez Kodanj v Monakovo, na Dunaj, v Rim, kjer je ostal eno leto. Potem je obiskal Florenco in Benetke ter ostal nekaj časa v Monakovem. Med leti 1858 in 1864 je pisal večinoma drame. „Halte Hulda“ je napisana še pod vplivom vladajoče romantike. Vendar veje iz nje divji duh norveške preteklosti iz časov „sage“. V Rimu je napisal l. 1861. dramo „Kralj Sverre“, v kateri se zrcali politički boj med demokrati in konservativci, ki je vrel takrat na Norveškem, prenešen nazaj v davno minule čase. „Sigurt Slembe“ ima za predmet zopet norveško zgodovino XIII. stoletja. Sledila je drama „Marija Stuart na Škotskem“. Obe drami stojita na verskem stališču in imata za predmet izpokorjenega grešnika.

Ko se je vrnil v domovino, je bil sprejet z velikimi ovacijami in je začel svoje delovanje s predavanji o Mihalu Angelu in o Sikstinski kapeli. Potem je napisal dramo „Nova zaročenca“. Nato se je zopet vrnil k zgodovinskemu predmetu ter je napisal „Sigurd, jeru-

zalemski romar“. V tej prvi dobi svojega delovanja je napisal tudi mnogo krasnih liričnih pesmic, med njimi norveško narodno himno. Mnogo je zložil tudi priložnostnih pesmic. Zaljubljenih pesmi ni zložil pravzaprav nobenih, če izvzamemo verze, ki se nahajajo vpleteni v razne povesti.

Med leti 1872 in 1873 je potoval po deželi in imel predavanja. Takrat je stal na višini svoje slave. Odslej se ni več razvijal duševno in ni proizvajal novih idej. Potoval je zopet po Nemškem in Laškem, a najrajši je bival v Rimu. Leta 1875. si je kupil posestvo v Gudbrandsdal, kjer je deloma bival, deloma pa v Parizu. Leta 1900. so pričeli izhajati njegovi zbrani spisi, a leta 1907. je slovesno praznoval svojo petinsedemdesetletnico in vsi narodi so mu častitali. Leta 1908, je šel zopet v Rim, kjer je pa zbolel in od onega časa se ni več pozdravil.

Björnson ni samo velik pisatelj, ampak tudi velik borilec za narodno svobodo, prosveto in moralo. Bil je eden prvoboriteljev zoper alkoholizem. V ta namen je ustanavljal društva in ga pobijal s predavanji in glediški predstavi. Kot glediški ravnatelj si je pridobil jako veliko zaslug.

Jakub Bart-Čišinski. Lužiški Srbi so doživeli pred letom veliko izgubo: Dne 16. oktobra 1909 jim je umrl največji in v zadnjih časih pravzaprav edini pesnik Jakub Bart s pesniškim imenom Čišinski. Žalibog ni zapustil po sebi naslednika, ki bi ga nadomestil, kakor je on nadomestil Zejlerja.

Jakub Bart je bil rojen v Kukovu dne 20. avgusta 1856. Kot 15letni mladenič je vstopil v praško lužiško semenišče, kjer je še kot gimnazijec pričel delovati na slovstvenem polju. Že v letnikih 1872–1873, 1876–77, 1878–79 praškega dijaškega srbskega lista „Kvidki Srbowky“ nahajamo njegove proizvode. V prvih spisih je opisaval življenje gornjelužiškega kmetskega ljudstva, potem je začel pisati epigrame in kratke pesmi, prevedene in izvirne. Napisal je tudi idilski epos „Nawoženja“, ki se vleče skozi štiri letnike. Izmed teh mladinskih spisov ni objavil tiskom skoraj nič. Prvič je stopil v javnost v „Lužičanu“ leta 1876., ko je priobčil pod imenom „Srbowka v Prazy“ „Sonetow venčk na Palackeho mary“ in „Stwjelčko-Serbovstwo“. Toda še istega leta se je jel podpisavati s polnim imenom. Istega leta je pričel izhajati list „Lipa Serbska“, kateri je bil sotrudnik že od začetka. Že v prvih dijaških spisih najdemo vse značilne poteze Bartove muze – goreče rodoljubje, ljubezen do preprostega ljudstva in zanimanje za prirodu; ljubi umetne, težke oblike soneta in heksametra, večkrat zazveni iz njegovih verzov ironija in satira. V začetku je gledal z očmi stare romantične šole na usodo Lužiških Srbov, obžaloval njihovo tužno preteklost in nazdravljaval lepšemu solncu prihodnosti. Kmalu se je pa streznil in je pričel oznanjati vero v lastne sile in potrebo tihega dela ter je bičal brezplodni pesimizem; poudarjal je, da ni dovolj navduševati se pri pivu in delati mogočne sklepe. Predmete svojim poezijam je jemal iz davne srbske preteklosti in iz žive narodove poezije. Leta 1880. je izdal dramo v petih dejanjih „Na Hrodzišču“, to je prva lužiška izvirna drama, ki je pridobila mlademu pesniku ime med svojimi rojaki. Ko jo je prečital stari rodoljub in voditelj Lužiških Srbov Horak, je stisnil roko mlademu pesniku ter mu rekel: „Vi boste postali prvak srbskega jezika in slovstva.“ Vsebina te drame je vzeta iz bojev Lužičanov in Milčanov zoper Karla Velikega. Ta drama je imela biti prvi del trilogije „Milčani“ pozneje je pa pesnik opustil svoj namen in se sploh ni več pečal z dramatsko poezijo. Ob enem je ves čas pisal manjše lirične poezije in leta 1884 je

izdal pod psevdonimom Jakub Čišinski in z geslom „Facta loquuntur“ zbirko poezij „Kniha sonetow“ v kateri se je že pokazal kot dovršenega umetnika. Čišinski je obdelal jezik Lužiških Srbov in dokazal njegovo bogastvo in lepoglasnost. Takega umotvora lužiško slovstvo še ni imelo, ž njim se je pričela nova doba lužiškega slovstva. Glavna struna njegove poezije je tudi v tej zbirki ljubezen do svojega naroda. Pesmi, ki izražajo zasebna čustva pesnikova, prepeva tiha melanholija, pesnik ljubi večer, noč, spev slavca, šepetanje vrb pri jezeru v mesečni noči, šumenje stare lipe, zarise daljnih gor, tuguje za rajnkim prijateljem, premišluje ničevnost sveta itd.; taki vsebini je v resnici primeren psevdonim Tišinski. Nekaj prevodov iz Petrarke, Shakespearea, Mickiewicza, Kollára, Vrchlickega in drugih pričajo o njegovi široki pesniški izobrazbi.

V 80 letih je izdal Čišinski še dvoje knjig, ki sta sorodni s Knjigo sonetov, namreč: „Formy“ in „Přiroda a wutroba“ (priroda in srce). V njih je oblika še bolj umetna in izbrana, pesnil je v tercinah, sestinah, kanconah, kancionah, madrigalih, trioletih, rondelih, gazelah itd. Potem je naš pesnik za nekaj let popolnoma umolknil. Pisal je sicer še vedno, toda ni več objavljaj svojih umotvorov. Prvič se je spet oglasil leta 1895., ko je služboval v Draždanih, na dobro je pa začel spet nastopati, ko je bil iz Draždan prestavljen v Kamenice leta 1896. Za 50 letni jubilej Srbske Matice je izdal novo zbirko poezij pod naslovom Serbske zynki (srbski zvoki), kjer razodeva svoje goreče rodoljubje v vseh mogočih pesniških oblikah od otožne elegije do ostre satire; odslej ni več prenehal delovati na slovstvenem polju in je v kratkih presledkih objavljaj vedno nove zbirke. L. 1901. je postal po 18 letnem kaplanovanju slednjič župnik. Toda njegovo veselje ni dolgo trajalo, kajti že spomladi l. 1903. je bil upokojen. To ga je sicer zelo bolelo, toda za njegovo slovstveno delovanje je bilo koristno. Takoj naslednjega leta je izdal zopet dvoje zbirke svojih poezij, a leta 1906. je k 50 letnici njegovega rojstva izšla kot jubilejna knjiga zbirka: Za čichim (k tišini), ki je nekaka simfonija vsega, kar je doslej opeval pesnik, sharmonizovano v eno celoto, a vse izzveni v besedo Bog. Toda ni preživel dolgo tega jubileja, ki ga je praznoval ves narod z velikim veseljem. Umrl je že tri leta pozneje ter je bil pokopan v Votrovu v svoji ljubljeni srbski deželi.

OSRGO

Naše slike.

Chopinu, slavnemu poljskemu skladatelju, hočejo postaviti njegovi rojaki spomenik v Varšavi. Kipar Szymanowski si je zamislil skladatelja pod vrbo žalujko. Veter maje njene veje, podoba Chopinove v umetniški ekstazi vzvalovane duše (str. 373).

Pariz iz zrakoplova! Zrakoplov plava (str. 401) nad Napoleonovim slavolokom, od katerega izhaja dvanajst širokih cest v obliki zvezde. Ena teh se imenuje Champs Elysées (Elizejska polja), ki vodi v sredo mesta k Louvru.

Nov način brezžičnega brzojavljanja je iznašel don Cerebotani (str. 410). V žepu nosiš brzojavni strojček, podoben uri. Kar ti začne zvoniti, znamenje, da hoče s teboj govoriti tvoj prijatelj, ki ima enak stroj. Kazalec kaže črke, po katerih čitaš, kar ti brzojavlja tovariš iz daljave. Iznajditelj je pred mnogobrojnim občinstvom delal poizkuse v Monakovem in v Berolinu, ki so se dosti posrečili. Cerebotani je italijanski duhovnik, ki izvršuje dušno pastirstvo pri italijanskih delavcih v Monakovem.

